Ataç

KARALAMA DEFTERİ
SÖZDEN SÖZE

CAN

KARALAMA DEFTERİ/SÖZDEN SÖZE Ataç

Ataç

KARALAMA DEFTERİ

SÖZDEN SÖZE

TÜRK YAZARLARI DİZİSİ

Bu kitap, İstanbul'da Can Yayınları'nda dizildi
Özal Matbaası'nda basıldı. (1991)

Ataç

KARALAMA DEFTERİ

SÖZDEN SÖZE

DENEMELER

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.
Babıâli Caddesi No. 19 Kat 2 Cağaloğlu-İstanbul
Telefon: 528 61 13 513 51 88

KARALAMA DEFTERİ
ve
SÖZDEN SÖZE

Konur Ertop

Elinizdeki yapıtın ilk bölümü: *Karalama Defteri.* Bu yazılar Ulus gazetesinde *Karalama Defterinden* başlığıyla çıkmıştı. Yazarın *"Şimdiye dek yazdıklarımdan birini bile beğenmedim, şöyle tam istediğimce bulamadım. Bakıyorum, hepsini de hem eksik bırakmışım, hem de bir sürü gereksiz, boş sözlerle doldurmuşum,"* dediği düşünülürse bu başlığın anlamı daha iyi kavranır. Kitabın ilk basımının (1953) kapağında Ataç'ın kendisini şöyle tanımladığı belirtiliyordu: *"Şairliğe, hikâyeciliğe özenmişse de becerememiş, işi eleştirmeciliğe dökmüştür. Son yıllarda Türkçeyi -kendince- özleştirmeye çalışmaktadır."* Kitabın birçok yerinde de yazar kendi kişiliğini, yazarlık serüvenini özeleştiriyle anlatır: *"Bunca yıldır yazdıklarım epeyce bir şey tutar; ama toplamaya kalkışmadım. Çünkü gazete yazısı başka, kitap yazısı başkadır. Ben bir gazete yazarıyım, söylediklerim bir gün, iki gün okunur, sonra geçer. Neyi severim, neden hoşlanmam, onları söylerim; dilimin döndüğü kadar hayranlıklarımı anlatmaya çalışırım; beğendiğim bir şiir, bir kitap olursa, onu tanıtayım derim. Belki bir iki düşüncenin yayılmasında benim de bir hizmetim olmuştur."; "Konuşurken ya ancak kendime değgin işleri başkalarına bildirmemek için ya da kabalık olmasın diye elbette birçok yalanlar söylemişimdir, ama yazılarımda öteden beri yalandan kaçınırım, yıllardır yazdıklarımda üç beş yalan ya söyledim ya söylemedim."* vb.

Başlıca konulardan biri şiirdir. Sık sık divan şairlerinden söz edilir. Onlar arasında Baki'ye apayrı bir yer verilir: *"Baki Efendi en sevdiğim şairlerdendir; bence Osmanlı Devletinin en ulu şairi odur. (...) Baki divanını açınca bir hakan katına çıkmış gibi oluyorum."*

Ancak divan şiirini de halk şiirini de duruk bir toplumun ürü-

nü olduğu, düşünceye değil yalnızca söyleyiş ustalığına önem verdiği için eleştirir: *"Kişiliği yoktur divan şairinin, yeni bir şey getirmez, eskiye bir şey katmaz. Duruk bir toplumun yetiştirdiği bir kişidir o, herkesin düşündüğünden başka bir şey düşünmez, düşünse dahi eserlerine koymaz, konuları belli bir şiir alanı vardır, ondan dışarı çıkamaz. Divan edebiyatı deyip duruyorum ya halk edebiyatı da ondan başka bir şey değildir..."*

Doğu düşüncesinden batı düşüncesine geçmeyi, batının toplumsal kurumlarını benimsemeyi amaçlar. Ancak bunu gerçekleştirirken *"tarih duygusu"*na sahip olmayı, kendi geleneğinden beslenmeyi zorunlu sayar. Örneğin Tevfik Fikret'i bu niteliği taşımadığı için eleştirir: *"Fikret gibi gerçekten yenilik getiren bir adamda bir tarih duygusu bulunmalıydı; Fikret Fransız şiirini iyice öğrenmeliydi. Fikret kendi dilinin şiirini de iyice bilmeliydi, dilinin tadını almalıydı. Onda bu erdemlerin biri yoktur."*

Batı düşüncesini, batı sanatını bütünüyle kavramak için bu uygarlığın temellerine, Yunan ve Latin dil ve uygarlıklarına yönelmek gerektiğini savunur: *"Kafamızı değiştirmek gerektir, onun değişmesi, batı âleminin düşünüşüne, görüşüne ermemiz için çocuklarımızı, bugünkü batı âleminin kökü, kaynağı olan Yunan, Latin eserleriyle yetiştirmemiz gerektir. Yoksa edebiyatımız bir yığın lakırdı olmaktan kurtulamaz."*

Yazıların kaleme alındığı dönem Türk edebiyatında serbest veznin yerleştiği yılları kapsar. *Karalama Defteri* yazarı bu yeni yapıyı savunmaktadır: *"Duygunun, coşkunun dile dökülüşündeki duraklara, kıvrımlara daha yakından uymaya, kuralların yardımına sığınmaksızın ezgilerini kendi kendilerine yaratmaya çalışan o kimi uzun, kimi kısacık mısralara bayılıyorum. Onları okurken ya doğrudan doğruya düşünceyi ya salt kulağı hoşlandıran uyumu, ahengi bulmak için benim de bir çaba göstermek zorunda kalmam, beni sevindiriyor."* Yeni şiirin içeriğinde ise eleştiriye açık kimi yönler görür: *"Günümüzün büyük şairleri, gerçek şairleri, bize günümüzün olaylarının, sevinçlerimizin, acılarımızın şiirlerini söyleyemiyorlar."*

Şiirde öz ile biçimin ilişkisi üzerinde sık sık durur. Yeni edebiyatın biçime yan çizmesini önemli bir kusur olarak görür: *"Genç yazarlarımızın çoğu özen düzen düşünmeksizin, kalemlerinin ucuna na-*

sıl gelirse öylece yazıverip gidiyorlar. (...) Doğruyu içimizde duymamız yetmez, onu bozmadan belirtecek kalıbı bulmak gerektir." Biçime önem verilmesini bekler: *"Güzel şeklin öyle bir gücü vardır: birçok manalarla zenginleşir. Geçmiş yüzyıllardan kalma eserlerde bizim yeni yeni manalar bulmamız, yaratıcılarının belki hiç düşünmedikleri şeyleri görmemiz bunun için değil midir?"*

Serbest vezni savunurken vezinli şiirin de bütünüyle bırakılmasını istemediğini açıklar, aruz ve hece vezinlerine de anlayışla yaklaştığı görülür: *"Bizim milli şiir ölçümüz hecedir, aruza artık katlanamayız, diyenlerden değilim. (...) Baki gibi, Nedim gibi, Yahya Kemal gibi en büyük Türk şairlerinin işledikleri bir ölçüye milli değildir demek, yalnız o ölçüyü değil, onunla çalışmış şairlerimizi de bizden saymamak olur. Pek yalnız, pek tarihsiz kalıveririz."* Yazılarında zaman zaman hece vezninde yeni kalıplar deneyen çalışmalardan söz etmiştir. Bunun yanında eski kalıpların da işlenmesini bekler: *"Cahit Sıtkı Tarancı, Ahmet Muhip Dranas gibi ölçülü koşukla yazan iyi şairlerimiz bile altı-beşi, yedi-yediyi bırakıp altı-altı, altı-yedi, beş-yedi ölçüler deniyorlar. Oysa ki şiire getirmek istedikleri yeni sesi, yeni uyumu eski ölçülere dökebilmeleri, eski kalıpları yumuşatıp yeniden yoğurmaları daha iyi olurdu."*

Edebiyatımızda eleştiri geleneğinin kurulamamış olmasından yakınan Ataç, bunun nedenlerini araştırır: *"Divan edebiyatı anlayışıyla eleştirme olmaz. Eleştirme nedir? Bir eserin özelliklerini görmek, onları göstermek. Divan edebiyatı anlayışında ise bir eserin özelliği olamaz, her şair kendinden öncekilerin söyledikleri gibi kendinden sonrakilerin de söyleyecekleri birtakım mazmunları söyler durur. (...) Divan edebiyatı anlayışında eleştirme ancak biçime değgin olmaktan ileri gidemez."*

Eleştiride yöntem olarak öznellik-nesnellik ayrımı ve nesnel eleştirinin nitelikleri şöyle değerlendirilmektedir: *"Nesnel kalarak, özünüzü karıştırmadan bana bunun güzel olup olmadığını söyleyin, demek saçmanın ta kendisidir. Bu saçmadan bir türlü kurtulamıyoruz. 'Nesnel eleştirme,' diye bir söz duymuşuz, ona istediğimiz anlamı vermeye kalkıyoruz. Herhangi bir sanat eserini değerce yargılamaya kalkan, onun güzel ya da çirkin olduğunu söyleyen eleştirme, öznel olmak, öznel kalmak zorundadır."* Nesnel eleştirmenin uygulan-

ma alanıyla ilgili olarak şu örnek verilmektedir: *"Baki'nin mısraını Nefi'nin, Naili'nin mısraını Nedim'inkinden ayıran nedir? Aralarındaki ayrımları duysak, sezsek bile açıkça söyleyemiyoruz. Bizde nesnel eleştirme, (afaki tenkit) yok da onun için."*

Ataç, kitabında edebiyatın, özel bir alan olarak da romanın gerçeklikle ilişkilerini araştırır: *"Roman (...) gerçekten uzaklaşmaz, hep gerçeği anlatmaya çalışır. Romanlardaki kişiler de bizleri yöneten yasalara uymak zorundadırlar, onlar da bizim gibi, ancak bizim gibi birer kişidir, gerçeğin çocuklarıdır."*

Konuşma dilinin sözdiziminden bol bol yararlanan yazar, bu alanı yazı dili için çok elverişli bir ortam olarak değerlendirir: *"Bir yazı dili uydurmuşsunuz, kimse ayrılmasın ondan diyorsunuz. Tatsız, ölü bir dil. Ne yüreğin çarpmalarına uyuyor, ne de düşüncenin yürüyüşüne. (...) Zengin dil, sözü bol olan dil değil, asıl nahvi (sözdizimi) kullanışlı olan dildir."*

Daha ilk yazılarında sinema sanatına yakın ilgi göstermiştir. Konuya türlü yönlerden yaklaşmayı zaman zaman sürdürür: *"Daha sinemanın tiyatrodan büsbütün başka, apayrı bir sanat olduğunu bile anlayamadılar. (...) Sinema bizim dünya görüşümüzü, tabiatı, insanları anlayışımızı değiştirdi."* Sinematek'in daha varolmadığı bir dönemde böyle bir gereksinmeyi ortaya koyar: *"Sinema bir sanat mıdır, diye düşünüyorum, evet demek için içim titriyor, bin bir tane sebep buluyorum, gene de diyemiyorum. Şiir gibi, musiki gibi, resim gibi, tiyatro gibi bir sanat değil... Neden değil? Geçip gidiyor, kalmıyor da onun için değil."*

Çağının dünya olaylarına uzak değildir. Acısı çok taze olan İkinci Dünya Savaşının sorumlularını kınar; bu insanlık suçunun kökenini araştırır: *"Hitler ile yoldaşlarına, ortaya ilk çıktıkları günden beri hep tiksinti ile baktım. Birçok işler gördüler, topraklar çiğneyip geçtiler, yaptıklarının birine hayran olmadım. Yıkılmalarını diledim. Kazanmaları insanlık için büyük bir felaket olurdu. İnandığımız, sevdiğimiz birçok şeyleri yıkacak, birçok milletleri aşağı görüp boyunduruk altına alacaklardı." "İçimizde bir canavar var, onu yensek de büsbütün öldüremiyoruz. (...) Almanların içindeki o canavara başkaldırtan kendilerini beğenmeleridir, çevrelerindekilere böbürlenerek bakmalarıdır, kinleridir; öyle ise kini, böbürlenmeyi doğuran*

sebeplerle çarpışmalıyız."

Doğruyu araştırmak, bunu çekinmeden dile getirmek... Başlıca amacı budur: *"Bir doğruyu söylememek, gizlemek, yayılmasını önlemeye çalışmak o doğrunun yerinde duran yalanı sürdürmek demektir."* Neyin doğru olduğu ise ancak uzun arayışlarla ortaya çıkarılabilir. Doğru diye bilinenlerin de sorgulanması gerekir: *"Onlar için gerçeğin, doğrunun bir tek yüzü vardır, onu görmek, bilmek yeter onlara. Gerçeğin daha birçok yüzleri olabileceğini düşünmek bile akıllarından geçmez."*

Sözden Söze yapıtı da bu konuda bir alıntıyla başlamaktadır: *"Kesin de söylesem gene sonmaktayım."* (J.Rigaut).

Sanat, ahlak sorunlarını aklın ışığında ele alarak doğruları arar. Düşüncelerinde aşırılığa varmaktan, yargıları arasında çelişkiler bulunmasından, görüşlerini değiştirdiğini açıklamaktan çekinmez. Bazı görüşlerin karşıtının da doğru olabileceğini kabul eder, bir görüşe, bir yana körü körüne bağlanıp kalmaya karşı çıkar: *"Ben bireyciyim (fertçiyim), ılımlı bir bireyciyim, ama bireyciyim; bir kişinin şu ya da bu yana bağlanıp yalnız o yanın doğrularını savunmaya kalkması, kendi kendine düşünebildiklerine, görebildiklerine gözlerini yumması benim seveceğim şeylerden değildir."*

Kendine özgü bir bireyciliği savunurken gözlerini toplumcu sanatın dayandığı ilkelerin doğruluğuna kapamaz: *"Sanat kapalı bir alan değildir; sanat eseri herkes için, bütün toplum için yaratılır."* Suut Kemal Yetkin ile tartışması İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki toplumsal değişimi ve toplumcu sanatın gelişmelerini değerlendirir: *"Bugün yeryüzünde büyük bir değişiklik var, Suut; bak her yanda yeni üretim araçlarına uygun yeni bir düzen kurmak için didiniyorlar, dünün birçok kurumları yıkılıverdi, çöküverdi, hiç değilse sarsıldı. Bugünün yazarının bu çalışmalara katılmaması: 'Bunlardan bana ne? Ben insan ruhunun değişmez derinliklerine inanacağım, oraları aydınlatacağım' diye direnmesi olacak şey midir? (...) Hepimiz, bütün yazarlar, yurt yönetimi işlerinin içindeyiz. Suut, bundan çıkamayız, sanat eri kendi sanatına baksın da başka işlere burnunu sokmasın diyemeyiz. Yeni bir acun kuruluyor, hepimizin yaşayıp yaşamamıza, sevdiğimiz, inandığımız değerlerin kalmamasıyla ilgili binlerce sorun karşısındayız: bize böyle yakından dokunan işler üzerin-*

de düşünmeyecek miyiz? Düşündüğümüzü söylemeyecek miyiz? Kavgalar çağındayız, dostum, güzel şekiller davası arkasına ya da ruhun derinlikleri arkasına sığınıp ortaya çıkmaktan kaçınmayalım."

"Aşk Şiiri İsteriz", "Düşe Çağrı" gibi yazıları, kalıplaşmış ölçütlere bağlanan edebiyatın sınırlarını zorlar; sanatçının yaratma alanını kısıtlamalardan kurtarmaya, genişletmeye çalışır: *"Gerçekçi sanat... Doğru, en üstünü o, belki o. Ama ötekinin bizi olmayacak şeyler acununa sürükleyip götüren, yalanlar söyleyen, masallar anlatan sanatın gerekliliğini de unutmayalım. Bizi, biteviyelik içinde sürüp giden hayattan silkindiğimiz sanısını vererek avutan edebiyatı da büsbütün küçümsemeyelim."*

"Kişiye, insanlığı, insanca duyguları aşılayan bilgiler," diye tanımladığı edebiyatın işlevini şöyle belirler: *"Edebiyat ne denli gerçekçi olursa bu ödevini o denli iyi başarır."*

1940'ların çağdaş ve taptaze şiirini bütün yönleriyle kavramaya çalışır. Bu şiire kol kanat gerer, onu savunur, tanıtmaya, sevdirmeye, geniş çevreye kabul ettirmeye çalışır: *"Bugünün bir şiiri var ki, o bir roman gibi, bir felsefe kitabı gibi sessiz okunmak için yazılıyor. Şiir günden güne güçleşiyor, yani şerefini kıran, kendisini bayağı bir mal, bir matah eden bütün o kolaylıklardan kurtuluyor. (...) Yalnız eskiyi, örneğin Fuzuli'nin, Nedim'in şiirlerini beğenip de bugünkü şairlerden hoşlanmayanlar, yalnız kendilerine öğretilmişle yetinen, yeni bir zevkin kendini tattırmak için istediği emeği ağır bulup korkan kimselerdir."*

Divan edebiyatının büyük uzmanı Abdülbaki Gölpınarlı'nın bu edebiyata yönelttiği köktenci saldırıya karşı Ataç'ın eleştirisi, en ünlü yazılarındandır. Sonraları yazarının da tek yönlü ve haksız bulacağı *Divan Edebiyatı Beyanındadır* (1945) kitabına karşı Ataç, çok iyi kavradığı, sevdiği divan edebiyatının özellikleri üzerinde durur; gelenekle çağdaş sanat arasında bir köprü kurar: *"Bana öyle geliyor ki divan şiirini sevmeyen, ondaki sesi duymayan bir Türk, Avrupa şiirini de, yeni şiiri de gerçekten sevemez. Şiir ne kalıba girerse girsin, hangi dille, hangi çağda yazılırsa yazılsın, bütün ayrılıklar, bütün değişmeler arasında kalan bir özü vardır, o özü divan şiirinde duyamayan, başka şiirlerde de duyamaz (...) Bütün o beyitlerde, o gazellerde bizim sesimiz var, sözleri anlamasak bile o sesi işitiyor,*

anlıyoruz. Bizim ulusumuzun insanları söylemiş onları, gene bizim ulusumuzun insanları yüzyıllar boyunca okuyarak zenginleştirmiş." Ancak bu edebiyatın çağdaş sanata, düşünceye uzak kalan yanlarını da sergiler: *"Bizim artık bağlı olmadığımız, günden güne de uzaklaştığımız bir dünya görüşünün ürünleridir. (...) Çağımızın sözleri değildir o sözler, çağımızın düşünceleri değildir o düşünceler." "Zamanı yoktur divan şiirinin, gerçekte olmadığı için olaylar etkisinin erişemeyeceği bir âlem yaratmaya özenir. (...) Düşünceler, duygular, sanat, güzellik ölçüleri bütün o şiirlerde birdir, yüzyıllar boyunca başkalaşmamış, kıpırdamamıştır. Divan şairi bir kimseden de, bir çağdan da haber vermez."* Batı edebiyatını kavramak, divan edebiyatını yeni bir anlayışla değerlendirmeyi sağlayacaktır: *"Onların bize bir şey katabileceklerini, insanı gerçekten insan edebileceklerini ancak batı edebiyatıyla uğraştıktan sonra, batı âleminin şiir, güzellik anlayışını az çok kavradıktan sonra sezebileceğiz."*

Eleştiri yazısını bir sanat yapıtı sayan görüşünü yineler: *"Ben, bir kitap üzerine bir fikir edinmek istedim mi, o kitabı kendim okurum. (...) Eleştirmeyi de bir sanat eseri diye, zevkim için okurum."* Ancak eleştirinin araştırıcı, ele aldığı yapıtı kapsayıcı yanı üzerinde açıklamalar da yapar: *"Tenkitçinin bir yandan da tarihçi olması gerekir, incelediği eserlere birer güzellik değeri biçmekle kalmaz, onlarda zamanın açık, gizli bütün eğilimlerinin yankılarını bulmaya çalışır, eserleri zamanla, zamanı eserlerle aydınlatır. Tenkitçi, bağını sormadan üzümü yiyemeyen adamdır: bir eserin nerede, ne zaman, hangi şartlar içinde yetiştiğini öğrenmek, bu bilgiyi o eserin kendisinden çıkarmak ister."*

Yazarların dile özen göstermesini bekler, her zamanki gibi: *"Çoktandır gençlerin yazılarını, hele hikâyeleriyle romanlarını okumuyorum, daha doğrusu okumak istesem de okuyamıyorum, dilleri, Türkçeleri hoşuma gitmiyor da ondan."*

Bağnazlığa karşı çıkar, insanoğluna saygıyı, düşüncelere karşı hoşgörüyü savunur: *"Bağnaz, fikirleri inceleyip doğrularını yanlışlarını ayırmaya değil, kendisinin yanlış diye bellediği, kendisine yanlış diye öğretilmiş fikirleri savunan kimseleri ortadan kaldırmaya çalışır. Sanki onlar ortadan kalkınca o fikirler de uçuverecek! Yasak edilmiş hiçbir fikrin, hiçbir kanının büsbütün kaybolduğu görülmemiştir, bir*

gün gelir o gene uyanır. Ancak yanlışlıkları anlatılmış, gösterilmiş fikirler kaybolur, bir daha da dirilmez."

Karalama Defteri ile *Sözden Söze*, Ataç'ın bütün yapıtları gibi okurlarına edebiyat olaylarını aklın ışığında görme, değerlendirme yetisi kazandıracak niteliktedir.

KARALAMA DEFTERİ

1. basım: 1953, Varlık
2. basım: 1967, Varlık
3. basım: 1991, Can

1

Kişileri, roman okumayı sevenlerle roman okumayı sevmeyenler diye ikiye ayırabiliriz. Roman okumayı sevmeyenlerden bir hayır gelmez demiyorum, büyük işlere asıl onların giriştiğini söyleseler ona da inanırım. Ama ben hoşlanmam onlardan. Kendilerinden çıkamaz, başlarından geçmemiş şeyleri geçmiş sayamaz, kendilerini başka kimsenin yerine koyamazlar. Bir tek yaşayışları vardır, ömürlerine bin bir kişinin yaşayışını sıkıştıramazlar. Her şeyi anlamaya çalışırlar. Her şeyi anlarlar da kişioğlunun karşısında bir anlayışsızlıkları vardır.

Acıdıkları olur, ama acımak da iki türlüdür. Biri üstünlükten gelen acıma ki gururla, bir çeşit bayağı sevinçle karışıktır; öteki ise karşımızdaki kimsenin acısını kendimizde imiş gibi duyarak acımak. Roman okumayı sevmeyenlerde işte bu duygu, karşılarındakinin acılarını paylaşma gücü yoktur. Onların acımalarında bile bir türlü kurtulamayacakları bir sertlik sezilir. Bir suçu bağışlayabilirler, ama sevgisizce, anlayışsızca bağışlarlar; suçunu bağışladıkları kimseye yukarıdan baktıklarını, o suçu kötü gördüklerini sezdirmemek ellerinden gelmez.

Roman okumayı sevmeyenler arasında masaldan, destandan tat alanlar bulunabilir; masal ile destan, romandan büsbütün başka birer şeydir de onun için. *Masal* bize olmayacak şeyler anlatır, bizi bu yeryüzünün zorluklarından, yasalarından, törelerinden uzaklaştırıp bizlere benzemeyen kişilerin, devlerin, cinlerin, perilerin acununa götürür. Orada her istediğiniz, sizin gönlünüzden geçer geçmez oluverir, dileklerinizi durduracak bir şey yoktur orada; masalın anlattığı kişilere benzemekle kendi benliğinizden çıkmış olmazsınız, sizi

sıkan dar çevreyi yıkmış, tam gönlünüzce bir yere varmış olursunuz. Masal dinlemekten hoşlanan çocuk, masal dinlemekten hoşlanan kişi kendini dileğince bir acunda görür, kendi kendinden sıyrılmış olmaz, tam tersine, büsbütün kendi içine kapanır. *Destan*, kahramanları anlatan destan da masal soyundandır; bize benzemek isteyeceğimiz, düşlerimizde benzediğimiz kişilerin yaşayışlarını söyler. Destanları okur, ya da dinlerken de gene kendimizi gönlümüzce bir yerde görürüz.

Roman ise gerçekten uzaklaşmaz, hep gerçeği kavramaya, hep gerçeği anlatmaya çalışır. Romanlardaki kişiler de bizleri yöneten yasalara uymak zorundadırlar, onlar da bizim gibi, ancak bizim gibi birer kişidir, gerçeğin çocuklarıdır. Roman okumayı sevmeyenler gerçeğe bakmaktan kaçınırlar demeyeceğim; çoğu ancak gerçeğe ilgi gösterdikleri için romanları sevmediklerini söylerler. Ancak onların ilgi gösterdikleri gerçek yalnız kendi gerçekleridir, yalnız kendileridir. Onlar için gerçeğin, doğrunun bir tek yüzü vardır, onu görmek, onu bilmek yeter onlara. Gerçeğin daha birçok yüzleri olabileceğini düşünmek bile akıllarından geçmez.

Bu söyleyeceğimi belki tuhaf bulursunuz, gene de doğrudur: roman okumayı sevmeyenler arasında roman yazmak isteyenler, bir çeşit romancılar da yetişebilir. Bunlar romanlarında hep kendilerini, yalnız kendilerini anlatırlar ya da düşlerini söylerler. Ama öylelerini de romancı saymak bilmem doğru mudur?

2

Her doğruyu söylemeye gelmezmiş, birtakım doğruları yaymamak, çokluktan, kamudan gizlemek gerekmiş... Peki ama, bir doğruyu söylememek, gizlemek, yayılmasını önlemeye çalışmak o doğrunun yerinde duran yalanı sürdürmek demektir. Yalanın yalan olduğunu bilerek gene sürmesine bırakmaya hakkınız var mıdır?.. Bazı yalanlar kutsalmış, onlara dokunmaya gelmezmiş... Bir şeyin yalan olduğunu anla-

dık mı kutsallığına artık inanmıyoruz demektir; bunun için 'kutsal yalan' sözü, bir şeyin hem köşeli, hem de yuvarlak, hem katı, hem de biçimsiz olduğunu söylemek gibi bir saçmadır. Ama duygularını birer düşünce saymaktan çekinmeyenler böyle saçmalarla kolayca bağdaşabiliyor.

Birtakım doğruların gizlenmesi gerektiğini ileri sürmek eski kibarlık, asillik, *aristocratie* düşüncesinin bir kalıntısıdır. Bir yanda büyükler, kibarlar, damarlarında *mavi kan* akanlar var, onlar doğruları bilebilirler, onların bilmesinden bir kötülük gelmez, ama küçüklere, kibar olmayanlara, kölelere sakın açmayın!.. Öyledir kişioğlu: kendisi için ille birtakım ayrıcalıklar ister. Eski acunun kibarlığı, *aristokrat*'lığı yıkıldı, ama onun yerine aydınlar türedi...

Bir kişi olarak ilk ödevimiz, yalan olduğunu anladığımız düşüncelerden benzerlerimizi, yani bütün kişileri kurtarmaya çalışmaktır. "Ben bunun yalan olduğunu biliyorum, ben buna inanmıyorum, ama kamunun bu bağlar altında kalması, onun anlamaması daha iyi olur," diyen kimse, öğrendiği, anladığı doğrulara layık olmayan kimsedir. İnandığı bir şey yoktur onun, bir şeyin ne doğru olduğunu düşünür, ne de yalan olduğunu... Ancak kendini düşünür, kendini büyük görmek için bir yol arar.

Her doğru söylenebilir, her doğru söylenmelidir, yoksa çevremizi aldatıyoruz, çevremize yalanı yayıyoruz demektir.

3

Ölümü düşünmeden, aklımıza getirmeden yaşamak elbette en iyi şey, ama elimizde mi? Ölüm düşüncesi bizi bir yol sardı mı bir daha bırakmıyor; sevinçlerimiz, gülmelerimiz içinde bile kendini duyuruveriyor. Yaşamak cömertliktedir, saatler, günler, aylar, yıllar geçiversin ne çıkar?.. Ölüm korkusu, ölüm düşüncesi ise bizi cimri ediyor: aman bu saat geçmesin! sıkıntılar içindeyim, yarın belki bir genişliğe kavu-

şacağım, olsun gene de bu saat geçmesin! yarın, o güzel yarın benim ömrümü kısalmış bulacak...

Ölüm düşüncesinin çağımızda çok yaygın olduğunu sanıyorum. Bakın, şairlerin çoğu, hemen hepsi, yaşamanın güzelliğini anlatıyorlar. Yaşamanın geçici olduğunu, o nimeti çabucak yitireceğimizi duymasalar, düşünmeseler, hep onun güzelliğini anlatırlar mıydı? O sevincin altında bir acı var ki kendini gizleyemiyor.

Öyle sanıyorum ki dünün acıları seven, ölümü isteyen, yeryüzünden yakınıp duran, bir an önce yerin dibine mi, göğe mi, neresi olursa olsun işte oraya göçmek için çırpınan, *"Ey ölüm! Koca kaptan, vakt erişti, demir al! / Bu ülkeden sıkıldık, ey ölüm! Açılalım!"* diyen romantik şairi, ölümün ne olduğunu, yaşamanın durasızlığını bizim kadar anlamamıştı. Ölümle oynuyordu o, biz ise onunla oynanamayacağını anladık, bir yol gözlerimizi kapadık mı bir daha hiçbir güzelliği duyamayacağımızı, göremeyeceğimizi, bu yeryüzünden başka bir acun olmadığını anladık, onun için ölümle şakalaşamıyoruz, çabucak kaçacağını bildiğimiz yaşamayı yudum yudum tatmak istiyoruz.

4

Genç yazarlarımızın çoğu, özen düzen düşünmeksizin, kalemlerinin ucuna nasıl gelirse öylece yazıverip gidiyorlar. Başka türlü söyleseler dediklerinin daha iyi anlaşılacağını, belki daha güzel, daha çekici olabileceğini, şu ya da bu sözü yerinde kullanmadıklarını gösterdiniz mi: 'Adam sen de!' der gibi bir bakışları var... Yazdıklarını önemli bulmuyorlar, bir günde unutulup geçeceğini biliyorlar da onun için mi özenmiyorlar, onun için mi baştan savma ile yetiniyorlar? Hayır, hemen hepsi en büyük sorunlarla uğraştıklarına, o sorunları çözümleyecek doğruları bildiklerine kanmışlar, kendi kendilerini kandırmışlar. İçleri inan dolu o gençlerin tuttukları yolun bütün bir ülkeyi, ondan da öte, kişioğlunu kurtaraca-

ğına inanıyorlar, kendi değerlerinin üstünlüğüne inanıyorlar, yazdıklarının yarın bir 'muştu' diye okunacağına inanıyorlar. Getirdikleri, yaymak istedikleri doğruların yüceliği yanında biçim güzelliği, deyişin akıcılığı, bir sözün yerinde kullanılması nedir ki? Öyle küçük şeylere bakar mı, öyle küçük şeyler üzerinde durur mu hiç onlar? İnanları, yazdıklarına özen göstermelerine engel oluyor, inanları onları yitiriyor.

İnanmasınlar, yalnız sanatlarını düşünüp ona inansınlar demiyorum. Bir yazarda, bir şairde sanat, güzellik kaygısından başka düşünceler de bulunması gerekli olduğunu unutmuyorum. Şairin, yazarın doğruluğuna inandığı düşünceleri, duyguları olmazsa yaratacağı güzel kalıplara ne koyacak, ne dökecek? Güzellik bir başına gözükmez, başka bir şeyin giyimi kuşamı olarak ortaya çıkar. Ama güzellik de aranmalıdır. En büyük doğrular, ancak güzel bir kalıba büründükten sonra yayılabilmişlerdir.

Gençlere ille güzelliği aramalarını da öğütlemek istemiyorum. Güzellik çok su götürür. Güzel diye çıkardıkları, bakarsınız, çabucak çirkin görünüverir... Peki, ille güzellik arkasından koşmasınlar, doğrudur diye bildiklerini söylesinler; ama sözlerin değerini, anlamını düşünerek, okuyanın da hemen anlamasını sağlamaya çalışarak, sıkmaktan kaçınarak söylesinler. Bilsinler ki doğruyu içimizde duymamız yetmez, onu bozmadan belirtecek kalıbı bulmak gerektir.

Yazarlarımız biçim kaygısını duymuyorlar da okurlarımız duyuyorlar mı? Onlar da duymuyor. Okuduklarından bir şey anlamak değil, onda birşeyler sezmek istiyorlar. Onların da birtakım inanları var; eserini okudukları yazarın kendi inanlarını paylaştığını bilirlerse yetiyor onlara, başka bir şey aramıyorlar; yazarın söylemek isteyip de söyleyemediği ne varsa hepsini, belki daha çoğunu eserinde buluyorlar. Günümüzün okurları, anlamak, öğrenmek, önlerine konulan düşünceler üzerinde tartışmaya girmek için okumuyorlar; ellerine aldıkları dergide, *betikte* (kitapta) kendilerinde bulunan düşünceleri, duyguları arıyorlar. Bunun için de soruyorlar:

"Bu yazar ne yandadır?" Kendi bulundukları yandan ise güvenle, beğeneceklerini önceden bilerek okuyorlar; kendi bulundukları yandan değilse yazısına bakmıyorlar bile...

Biz bir düşünme çağında değil, bir *duyguculuk,* (Sentimentalisme) çağındayız. Birtakım toplum sorunlarına dokundukları söylenilen yazıları, *Ekmekçi Kadın*'ı, *Sergüzeşt*'i, *Simone ile Marie*'yi, *Henry Bataille*'ın oyunlarını okur gibi okuyoruz; onlarda kendi duygularımızı, birer düşünce sandığımız duygularımızı 'okşayacak' sözler arıyoruz. Dün sevgi hikâyelerinden, bir öksüzün türlü sıkıntılar çektikten sonra bir zenginin oğlunca sevilip parlak konaklara girmesini anlatan romanlardan hoşlanırdık; çünkü duygu bir tel gibidir, o hikâyeler, o romanlar bizim içimizdeki sevme teline, acıma teline dokunur, o telleri artık uzun uzun inletirdi. Bugün de içimizde başka türlü teller var, ama onlar da düşünce değil, ancak birer duygu. Birer düşünce olsalar bir tel gibi dokunur dokunmaz inlemeye başlamazlardı, kendilerini besleyecek azığı anlaşılacak şeylerde ararlardı.

Okurlarımızla yazarlarımız birbirlerini bulmuşlar, daha ne istiyoruz...

5

İnanmak... Günümüzde hep inanmak sözü ediliyor. İnanın da neye inanırsanız inanın! Büyük işler hep inanmakla başarılırmış... Hani *Baudelaire*'in bir yazısı vardır: *"Esrikleşin* (serhoş olun) *de ne ile esrikleşirseniz esrikleşin,"* der, işte, onun gibi bir şey. Sağa dönüyorsunuz, kişiden inan istiyorlar, sola dönüyorsunuz, gene inan istiyorlar. Oturalım da bir konuşalım, inandığımızın ilerisini gerisini bir düşünelim, bakalım doğru mu? Bunu söyleyemiyorsunuz, hemen inansız diye atıyorlar sizi aralarından. *Berdiyaev* söylemişti: yeni bir ortaçağa girdik, inanacağız, bize öğretilenlere doğru olup olmadıklarını araştırmadan, bir yerine ses çıkarmadan, bir noktasına dokunmadan inanacağız. Usumuzu bir yana koyacağız,

ona aldırmayacağız, belki de kötü bir şey diye, şeytanın elinde bir oyuncak diye bakacağız; kara, kızıl, ak, türlü renklerde kitapların öğretilerine bağlanacağız.

Asıl güç, asıl kuvvet inanda değil, doğrudadır, doğruya ise *küşüm* (şüphe) ile varılır. Bir şeyi doğru saymayın, küşüme sarılın, *küşümcü* (scéptique) olun demiyorum; küşümü ancak doğruyu bulmak için bir araç, bir *yöntem* (méthode) olarak kullanın. Bir şeyi doğru bulmamak, bir şeye inanmamak öldürücü olabilir, kaçın küşümcülükten. Ama görmüyor musunuz, bugünün inancılığı, kendini gizleyen bir küşümcülükten başka bir şey değildir. Doğruya inanmadıkları için öyle de, böyle de denilebileceği *kanımında* (kanaatinde) oldukları için salt inanmaya çağırıyorlar: "Doğru mu, değil mi, araştırmadan inanın!" diyorlar. Bunu söylemek, bir doğrunun bulunmadığını söylemekten başka nedir ki? Günümüzün tartışmaya yanaşmayan, bu böyledir diye kesip atan, kişinin özgürlüğünü boyuna sınırlandırmak isteyen *öğretileri* (doctrine'leri) hep küşümcülükten doğmuştur, küşümcülüğün ta kendisidir. Sağda olsun, solda olsun çok kişilerin *Pirandello*'yu beğenip alkışlamaları, göklere çıkarmaları şaşılacak bir şey değildir: onun oyunlarında kendilerini, hiçbir şeyi doğru bulmayan kendi içlerini görüyorlar.

İnanları, o her şeyi başarabileceğini söyledikleri inanları bir doğruya, doğruluğundan küşümlenmedikleri bir şeye dayansaydı, tartışmadan kaçınmazlardı. Neden kaçınsınlar? Siz inanmazsanız, doğruluğunu gösteriverirler, sizi de kandırırlar. Doğrudur diye bildiğiniz bir şeyin, doğruluğunu iyice denediğiniz bir inanın, şunun bunun sataşmasıyla devrileceğini, yıkılacağını sanır mısınız? "Buyurun, konuşalım," dersiniz. Diyemiyorlar, biliyorlar ki inanlarını bir doğru üzerine değil, ancak her işin bir inan üzerine kurulabileceği sanısına dayamışlardır. Bu yüzden en küçük *takışmaya,* itiraza bırakmıyorlar. *Tevfik Fikret: "Şüphe bir nura doğru koşmaktır, / Şüphe etmek ukul için haktır."* diyor. Nura inanmadıkları için, hiçbir yolun sonunda gerçek ışığa erişilemeyeceğini sandıkları için-

dir ki küşüme yer vermiyorlar, *usun* (aklın) küşümlenmek hakkını tanımıyorlar.

6

Övülmek, her kişi için, hele tuttuğu işi kendine gerçekten dert edinmiş her kişi için gerekli bir azıktır. Özenerek ortaya koyduğumuz şey beğenilsin, benzerlerimizi ilgilendirsin isteriz. Pazara götürdüğü mala alıcı bulamayan adamın içi ne oluverir, bir düşünün! Bu dünya pazarında hepimiz bir malın satıcısıyız; alıcı çıkmadı mı, şöyle kurularak: "Anlamazlar ki!" deriz ya, bakmayın, gene boynumuz bükülmüştür, gene özgüvenimize bir kurt düşmüştür. Neymiş eksiğimiz, söyleseler bari... Yerme de çünkü, bir bakıma, övmenin kardeşidir, bir ilgi gösterir.

"Elin yargısından bana ne? Ben kendim için çalışıyorum," diyen kimsenin sözüne inanmam. Öyle demesi ne beni kandırır, ne de kendini avutur. Ya da özünü pek beğenmiş, çevresinde kim, ne varsa hepsini yukarıdan süzen, yalnızlığı ile böbürlenen bir adamdır. Bir çeşit deliliktir onunki, insanın ne idüğünü delilere bakıp da mı anlayacağız?

Mademki insan toplum kurucudur, mademki toplum dışında kalınca kişiliğini geliştiremez, salt kendine vergi sandığı zenginlikleri dahi yitirir, öyle ise gördüğü her işte, kendisi bilsin bilmesin, toplumu gözetir; nasıl toplum kişiye işliyorsa kişi de topluma işlemek ister. Bunun için övülmeye, yani işinin çevrede yankılar uyandırdığını, benzerlerinin birkaçınca olsun doğru bulunduğunu bilmeye ihtiyacı vardır.

Övülmek isteği kutlu bir istektir: kişinin işini sahiden benimsediğini, toplumu, insanlığı özünden üstün bilip onlara yaramak için çalıştığını gösterir. Ama kimin övmesine sevinebiliriz?

İlkçağ tanrıları, yakılan kurbanların dumanını hazdan bayıla bayıla koklarlarmış; kitaplı dinlerin Tanrısı da insanları kendisine tapsınlar diye yaratmış... Bu *kanı*'lar, insanoğlu-

nun yalıncak düşündüğü, ilk duygularını yenmek, kendini aşmak dileğini daha edinemediği günlerde uydurulmuştur. Kulların övmesiyle yetinmek!.. Böyle bir şey şimdi bizim gücümüze gidiyor. Kul kendini yaratanı anlayabilir mi? Belki sever onu; kendisini yoktan var ettiği için, yani gene ancak kendi özüne bağlılıkla onu sevmeyi boynuna borç bilir, onun için över. Ondan korkar, yoktan var ettiği gibi vardan yok etmesin diye över. Kulun övmesi daima bir yalvarma, yakarmadır; bir şey ister, bir şey umar da onun için över. Kulların, yani bizden küçüklerin, bizden bir iyilik bekleyenlerin, bizi beğenmek, sevmek zorunda olanların övmesiyle yetinemeyiz. Bizdeki övülmek ihtiyacını doyurmaz da onun için. İşimizin gerçekten beğenildiğini, benzerlerimizce doğru bulunduğunu göstermez ki! Kulun övmesi, övme değil yaltaklanmadır.

Evet, insan kendisine yaltaklananlar olmasını da ister. Bizden korkanların, çekinenlerin, bir şey dileyenlerin bulunması da bizim gücümüzü, benzerlerimiz arasında bir üstünlüğümüz olduğunu gösterir. Bu duyguya da ihtiyacımız vardır. İnsan kendini hiç beğenmese çatlarmış, öyle derler. Çatlamamak için birkaç kişiyi olsun kendimizden küçük bulmamız, büyüklüğümüzü o yoldan anlamamız gerektir. Ama bu ihtiyaç kutlu değildir, özseverliğimizden gelir, üstümüzden bir türlü atamadığımız bir küçüklüktür; onu, kutlu olan övülmek dileğiyle bir tutmamalıyız.

Kulun, yani kendisinden küçüğün, kendisinden çekinen, bir iyilik bekleyenin övmesiyle yetinen kişiye iyice bakarsanız görürsünüz ki, özüne gerçekten güveni yoktur. Varsın kurulsun, böbürlensin, hep: "Ben! Ben!" diyerek gezsin, inanmayın, *küşüm* (şüphe) içindedir o adam. Kendini beğenmediği, bir türlü beğenemediği için çatlayacak gibi olmaktadır; çatlamamak için kullar arasında dolaşmaya, onların yaltaklanmalarıyla avunmaya ihtiyacı vardır. Beğenilmemeye, en değersiz bir kimsenin bile beğenmemesine katlanamamaları da o yüzdendir. "Varsın söylesin," diyemezler, çünkü onun söylediklerini, yalnız kaldıkları zaman, kendi içlerinden de duy-

maktadırlar. İçlerinde çöreklenmiş bütün şüpheler vardır o sözde; o sese nasıl dayanabilirler?.. Kendine gerçekten güvenen adam, beğenmeyenlerin sözünü öfke ile değil, olsa olsa şaşırarak karşılar: "Neymiş? Acaba yanılmış mıyım? Yaptığımı doğru sanıyordum, değil miymiş?" Böyle düşünür önce. O sözleri ille doğru bulur demiyorum; inceleyip onların çürüklüğünü görür, gösterir, ama sinirlenmez.

Asıl övgü, bizdeki kutlu övülme ihtiyacını doyuracak övgü, kendimizden üstün, hiç olmazsa kendimizle eşit bildiğimiz kimselerden gelecek övgüdür. Bizi öven insanın övmemekte, isterse yermekte serbest olması gerekir. Övmek zorunda olduğu için öven kimse, kulluğa, küçüklüğe razı oluyor, silkinip yükselmek istemiyor demektir. İnsanlık için bir ayıptır öyle kişiler. Ama onların övmesiyle göğüsleri kabaran kimseler de, aslını ararsanız, onlardan daha büyük değildir. Duygularını yenememiş, kendi kendilerini aşamamışlardır.

7

Şimdiye dek yazdıklarımın birini bile beğenemedim, şöyle tam istediğimce bulamadım. Bakıyorum, hepsini de hem eksik bırakmışım, hem de bir sürü gereksiz, boş sözlerle doldurmuşum. Hele bazı yazılarımın başında, şairlik takınarak özene bezene sıraladığım satırlar yok mu, onlar büsbütün sinirime dokunuyor. Yaradılışımı zorlayacağım da ne olacak? Bende şairlik yok işte, olmadığını da bunca yıldır anladım, katlanmalı değil miyim artık?.. Biliyorum bunları, biliyorum ama, kişi kendi kendine kolay kolay sözünü geçirebiliyor mu? Bunları biliyorum, ama her yazıya oturuşumda gene bir boy şairliği deneyeceğimi de biliyorum.

Neden beğenmiyorum yazdıklarımı? Hepsinde, nasıl söyleyeyim, bir *sahtelik* görüyorum da onun için beğenmiyorum. Konuşurken ya ancak kendime *değgin* (ait) işleri başkalarına bildirmemek için, ya da kabalık olmasın diye elbette

birçok yalanlar söylemişimdir, ama yazılarımda öteden beri yalandan kaçınırım, yıllardır yazdıklarımda üç beş yalan ya söyledim ya söylemedim. *Sahtelik* derken onları düşünmüyorum. Onlar birer günahtı, o günahları işlemeyebilirdim. Ben şimdi, giderilmesi elimde olmayan bir sahtelikten, tam bir doğruluğa, tam bir gerçekliğe ulaşmanın olanaksızlığından yakınıyorum. Nedir yazdıklarım? Nedir yazdıklarımız? Bir konuyu alıyoruz, onun üzerinde bildiklerimizi, duyup düşündüklerimizi söylüyoruz, birtakım sınırlar çizip onların içinde kalmaya çalışıyoruz. Önümüze, aldığımız konu ile ilgili sorunlardan başka sorunlar çıkınca: "Ben bunlardan anlamam, bunlardan açmaya yetkili değilim," diyoruz, ya da: "Bunları başka bir güne bırakalım, ben bugün seçtiğim konunun dışına çıkmak istemiyorum," diyoruz. Hayat, konulara mı bölünmüştür sanki? Bir yanda bilim, bir yanda sanat, bir yanda ahlak, bir yanda yiyip içme, bir yanda yatıp uyuma... Hayatta birbirlerinden böyle kesin olarak ayrılmış bölümler mi vardır? İşte bir kişi: yiyor, içiyor, düşünüyor, duyuyor, seviyor, seviniyor, ağlıyor... Yerken sevmiyor mu? Duyarken düşünmüyor mu? Onda, biri bilim yolunda gidip doğruyu, öteki sanat yolunda gidip güzeli arayan iki kişi mi var? Yooo... Bir kişiyi böyle ikiye, üçe ayırmanın yanlışlığını görmüyor musunuz? Bir kişiyi ikiye, üçe bölemezsiniz de, hayatı, birbirlerine dayanan, birbirlerinden çıkan sorunlarının hepsiyle bir bütün olan hayatı konulara ayırabilir misiniz sanıyorsunuz?.. Ayırıyoruz, ayırıyoruz, ama elde ettiğimiz sonucu da görüyoruz: hangi konu üzerinde ne söylesek eksik kalıyor, gerçekte olmayan sınırlar çiziyoruz, bu yüzden de ne söylesek, ne yazsak hepsinde bir sahtelik, giderilmez bir sahtelik bulunuyor.

Önümüzde, birbirlerine giren, karışan sorunlarının hepsiyle bir bütün olan, o karışıklıklar içinde yalın kalmasını bilen hayat var, biz onun bir parçasını alıp o parçayı çözümlemeye, o parça üzerine birtakım sözler söylemeye kalkıyoruz. Sonradan söylediklerimizin, yazdıklarımızın eksik kalmamasını, sahte olmamasını, derinlere gidebilmesini istiyoruz. Dü-

şüncelerimiz, duygularımız bütünden doğuyor, biz onları bir parçaya yüklüyoruz... Bu yoldan gidince doğruya varılır mı? Söylediklerimiz, yazdıklarımız, hayatın birtakım konulara bölünmüş olduğu sanısını sürdürüp yalanı berkitmekten başka neye yarar?

8

Uğraş Saygısı[1] adlı yazımdan sonra idi, yazarlarımızdan biriyle konuştum. Beğenmemiş o yazıyı. Zorla güzellik olmaz, sağ olsun da beğenmesin. Ama neden beğenmemiş? "Kötülüyor, yıkıyorsunuz, yerine bir şey kurmuyor, yapmıyorsunuz," dedi.

Kafam yavaş işlediğinden midir nedir, böyle sözlere çabuk cevap bulamam, belki de ne demek istediğini hemen kavrayamadığımdandır. Sonradan düşündüm: "Yapıcılık neymiş acaba?" dedim.

Ben bir sanat adamı, yaratıcı bir yazar değilim. Ne şiir yazmak elimden gelir, ne roman. Bunca yıldır yazdıklarım epeyce bir şey tutar, ama toplamaya kalkışmadım. Çünkü gazete yazısı başka, kitap yazısı başkadır. Ben bir gazete yazarıyım, söylediklerim bir gün, iki gün okunur, sonra geçer. Neyi severim, neden hoşlanmam, onları söylerim; dilimin döndüğü kadar hayranlıklarımı anlatmaya çalışırım; beğendiğim bir şiir, bir kitap olursa, onu tanıtayım derim. Belki bir iki düşüncenin yayılmasında benim de hizmetim olmuştur. Yapıcılık değil midir bu? Neydi o yazımda söylediğim? Yazarlarımıza: "Yalan söylemeyin. Okurlarınızı aldatmaya, kandırmaya kalkmayın. Yazarlık uğraşının şerefini düşünelim, koruyalım," diyordum. Yapıcılık değil midir bu?.. Büyük bir yapıcılık demedim, gücümün yettiği kadar bir yapıcılık. Küçük, küçük ama yıkıcılık değil.

Bir zamanlar *müsbet adam, menfi adam* derlerdi, şimdi

1. 24.7.1944, Ulus, *'Günlerin Getirdiği'* yeni basım. (Can Yayınları, sayfa 103)

unuttular o sözleri, yerine *yapıcı, yıkıcı* çıktı. *Müsbet adam, yapıcı adam,* her emeğin değerini bilen, bunun için de ortaya konan her şeye hoşgörürlükle bakan adamdır. Ama ne olursa olsun mademki bir şiir, bir roman yazılmış, bir iş görülmüş, onu beğenir, sevinçle gülümser, ya da beğenmez, gülümser gibi görünür, böylelikle de edebiyatın, düşüncenin ilerlemesine yardım ettiğine inanır. Ortaya konanda kusur ararsanız, kusur bulursanız, o zaman *menfi adam*'sınız, *yıkıcı adam*'sınız...

Ben size bir şey söyleyeyim mi? Müsbet adam olmak, yapıcı adam olmak, gerçekten bir şey kurulmasına, şöyle çabucak geçmeyecek, zamana dayanacak bir şey kurulmasına çalışmaksa, asıl müsbet adam, asıl yapıcı adam, onların menfi adam, yıkıcı adam dedikleridir. Edebiyat alanı, düşünce alanı, belki her alandan çok, gerçek inanma ister.

İnanan için, şunun bunun emeği yoktur, şunun bunun hatırı yoktur; doğruluğuna inandığı, doğruluğunu ta içinden duyduğu, öyle şakaya, yalana gelmeyen hakikatler vardır. Okuduğu kitapta inandığı güzelliği bulamıyorsa, o kitabın gerçekten beğenilmeye, şöyle kendimizi ortaya atarak, tehlikeye atarak, kellemizi ortaya koyarak beğenilmeye layık olduğunu sanmıyorsa, söyler onun değersiz olduğunu, söyler onun kusurlarını. Susmaz, susamaz: inancı komaz ki sussun. Susması beğenmediğini göstermeye yetiyorsa, o zaman susar.

Her çirkin eserin, her kusurlu yanlış eserin, hele herhangi bir kaygı ile övülür, örnek diye gösterilirse, kendisinin inandığı güzelliğe, kendisinin inandığı doğruya bir kötülüğü olacağını, onların kurulmasını geciktireceğini bilir. Bile bile de nasıl alkışlar? Çirkinlikler üst üste yığılır, karşısına geçip pöhpöhleyecekler bulunursa, onlardan bir güzellik çıkacağına inansın mı diyorsunuz? Onun istediği, bir şeyi güzel saymak, bununla kendini avutmak değildir ki... İnandığı şeyler vardır diyorum size, onlara uymayana düşman kesilir.

İki türlüdür asıl yapıcı, biri yapar, temelleri de atar, üstüne yapıyı da çıkar. Ötekinin temel atmak, yapı çıkmak elin-

den gelmez, ama atılan temel, çıkılan yapı sağlam mı, çürük mü, onu anlar. Çürüktür diyorsa, elinden geldiği kadar onları yıkmaya, toprağı temizlemeye çalışır. Büyük küçük, gerçekten bir saray yapılmasını istediği yere yamrı yumru bir külübe dikilmesine neden razı olsun? O kulübe yarın nasıl olsa yıkılacak, kendiliğinden çökecek değil mi? Bari bir gün önce süpürülsün de orada bir şey var diye kimseyi aldatmasın.

Yıkıcılara, yıkıcı dedikleri adamlara neden bu kadar sinirleniyorlar? Sağlamı yıkmak kimin haddi? Güzel bir eseri istediğiniz kadar kötüleyin, tanınmasın, kimseler görmesin diye üstüne örtüler örtün, toz toprak yığın, günü gelir, gene bütün güzelliğiyle görünüverir.

Yıkıcı adam, yani yıkmak isteyen, yıkayım diye çırpınan adam vardır. Hiçbir şeye inanmaz o. Güzellik kavramaz onu. Hayranlık nedir bilmez. Ben öylesine bir insan olmadığımı gösterdim sanıyorum. Hayran olurum, hem de azdır benim kadar hayran olan. Kimi ölmüş, kimi sağ nice şairlerimize olan saygımı, adlarını anar, yazılarını okurken nasıl duygulandığımı beni tanıyanların hepsi bilir; hayran olduğum ya da sadece beğendiğim şairler için kavgadan da çekinmem, alaya alınmaktan da korkmam. Ama bir de beğenmedim mi, istedikleri kadar *menfi adam* desinler, *yıkıcı* desinler, gene de beğenmem.

9

Şu *bilgelik* (sagesse) denilen halden hoşlanmam. Kişi, sevince de, acıya da aldırmamalıymış, kendini tutkulara kaptırmamalıymış. Sevinçsiz, acısız, tutkusuz yaşamanın tadı mı olur? *Baki Efendi,* en güzel beyitlerinin birinde: *Biz tâlib-i teveccüh-i ikbal ü rûzigâr / Gülberk-i bağ-i ömr ise berbat olup gider,* diyor. (*Rûzigâr* sözünü *rüzgâr* yazmanın daha doğru olduğunu bilirim, ama burada öyle okununca imale mısraı bozuyor, bir ağırlık veriyor, birinci mısra yavaş yavaş, sese bir hız vermeden okununca güzel oluyor, *rûz* diye uzun okumak

ise gidişi değiştiriyor. Onun için *rûzigâr* diye yazdım.) Peki, ama ben *ikbal*'den, *rûzigâr*'dan bir şey beklemezsem, başka kimselere kendimi tanıtmaya, beğendirmeye çalışmayacaksam, yeryüzüne gelmiş olmamın ne değeri kalır? *Baki Efendi* öyle demiş, ama kendi de o sözüne uymamış, *şairler sultanı* olmaya, alkışlanmaya çalışmış. Sözünü dinleyeceğime yaşamasına öykünürüm daha doğrudur.

Ama kişinin, öyle düşündüğü, kendi kendine: "Herkesi ne umur edersin? Sen bir daha dönmeyecek bugünün tadını çıkarmaya bak!" dediği günler oluyor. Bilgelik, içimizde bir duygu olarak kaldıkça, bize ancak özlemini çektirdikçe tatlı, hoş bir şey. Bizi kavradı mı, buyruğu altına aldı mı, en yaman dediğim dedik, *müstebit* oluyor, kendi kendine karşı dönüyor. Kendini başkalarına beğendirmeye, sözünü geçirmeye çalışmayan, salt yaşamaya bakıp sevince de, acıya da aldırmayan, bir tutkusu olmayan kişi nasıl bir kişidir? Öylesinin gönlünde tutkuların en yılıncı var demektir: yaşamak tutkusu, nasıl olursa olsun yaşamak tutkusu... Yaşayacak, yüreği vuracak, yılın yazını da, kışını da görecek; yeter ona. Öyle bir kişi, kendini her eğlenceden yoksun edip ille parasını biriktirmek isteyen pintiye benzemez mi? Bir bakıma pinti de bir bilgedir: alacağı şeylerin geçici olduğunu bilir de almaz onları. Canımızı pintinin parası gibi kullanmayalım, türlü tutkulardan esirgemeyelim. Kişiyi kişi eden yaşaması değil, tutkularıdır.

10

Andaç'larını[1] yazan kimselere bayılırım: yaşadığımız bir günü düşümüzde bir daha yaşamak, ne güzel şey! Yarın ne yapacağımı bilmeyi pek istemem; ummadığım, beklemediğim şeylerle karşılaşayım, daha iyi, ama dünümü hemen elimden kaçırmamaya çalışırım. Andaçlarımı yazmayı ben

1. Ataç, daha sonra *andaç* yerine *günce* sözcüğünü benimsemiştir. (Can Yay.)

de isterdim. Bilirim ki beceremem. Geçmiş günlerimi unutmadım, çoğunu oldukları gibi söyleyebilirim, ama hepsini birbirine karıştırırım. Hangisi daha önceydi, hangisi daha sonra, iyice söyleyemem. Zamanı bölümlere ayıramıyorum; *Ahmet Hamdi Tanpınar: "Ne içindeyim zamanın, / Ne de büsbütün dışında: / Yekpare, geniş bir ânın / Parçalanmaz akışında"* diyor. Bu mısraların ne demek olduğunu doğru anlıyorsam, ben de içimde o hali duyuyorum: yaşadığım zaman, benim ömrüm, benim için bir tek parçadır. Bunun içindir ki bundan on yıl önce duyduğum bir sevinci bugün de hemen o günkü gücü ile duyabilirim; işittiğim ağır sözleri de öfkelerimi de unutmam. "O geçti gitti, sen bugüne bak!" diyorlar, benim için bir türlü geçemiyor, bir türlü gidemiyor, aklıma gelince sinirlendiriyor, hasta ediyor.

Doğrusu, sevinçlerimden çok öfkelerimi anıyorum. Geçimsiz olduğumu söylerler, belki onun içindir. Ama kendimi yokluyorum da kini pek bulamıyorum, daha çok öfke var. Kin, öfkenin durulmuşu, sindirilmişi değil midir? Benim öfkelerim durulmuyor, sinip kin olamıyor.

11

Birinci Dünya Savaşında çarpışanlar, en çok Fransızlarla Almanlar, dört buçuk yıl ağız dolusu sövüştülerdi: birbirlerine yaban dediler, yozlaşmış dediler, demediklerini komadılar. Doğrusu çirkindi o sözler, çirkindi ya, dövüş bu, elbette sövüşmesi de olur diyorduk... Dövüş biter bitmez iki yan da, ettiklerinden utanmış gibi susuverdilerdi. Susmakla da kalmadılar, birbirlerini övdüler, birbirlerinin erdemlerini, bilim yolundaki, sanat yolundaki yararlıklarını sayıp döktüler. Yenenler arasında da, yenilenler arasında da karşılarındakilerle kucaklaşmak, olanları artık unutup elbirliği ile çalışmak isteyenler çıktı.

Bu son savaşta öyle olmadı. Topların, bombaların gürül-

tüleri arasında sövüşme sesleri pek işitilmedi. Ağızlar kilitlenmiş, belki gözler bile kötü kötü parlamamış. Dudaklara çıkamayan kin, yüreklerde çöreklenmiş, ağusunu biriktirmiş, biriktirmiş, uzun yılların kolay kolay yıprandıramayacağı bir güç edinmiş. Şimdi duyulan sözler kişinin tüylerini ürpertiyor: "Almanın iyisi olamaz!.. Almanın iyisini olsa olsa mezarlıkta bulursun!.." Devrilmiş koskoca bir millete acımıyorlar. Acımak şöyle dursun, insan değilmiş de başka bir şeymiş diye bakıyorlar. Anladık, çok kötülükler etmiş, ama bunun hiç mi bir iyiliği yoktu? Yüzyıllardır yarattığı büyüklükleri nasıl unutuveriyorlar?

Hitler ile yoldaşlarına, ortaya ilk çıktıkları günden beri hep tiksinti ile baktım. Birçok işler gördüler, topraklar çiğneyip geçtiler, yaptıklarının birine hayran olmadım. Yıkılmalarını diledim. Kazanmaları insanlık için büyük bir felaket olurdu. İnandığımız, sevdiğimiz birçok şeyleri yıkacak, birçok milletleri aşağı görüp boyunduruk altına alacaklardı. Yenilmelerine sevindim... Ama bugün bakıyorum da: "Yoksa *Hitler* kazandı mı?" diyorum. Alman milletini aşağı görmek, Almanın iyisi olmaz, demek ırkçılığa inanmak değildir de nedir? Almanya her şeyin üstündedir, demekle Almanya her şeyin altındadır, demek arasında, düşünce bakımından ne ayrılık vardır?

Biliyoruz, gazetelerde okuyoruz, kitaplarda okuyoruz, 1939 Eylülünden 1945 Mayısına kadar *Hitler* Almanyası çok yavuzluklar etmiş, çocuk dememiş, ihtiyar dememiş, asmış, kesmiş, yakmış, adlarını söylemeyi bir türlü beceremediğim birtakım yerlerde insanları insanlıktan çıkarmış, aç bırakmış, kısacası her şeyi yapmış. Doğrusu önce inanmamıştım: "Savaş çağında böyle yalanlar olur, abartıyorlar," demiştim, sonra sözlerine inanılacak kimselerin yazılarında okudum, şaşarak inandım. Demek kişioğlu ne denli ilerlerse ilerlesin, Almanlar gibi uygarlığın en yüksek katına da varsa, gene yavuzluktan büsbütün kurtulamıyormuş. İçimizde bir canavar var, onu yensek de büsbütün öldüremiyoruz, beklemediğimiz bir günde gene başını kaldırıveriyor. Bunu titreyerek düşünme-

miz gerektir. "Biz yapmadık, Almanlar yapmış, biz yapmayız," demekle iş bitmiş olmaz. Bizim gibi bir kişi olan Almanın yaptığını bir gün biz de yapabiliriz: iyilikte yaptıklarını yapabileceğimiz gibi kötülükte yaptıklarını da yapabiliriz. Almanlar bilimde ilerlemiş, sanatta ilerlemiş, gene de günün birinde içlerindeki yavuzluk canavarı başkaldırıyor, birçok kişileri tutup ölüm fırınlarına atıveriyorlar. Bir milleti *Kant, Bach, Goethe* o canavardan büsbütün kurtaramazsa, bir şey kurtaramaz, yeryüzünde de bir kimse: "Ben o canavardan kurtulmuş bir toplumdanım," diye övünemez. Adlarını söylemeyi beceremediğim o yerlerde edilen yavuzluklar her kişinin yüzünü kızartmalı, hepimizi ürpertmelidir.

Bugün dünya Almanların ettiklerini unutsun, o yerlerin adlarını anmasın, demiyorum. Hayır, oraları düşünmeliyiz, kişioğlunun elinden öyle kötülükler geldiğini de söylemeliyiz. Ancak bunları salt Almanlara yüklemek doğru olmaz; 1939 ile 1945 arasında Almanlar yapmıştır, başka bir gün de başka bir millet yapıverir. Salt Almanlara yükleyip onlara kin beslemek, yarın öyle kötülükleri önleme şöyle dursun, onların yenilenmesine sebep olur. Almanların içindeki o canavara başkaldırtan kendilerini beğenmeleridir, çevrelerindekilere böbürlenerek bakmalarıdır, kinleridir, öyle ise kini, böbürlenmeyi doğuran sebeplerle çarpışmalıyız.

Almanın iyisi olmayacağına inanmayalım, tam tersine: "Yeryüzünün her bucağında olduğu gibi Almanya'da da kişilerin çoğu elbette iyidir," diyelim. Böyle demeyi bir düş arkasında koşmak, doğruya gözümüzü yumup bir düşle kendimizi avutmaktır sanmayın. Gerçekçilik, kişioğlunu iyi saymaktadır; kötülüklerini, içinde bir türlü öldüremediği canavarı bilip gene iyi saymaktadır. Kişioğluyuz biz, kendi kendimizle geçineceğiz, yaradılışımız bize bir veridir, ister istemez kabul edeceğiz, ister istemez onunla iş göreceğiz. İyi olduğumuza inanmazsak kötü olduğumuza inanmak gerekir, öyle olunca da kendimizi o kötülüğe, içimizdeki kötü benliğe bırakıveririz. Yalnız kötü olduğumuzu görmek gerçekçilik değildir, çünkü

içimizde ne de olsa bulduğumuz iyiliği, iyilik eğilimini yadsımış oluruz. Asıl gerçekçilik, tam gerçekçilik, kişioğlunun içindeki kötülük canavarını görürken ondan utandığını, iyiliği ile onu yenmeyi dilediğini de görmektir. Öyle bir dileğimiz olunca iyiyiz, yaradılışımızdan iyiyiz demektir. Ama bunun yalnız kendimiz için böyle olduğuna inanmakla kalmamalıyız. İyilik dileğinin bize vergi olduğunu sanıp başkalarında ancak kötülük canavarını görmek, bencilliğin, bencillikten de daha utanılacak bir şey olan bizciliğin, her türlü kinin başlangıcıdır.

12

Şu *Thomas Mann* denilen adamı zaten sevmezdim, son yazdıklarını okuyunca büsbütün soğudum. Hitlerciliğin yenilmesine elbette sevinecekti, ta ilk günlerden beri o akışa karşı koymak istedi, ona bir diyeceğim yok, ama Almanya'nın, kendi yurdunun, milletinin ezilmesi karşısında da bir üzgünlük duymuyor. "Oh olsun!" der gibi bir hali var.

Bir yazar ille milliyetçi olmalıdır, Avrupalılardaki anlamıyla milliyetçi olmalıdır, demiyorum, bir insan kendi milletinin kabahatlerini, suçlarını da görüp söyleyebilir, milletini hak gözetmeye, başkalarım çiğnemek dileğini bırakmaya çağırabilir, kendi milletinin her işine gelenin doğru olmadığını söyleyebilir. Bütün bunlara peki. Hatta bir yazar için, bir düşünce adamı için: "Milletinin tutkularının üstünde olmalıdır, her şeyden önce hakkı, doğruyu düşünüp onu söylemelidir," denebilir. Ama milletinin uğradığı felakete üzülmeyen kişiden tiksinirim, insanlığı, insanoğlunu sevmiyor demektir. İnsanlığı sevse, aralarında yaşadığı kimseleri de sevecek, onların haline de ilgilenecek, "komşum vardı, oğlu savaşta ölmüş, evi bomba altında yıkılmış, kendisi, karısı, kızı açlıktan kıvranıyormuş," diyecek, bununla içi yanacak. Böyle olmazsa, gözlerinin gördüğü insanların acısını paylaşmazsa, öteki insanları nereden anlar? *Thomas Mann*'da işte bu insanlık

yok: "Neme gerek? Ben artık Alman değilim, Amerikalıyım!" diyor. Yurduna dönmek, orada şaşırmış yığınlara yol göstermek istemiyor. Aralarında büyüdüğü, dillerini konuşup yazdığı insanlara hiç mi sevgisi yoktu? Ama geçen savaşta *II. Wilhelm*'in 'taze sevinçli savaşı'nda o da coşmuş, bağırıyordu: "Çarpışma güçlerini yitirmiş, soysuzlaşmış Fransızları döveceğiz, adam edeceğiz!", daha bilmem neler! Böyle saçma sözlerin altına imza atan doksan beş 'Alman aydını' arasında onun da adı vardı. Yıllar geçti de unutuluyor: Hitlerciliğin çıkmasında, dünyada bazı milletlere soysuzlaşmıştır diye bakılmasında, o adamların hepsi sorumludur.

Schopenhauer ile *Nietzsche* de Alman milleti, yani kendi milletleri için çok ağır sözler söylemişlerdir, ama onların kükremeleri altında bir üzüntü sezilir. Milletlerini öyle görmek içlerine dokunuyor, onu bir sarsmak, uyandırmak, daha doğru bir yola sokmak istiyorlar. Kaçış yoktur onlarda. *Thomas Mann* ise yurdundan kaçıyor, yalnız *Hitler*'den değil, bir daha dönmemecesine, Hitlercilik yıkıldıktan sonra da dönmemecesine Almanya'dan kaçıyor. Memleketinden, milletinden, bütün tarihinden sıyrılmaya kalkıyor.

Bir onu düşünün, bir de hapisten hapise giren, her sıkıntıya katlanıp memleketinde kalan *Niemoeller*'i düşünün. Asıl adam o işte...

Thomas Mann'ın ne adam olacağı kitaplarından da belliydi; öyle özentili bezentili cümleler düzen, bilgilerini göstermek için kitaplarının yarısını başka bir dilde yazan kimselere hiç güvenim yoktur. Onun büyük birer düşünce gibi göstermek istediği sözlere bir tırnak vurun, görürsünüz, birtakım bayağı, köhne şeylerin böbürlene böbürlene söylenilmesinden başka bir şey değildir.

13

Özgür koşuk, (yani serbest nazım) aldı yürüdü, iyice yerleşti, yavaş yavaş öğrenim *betiklerine* (kitaplarına) bile giriyor.

Kafalarını öteden beri alışık oldukları dar çerçevelerden bir türlü kurtaramayan, gençliklerinde belledikleriden başka ne görürlerse dudak büken birkaç kişiyi bir yana bırakırsak, diyebiliriz ki o ölçüsüz, uyaksız şiirleri artık kimse yadırgamıyor. Özgür koşuğu doğarken alkışladım, şimdi de kötülemeye kalkacak değilim. Duygunun, coşkunun dile dökülüşündeki duraklara, kıvrımlara daha yakından uymaya, kuralların yardımına sığınmaksızın ezgilerini kendi kendilerine yaratmaya çalışan o kimi uzun, kimi kısacık mısralara bayılıyorum. Onları okurken ya doğrudan doğruya düşünceyi, ya salt kulağı hoşlandıran uyumu, ahengi bulmak için benim de bir çaba göstermek zorunda kalmam, beni sevindiriyor. *Ölçülü koşuk*'ta kendimizi biraz bırakıverdik mi bizi uyutacak bir şey, bir ninni vardır, *özgür koşuk* ise okurun da ille uyanık, ille aygın olmasını ister. Özgür koşuğa bir türlü ısınamayanlar, belki de şiirde bilincimizi uyuşturan, bizi bellisiz düşlere, daha doğrusu bir düş havasına sürükleyen tatlımsı sesleri arayanlardır. Özgür koşuğu sevenlere, onunla şiir söyleyenlere bir diyeceğim yok, ancak ölçülü koşuğun büsbütün bırakılmasını isteyenlerden de değilim. Hep özgür koşuğa gitmeyi dileyenler, bana öyle geliyor ki ölçülü koşuğun zorluklarından kaçıyorlar. "Sen de mi ölçülü, uyaklı koşuğun güç olduğunu ileri süreceksin?" demeyin. Sözlerimizi hece ölçüsüne de, aruza da uydurmanın, *uyaklar* (kafiyeler)bulmanın pek öyle güç bir iş olmadığını bilirim; birkaç günlük, en çok birkaç aylık bir sıkıntıya katlandık mı, ne istersek ölçülü olarak söyleyebiliriz. Benim düşündüğüm güçlük, o güçlük değil.

Bir dilde büyük, usta bir şair geldi mi, o dilin şiir kalıplarını kendi dileğince yeniden yoğurur, yumuşatır, sonra da onları yeniden katılaştırıverir. Ondan sonra gelen şairler, ona uyarak kolayca mısralar söyleyebilirlerse de bir yenilik getirmekte güçlük çekerler. Ne demek istediğimi örnek göstererek anlatayım: *Baki Efendi*'den sonra *Baki Efendi* gibi şiir söylemek zor bir iş değildir, içleri, dilleri şiire yatkın kimseler, *Baki Efendi*'ye kolayca öykünebilirler. Ama *Baki*'den

sonra *Nefi*'nin, *Nefi*'den sonra *Nedim*'in, o büyük ustalardan sonra *Yahya Kemal*'in, kendi dileklerine göre mısralar yazabilmeleri, şiire yeni bir deyiş getirmeleri çok güç bir iştir. Bugün ölçülü koşuğu bırakan şairlerimiz, kendileri pek bilmeseler de, bence işte bu güçlükten kaçıyorlar. Şiirlerini aruzla yazarlarsa *Yahya Kemal* mısraları, hece ile yazarlarsa altı-beşle ya da yedi-yedi ile hep birbirine benzer mısralar söylemekten korkuyorlar. Bu korku öyle yayılmış ki *Cahit Sıtkı Tarancı, Ahmet Muhip Dıranas* gibi ölçülü koşukla yazan iyi şairlerimiz bile altı-beşi, yedi-yediyi bırakıp altı-altı, altı-yedi, beş-yedi gibi ölçüler deniyorlar. Oysaki şiire getirmek istedikleri yeni sesi, yeni uyumu eski ölçülere dökebilmeleri, eski kalıpları yumuşatıp yeniden yoğurmaları daha iyi olurdu. *Racine*'den, *Hugo*'dan, *Baudelaire*'den, *Verlaine*'den sonra *Mallarmé*, Fransızcanın *'alexandrin*'ini, altı-altılık ölçüsünü bırakmamış yepyeni bir *Mallarmé alexandrin*'i yaratmıştır.

Bir gün *Cahit Sıtkı Tarancı*'yı, hece ölçüsüne yeni kalıplar katmaya çalıştığı için övmüştüm, o gün daha çok *Ronsard*'ı, türlü denemelere girişmiş o büyük ustayı düşünüyordum. Ama şimdi *Ronsard*'dan neler kaldığını göz önüne getiriyorum: hepsi de altı-altı ile ya da dört-altı ile, yani kendinden önce de bulunan kalıplarla söylenilmiş şiirlerdir; bunlardan başka da Fransız türkülerinin ölçüleriyle yazılmış birkaç şiiri kalmıştır.

14

Baki'nin mısraını *Nefi*'nin, *Naili*'nin mısraını *Nedim*'inkinden ayıran nedir? Aralarındaki ayrımları duysak, sezsek bile açıkça söyleyemiyoruz. Bizde *nesnel eleştirme,* (afaki tenkid) yok da onun için. Biliyorum ki *"Sen bihaber, hayalin ile gûşelerde biz/Ta subh olunca her gece ayş ü dem eyleriz"* beytini *Baki* de, *Nefi* de söyleyemezdi, *Nedim*'den önce kimse söyleyemezdi. Aruz ölçüsünün o kıvraklığı, o akışı, o hali el-

de etmesi için, *Nedim*'in gelmesi gerekti. Bize bunları anlatacak, içimizde ancak bir sezgi olanı açıkça gösterecek nesnel eleştirmeye de kimse özenmiyor.

Bizde *nesnel eleştirme* denince bir yazının, bir şiirin, herhangi bir sanat eserinin güzel olup olmadığını söylemek, erdemlerini, *ağdıklarını* (kusurlarını) belirtmek, beğenilmeye değer olup olmadığını, kalıp kalmayacağını söylemek anlaşılıyor. Oysaki bunların hepsi de birer değer yargısıdır, değer yargısı işin içine karışınca da nesnellik kalmaz, öznellik başlar, "Nesnel kalarak, özünüzü karıştırmadan bana bunun güzel olup olmadığını söyleyin," demek saçmanın ta kendisidir. Bu saçmadan bir türlü kurtulamıyoruz. 'Nesnel eleştirme' diye bir söz duymuşuz, ona istediğimiz anlamı vermeye kalkıyoruz. Herhangi bir sanat eserini değerce yargılamaya kalkan, onun güzel, yahut çirkin olduğunu söyleyen eleştirme, öznel olmak, öznel kalmak zorundadır.

Bir eseri değerce yargılamaktan çekinmeyen eleştirmeci, yargılarının nesnel olduğunu ileri sürünce korkulacak bir kişidir, kendisinin hangi şey güzeldir, hangi şey çirkindir bildiğini, kendisinin beğendiğinin ancak güzel, beğenmediğinin ise ancak çirkin olacağını sanan, buna inanan bir zavallıdır. Ama öyle kendilerini beğenmiş budalalara kananlar da bulunuyor: *Boileau* söylemiş: *"Her budala, kendine hayran edecek daha bir budalayı bulur!"*

Soysuz, müstereddi, dégénéré, dünya çapında güzellik gibi iri lakırdıların pek kullanıldığı bir çağda 'nesnel eleştirme' sözüne öyle bir anlam verilmesine şaşılmaz.

15

Aruz ölçüsü bir gün yeniden dirilecek mi? Bilmiyorum. Doğrusunu isterseniz, bugün gerçekten yaşamıyor. Aruzla yazan şairlerimiz yok değil: dergilerde olsun, betiklerde olsun, ara sıra aruzla yazılmış şiirler görüyoruz. Ama hepsi de boş,

daha doğmadan ölmüş şeyler, birini bile ayırmaya değmez.

"Yahya Kemal'in yazdığı günlerde bu sözü nasıl söyleyebiliyorsun? Onun yazdıkları da mı doğmadan ölmüş şiirler?" diyeceksiniz. *Yahya Kemal*'in büyük bir şair olduğunu, çağımızın en büyük Türk şairi olduğunu ben de biliyorum; gazelleri de, 'Vuslat', 'Açık Deniz', 'Ses' gibi şiirleri de dilimizin en yüksek eserlerindendir. *Yahya Kemal*'in şiirlerini, bugün bizim sevdiğimiz gibi gelecek kuşakların da seveceğine inanıyorum. Ama bir *Yahya Kemal*, aruzun yaşadığını ileri sürebilmemiz için yetmez; ondan başka birkaç kişi, gençler arasında da birkaç kişi gösterebilmemiz gerekir, onları gösteremiyoruz. Hece ile yazan, özgür koşukla yazan iyi şairlerimiz, ilgi çeken gençlerimiz var, aruzla yazan yok.

Biliyorum ki bazı kimseler, aruzla yazılmış bir şiir gördüler mi hemen beğeniyor: "Oh! Ne güzel! Ne güzel! Şiir dediğin işte böyle olmalı!" diyorlar, aruz dirildi sanarak seviniyorlar. Öyle beğenip övdükleri şiirler bir iki ay, daha doğrusu bir iki gün içinde unutulup gidiyor, yalnız beğenenler değil, öyle sanıyorum ki yazanlar bile hatırlamıyor.

Aruzun artık *Yahya Kemal*'inkilerden başka güzel şiir vermemesine seviniyorum sanılmasın, ben salt gördüğümü söylemek istiyorum. "Bizim milli şiir ölçümüz hecedir, aruza artık katlanamıyoruz!" diyenlerden değilim, öylelerine ne dediklerini pek bilmeyen kişiler diye bakarım: *Baki* gibi, *Nedim* gibi, *Yahya Kemal* gibi en büyük Türk şairlerinin işledikleri bir ölçüye milli değildir demek yalnız o ölçüyü değil, onunla çalışmış şairlerimizi de bizden saymamak olur. Pek yalnız, pek tarihsiz kalıveririz. Bir topluluğu büyük şairlerinden ayırıp sonra ona: "Kendini sev, kendini beğen!" demek, pek aykırı olmaz mı? *Fuzuli* ile, *Baki, Nefi, Nedim, Yahya Kemal* ile övünmezsem hangi şairle övüneceğim? Unutmayalım ki *Baki* de, *Nedim* de, *Karacaoğlan* kadar, bizim kadar Türk'tür, Türklüğü yüceltmiş olan kişilerdir, onları bizden ayrı saymaya kalkmayalım.

Tevfik Fikret'i bir şair olarak da, bir kişi olarak da pek sevmediğimi şimdiye dek çok söyledim, yeniden söyleyecek değilim. Bugün de onu savunmaya kalkacağımı sanmayın, öyle bir şey istesem bile o ecüş bücüş mısralarını, düşüncesinin de, bilgisinin de darlığına bakmayarak böbürlenmesini anmak, beni o dilekten döndürmeye yeter. Hayır, *Tevfik Fikret*'i beğenip övmeye kalkacak değilim.

Ama *Büyük Doğu* dergisinin 12'nci sayısında *Tevfik Fikret* için söylenenlere, doğrusu ya, öfkelendim. Sonundan başlayalım. *Kâzım Nami Duru:* "*Fikret*'in kahramanlığından bahsolundu. Ben o zaman Selanik'te idim. İttihat ve Terakki gizlice İstanbul'a adam gönderip *Fikret*'e marş sipariş etti. *Fikret* o şiirleri ısmarlama yazmıştır. *Fikret*'in İttihat ve Terakki' den evvel *Abdülhamit*'e muhalefeti yoktur. O da İttihat ve Terakkiye intisap gayretiyledir. Bilahare İttihat ve Terakki' den yüz bulamayınca, ona da muhalefete geçmiştir. Ben de canlı vesikalar halinde *Fikret*'in ne samimiyet, ne halisiyet, ne de hakikat çilesiyle yoğrulmamış bir kimse olduğunu isbata hazırım," diyor. *Kâzım Nami Duru* bu söylediklerinin birbirini tutmadığını görmüyor mu? İttihad-ü Terakki, 1908'-den önce *Fikret*'e adam gönderdiyse, demek ki onun *Abdülhamit*'e karşı olduğunu biliyormuş, ona güveniyormuş, demek ki *Fikret,* Abdülhamitçi değilmiş. *Fikret,* İttihad-ü Terakki'ye "intisap etmek" istemiş, ne zaman? 1908'den önce değil mi? Buna "intisap etmek", yani bir çıkar düşünerek yaranmaya çalışmak denmez, gizli bir parti ile, tehlikeleri de göze alarak işbirliği etmek denir. *Fikret* ısmarlama marş yazmış... Yazar a! Marş denilen şey de ısmarlanmadan yazılmaz ki!.. Hepimiz biliyoruz, *Tevfik Fikret,* Sultan *Abdülhamit*'i sevenlerden, ondan iyilik görmek dileyenlerden değildi. İttihad-ü Terakki'nin ona yüz vermediği de doğru değildir: *Fikret,* İttihad-ü Terakki'nin bütün yaptıklarını beğenmedi, eski arka-

daşlarının arasından çekildi. Bugün bunu bir suç diye göstermeye kalkmak, *Kâzım Nami Duru* için övünülecek bir şey olmasa gerek.

Kâzım Nami Duru'dan önce *Zahir Güvemli, Fikret*'in birtakım şiirlerini *Coppée*'den aldığını göstermek istiyor. Olabilir. *Fikret, Coppée*'yi pek beğenirdi, onun şiirlerinden birçok parçaları benimsemiştir. Bundan ne çıkar? *"Sünbülî bir hava ki mest-i rükûd / Durıyorken muhit-i na-mahdud / Acı bir hisle sanki ra'şelenir"* gibi mısralar *Coppée*'nin: *"Sous l'implacable thermidor / Souffre la nature immobile"* mısralarını andırmasa güzel mi olacak? O mısralar güzel olsaydı aşırılmış olmaları gene çirkinleştirmezdi. Bir şairin bir sözü ilk olarak söylemesi değil, güzel söylemesi aranır. Bir şairin çalmalarını aramaya kalkmak kısır bir iştir, *Zahir Güvemli* daha genç bir yazardır, kendini böyle kolay uğraşmalara kaptırmasa daha iyi eder. Ama bana ne, gene kendi bilir.

Necip Fazıl Kısakürek, Tevfik Fikret'i kötülemek için ne bulmuş bilir misiniz? *Tevfik Fikret, Abdülhamit* için bir 'cülûsiye' yazmışmış... "Hani nerede?" diyeceksiniz. *Necip Fazıl Kısakürek, 'Servet-i Fünun'* dergisinin herhangi bir 'cülûsiye' sini alıyor, altında imza olmadığı için *Fikret*'indir diyor. *'Büyük Doğu'*da imzasız çıkan yazılar kendisinin sayılırmış, *'Servet-i Fünun*'u da *Fikret* yönetirmiş, demek o dergide çıkan imzasız *'cülûsiye*'ler de *Fikret*'indir. Akan sular durur değil mi? *Necip Fazıl Kısakürek*, kendisinden önceki dünyayı pek bilmez, bilmek istediğini de duymaz, ama biz gene kendisine söyleyelim: o yıllarda *'cülûs'* yahut *'velâdet'* donanmalarından sonra çıkan gazeteler, dergiler, Sultan *Abdülhamit*'i öven şiirler korlardı, koymayanlar kapatılırdı, bunun için de her dergi, her gazete birtakım tatsız tuzsuz şiirler uydururdu. *Necip Fazıl Kısakürek*, o şiirleri *Fikret*'in yazdığına kendisini, çevresindeki delikanlıları, belki *Kâzım Nami Duru*'yu da kandırabilir, ama işin ne olduğunu bilenleri ancak güldürür. *"Necip Fazıl Kısakürek* güldürmekten korkar mı?" diyeceksiniz, orası da öyle.

17

Sinema elli yaşına girmiş... Bir yol şunu söyleyeyim de içime hicran olmasın: *Sinema*'yı böyle *'s'* ile yazmak yok mu, betime gidiyor. Fransızlarla daha bir iki millet, Yunancanın *kappa* harfini *'c'* ile gösterir, *'s'* gibi okurlar diye bizim *'s'*ile yazmamız mı gerekirdi? *Kinema* demeliydik. *Cinema* da hoş olurdu: cinli minli, ne güzel! Giderek belki *cin aynası* der çıkardık. Bizim çocukluğumuzda *vilisipit*'e hani 'şeytan arabası' derlerdi, fena mıydı? Sonradan *Velosipet, bisiklet* diye adlar çıkardılar da iyi mi oldu sanki!.. Neyse: sinema elli yaşına girmiş. Elli yıl içinde ne kadar da ilerledi!

Öyle sık sık gitmem, ama severim sinemayı, sık sık gitmeyişim, gözlerim bozuk da onun için. Yoksa şimdi ne güzel, ne iyi filmler yapılıyor! Tiyatroyu göklere çıkarırcasına övüp de sinemayı kötülemeye kalkanlara kanmayın, ne dediklerini bilmiyorlar. Onlar daha sinemanın tiyatrodan büsbütün başka, apayrı bir sanat olduğunu bile anlayamadılar. Sinema elli yıl içinde gelişti, fotoğrafla neler yaratılabileceğini gösterdi. Doğrusunu isterseniz insanlığı sinemadan önceki, sinemadan sonraki diye ikiye ayırabiliriz: sinema bizim dünya görüşümüzü, tabiatı, insanları anlayışımızı değiştirdi. Bir yüzün, bir elin neler neler söyleyebileceğini sinemadan önce pek bilmiyorduk. İyi ki doğrudan doğruya sesli sinema çıkmadı da uzun zaman sessiz sinema ile çalışıldı, şimdi ses ne kadar ustalıkla kullanılırsa kullanılsın, sessizliğin de ses kadar, söz kadar zengin olduğu anlaşıldı. Elli yıl nedir ki! Sinema bundan sonra kimbilir daha neler başaracak!

Sinemayı severim, severim ya, bugünlük biraz da çekiştirmek istiyorum. Çekiştirmek de değil, içimi kurcalayan bir şüphe var, onu söyleyeceğim. "Sinema bir sanat mıdır?" diye düşünüyorum, evet demek için içim titriyor, bin bir tane sebep buluyorum, gene de diyemiyorum. Şiir gibi, musiki gibi, resim gibi, tiyatro gibi bir sanat değil...

Neden değil? Geçip gidiyor, kalmıyor da onun için değil. Bundan yıllarca önce gördüğüm birkaç filmi düşünüyorum: Mesela *Max Linder*'in komediaları, mesela *Jacques Feder*'in *Thérèse Raquin*'i. Ne güzel şeylerdi onlar! Ne oldular şimdi? Çocuklarımıza gösterebiliyor muyuz? Anlatabiliyor muyuz? Geçip gittiler, bir gün gelecek, büsbütün unutulacaklar.

Max Linder'in filmleri, *Jacques Feder*'in *Thérèse Raquin*'i sessiz sinema zamanında idi. *Charlie Chaplin*'in eski filmleri gibi ortadan kalktı, bugün bir yerde gösterilse sesli sinemaya alışan müşteriler artık beğenmez. Bir kere böyle eskimek, *geçmek*, sanat için bir suçtur. Hem yalnız sessiz sinemanın güzel eserleri mi eskidi, geçti? Daha beş yıl önce görüp de pek beğendiğimiz bir filmi bugün bir daha görmek istedik mi, bir türlü çaresi bulunmuyor. Sevdiğim bir şiiri, bir romanı istediğim zaman yeniden okuyabilirim; bir bestenin fonograf için plağını alırım, resmin iyi kötü bir *reproduction*'unu edinebilirim, tiyatro eserini hiç olmazsa okurum. Sinema için böyle bir şey yok. Bir komediayı, bir tragediayı okur gibi bir sinema *scénario*'sunu okuyamam ki! Deminden de söyledim, tiyatro başka, sinema başkadır, bir tiyatro eserinin özü kitaptadır, sinemanınki ise resimdedir, hem de canlı, yani kımıldanan resimde: bir filmden beş on resmi kesip fotoğraf gibi bassanız ona sinema denmez ki! Kitabını okuyacağınız *scénario* ise filmden büsbütün başka bir şeydir, güzel bir hikâye olabilir, ama bir film değildir.

Walt Disney'nin bir filmini görmüştüm: Miki Fare orkestra başına geçmiş, *Wilhelm Tell*'in *ouverture*'ünü çaldırıyordu, ben ömrümde o kadar güzel sanat eseriyle az karşılaştım. Ama ben onu özlediğimde gene görmek isterim, çocuğuma da gösterebilmeliyim, ne kadar güzel olduğunu söylediğim kimselere: "Gidip siz de görün!" diyebilmeliyim. Yoksa yalnız eskiyi övüp de yeniyi kötülemeye kalkan bunaklara dönerim. Benim o film için şöyleydi, böyleydi demem bir şey değildir, sözüme inanacak kimsenin o filmi görmesi gerektir.

Sinemanın bir sanat, resim gibi, şiir gibi, musiki gibi ka-

hcı bir sanat olması için bunun bir çaresi bulunmalıdır. Bir kişinin kitapları olur, fonograf plakları olur, resimleri olur, onun gibi evinde filmleri de olmalıdır. Bugün de olabilir, ama bir düşünün, ne kadar para ister!

Dediğimi anlamayanlar bulunabilir, onun için şunu da söyleyeyim; ben, sinema bir sanat değildir, demiyorum, sinemada sanat olmak için her şey vardır, yalnız bugünkü halinde bir şeyi, yarına kalma gücü eksiktir diyorum. Bence de sanatın en önemli erdemi odur.

18

Kalmak, kalmak diyoruz, ama sanat eserleri gerçekten kalıyor mu?.. İki bin şu kadar yıldır *Homeros*'un destanları yaşıyor, diyoruz; sahiden yaşıyor mu? *Fuzuli, Baki,* ya da daha yakın çağların yazarları, mesela *Balzac* ile *Stendhal* bugün okunuyorlar mı?

Bu sorulara cevap vermek zordur. İlk bakışta: "Evet," diyebiliriz. Ama bir düşünelim: iki bin şu kadar yıldır okunan *Homeros* destanları, sadece *Homeros*'un yazdığı destanlar mıdır? Bozulmuştur, birçok mısralar karışmıştır, biz onların dilini anlamıyoruz gibi şeyleri işin içine katmıyorum, onlar ayrı. Diyelim ki *Ilion*[1] destanı, *Homeros*'un yazdığı gibi elimize geçmiştir, biz de Yunancayı çatır çatır okuyup anlıyoruz. Ama gene *Homeros*'la bizim aramızda iki bin altı yüz, iki bin yedi yüz yılın yargıları, övgüleri var, eser onlarla büyümüş, şişmiş, tazeliği kalmamış, *Balzac* için, *Stendhal* için de öyle...

Zaten eski yazarları kim okuyor? Okurların en çoğunun, yüzde belki doksan beşinin aradığı yeni kitaplardır. Çünkü okurların çoğu, okudukları kitaplarda ille kendilerini, kendi zamanlarını görmek isterler. Eski kitaplardan da alır-

1. *Ilion:* İlyada. (Can Yayınları)

lar, ama okumazlar, bir rafa koyup bırakırlar. Bunun için kalmak, bir bakıma, bir masal olmak, dillerde bir *efsane* olmak demektir.

Biz yazı yazanlar, hepimiz kalmayı dileriz, kalacağımızı kurarız, boş bir avuntudur o. Yazdığımız günlerde ne kadar okunuyorsak işte o kadar okunacağız. Sonra da belki okul çocuklarının başlarına bela kesilir, sınavlarda dönmelerine sebep oluruz, işte o kadar.

19

Varlık dergisinin şubat sayısında okudum, *Ahmet Hamdi Tanpınar,* şiir üzerine derin derin, büyük büyük sözler söylemiş. Ne dediğini, doğrusu, ben pek anlamadım, ancak o sözlerin önemi deyişten de seziliyor. Düşündüklerini bildirmesine Türkçe yetmemiş, dilimize karışan Arapça ile Farsça da yetmemiş, Frenkçeye de sık sık başvuruyor. *Biçim* demek şöyle dursun, *şekil* bile demiyor, *form* diyor. Der a! Daha güzel oluyor öyle... Neden *geştalt* dememiş ben asıl ona şaştım; anlama bir şey katmazdı, katmazdı ya, sözü bir kat daha yükseltiverirdi. Şairin ödevi de, biliyoruz, öylesine güzellikler, ruhlu okuru büyüleyiverecek yüksek lakırdılar yaratmaktır... Yalnız *form* demekle kalmamış, eli değmişken 'kriz', 'sübjektif', 'enkonsiyan' gibi sözleri de alıvermiş. Bir 'raccourci' sözünün Türkçe olabileceğinde küşümü var ki onu eğik yazıyla dizdirmiş.

Hamdi Tanpınar şiirin 'kanatlı söz' olmasını istermiş... Hah! Sonunda kuşa benzetti şiiri! 'Kanatlı söz' de ne demek ola? diye düşünüyordum, çabuk buldum: Frenkler 'vers ailés', 'paroles ailées' derler. *Homeros* destanlarının Fransızcaya çevirilerinde de o söz ikide bir geçer. Öteden beri alışıklık var da ondan mıdır nedir? Frenkçe olunca bana batmıyor da Türkçesi betime gidiverdi. Doğrusu, "Bir Tanrı geldi, şu kanatlı sözleri söyledi," demekle, "fakat benim şiirden anladığım bir taraf daha vardır: Kanatlı söz" demek bir değildir.

Destanda, şiirde tam bir açıklık aramıyoruz, ama bir şair, bir yazar şiirin ne olduğunu anlatmaya kalkınca ne demek olduğunu kavrayabileceğimiz sözler söylemesini bekliyoruz. *Hamdi Tanpınar,* şiirin 'kanatlı söz' olmasını, şiirde öyle bir *taraf* bulunmasını istermiş, peki, ama 'kanatlı söz' deyince ne anlıyor, onu bir söylesin.

Frenkçeye pek vurulmuş *Hamdi Tanpınar,* söz almakla kalmıyor, Frenkçe deyimleri de dilimize çeviri çevirivériyor. *"Tercihlerimin nereye gittiğini anlıyorsunuz,"* diyor, belki gözden kaçar diye aşağıda bir daha söylüyor: *"Modern Fransız şiirini elimden geldiği kadar takip ediyorum. Fakat tercihlerim yenilere değil."* Evet, Fransızların *préference*'ları *aller* eder, ama bizim *yeğinleme*'lerimiz, ya da *tercih*'lerimiz oturur oturduğu yerde. Efendim, gitmez bir yere. *Hamdi Tanpınar* da bilir bizim *tercih*'lerimizin bir yere gitmeyeceğini, bilir ya, günden güne Türkçeyi beğenmez oldu, böyle incik cincikle bezemeye kalkıyor. Yakındır, keman da oynar *Hamdi...*

Yahya Kemal için şöyle diyor: *"Modern Türk şiiri Yahya Kemal'le başlar. Yani sokak ve ev konuşmasını nazım diline getiren ilk adamımızla..."* Buradaki 'sokak konuşması' sözünü beğenmedim, Türkçede 'sokak konuşması' demek kötü bir şeydir, *Yahya Kemal* şiire sokak konuşmasını sokmadı, onu eskiden *Vasif, "Olma sokak süpürgesi kadın kadıncık ol,"* ya da *"On beş yaşında kendime bir oynaş arayım,"* gibi mısralarla denemiş, sonradan *Akif* becerebilmiş... Ama öyle demek istemiyor *Hamdi Tanpınar,* "sokakta her gün konuştuğumuz Türkçe," demek istiyor. Biz de bir yol Tanrıya benzeyelim de eylemleri dileklere göre yargılayalım... Evet, *Yahya Kemal* konuştuğumuz dille şiir yazan ilk şairimiz oldu, böylece bugünkü şiiri o kurdu. *Hamdi Tanpınar* da *Yahya Kemal*'e benzemeye pek özenir, o da yapsa ya *Yahya Kemal*'in yaptığını! *Yahya Kemal,* şiirini, evde konuştuğumuz, sokakta konuştuğumuz dille yazıyorsa, bu da iyi bir şeyse ne duruyor *Hamdi?* Şiir üzerine düşündüklerini, daha başka konular üzerine düşündüklerini, evlerimizde duyduğumuz, sokaklarda duydu-

ğumuz dille yazsın.

Hepimiz biliriz, ya kendimiz düşünmüşüzdür, ya bir yerde okumuşuzdur: kurallara uymak, şaire birtakım şeyler buldurtur, bir şiirde *uyak* (kafiye) hatırı için yazılmış mısra, o şiirin en güzel mısraı olabilir. Bakın, *Hamdi Tanpınar* bunu nasıl söylüyor: *"Kaldı ki eski retorik kaidesi dediğimiz ve hatta benim muasırlarımla konuşurken taraftarı olmaktan mahcup olduğum şeyler, yani şu vezin ve kafiye ve onların etrafında ferdi olarak kendi kendimize kurduğumuz icaplar, düşüncenin tesadüflerini zorlamakta büyük yardımcıdırlar."* Her sözü okur okumaz anlamak isteyenlerden değilim, bilirim, çabuk çabuk kavranmayacak düşünceler vardır, okurdan da bir emek beklerler. Ama ben bir sözün anlamını çözmek için uzun uzun uğraşırım da sonra kırk yıldır bildiğim, hayli de su götürür bir düşünce ile karşılaşırsam ne yaparım? Emeğimi esirgemeyeyim, ama sonra da bir şey öğrenmiş olayım. *Yahya Kemal,* söyleyeceği bir şiir olduğu için onu gündelik dille söylemekten kaçınmadı, böyle karmakarışık yazanlar ise düşündüklerinin, söyleyeceklerinin ahım şahım bir şey olmadığını biliyorlar, onu süsler püslerlerse değerlendireceklerini sanıyorlar, yani, kısacası, okuru kandırmaya kalkıyorlar.

Söze başlarken *Hamdi Tanpınar*'ın dediklerini anlamadığımı söylemiştim. Neden anlayamayım? *Bilisizsem* (cahilsem) de büsbütün okumam yazmam yok değil ya! Neler dediğini anladım, ama bir şey demiyor işte, birbiriyle ilgili olsun olmasın birtakım sözleri yan yana getirmiş, bir hoh dediniz mi eriyiverecek bir tutkalla yapıştırmış, kurula kurula: "Şiir nedir diye mi sordunuz? Haa! Bilirim ben onu, hele durun da anlatayım!" diyor.

Neden kızıyorum *Hamdi*'ye? Benim kırk yıllık dostumdur, şu yeryüzünde en sevdiğim kimselerdendir. Ama gücüme gidiyor o tuttuğu yol, kendi kendine ediyor *Hamdi*, birtakım sözlerin *anlamlarına* (manalarına) değil, yabancılıklarına, ağzı doldurmalarına vuruluyor, onları sıralamakla işinin bittiğini sanıyor. Biraz *yalın,* (yani sade) yazsın, söyledikleri-

nin öyle büyük önemli şeyler olmadığını kendi de anlar, bırakır onları, gerçekten düşünmeye başlar. *Hamdi*'nin düşünürse iyi sözler, doğru, güzel sözler söyleyebileceğini sanırım, daha umudum kesilmedi ondan. İlk öztürkçe ile yazsın da demiyorum, şu konuştuğumuz dille yazsın, onunla da çok şeyler söylenebilir.

Ama, biliyorum, boştur *Hamdi*'ye öğüt vermek. O birtakım dostluklar arkasına çekilecek, o dostlarını övecek, dostları onu övecek, sonra da kendisi bunları gerçekten bir başarı sanacak. Kandıracak kendini, yitirecek kendini; kendini yitirmesi bir şey değil, iyi, belki de büyük bir yazar olabilirdi, biz de o yazardan yoksun kalacağız.

20

Yeni şair, *ısmarlama* şiir yazamayan kişidir. *Paul Valéry* kendisine yazı ısmarlanmasına pek sevindiğini söyler, hele konusundan başka uzunluğu da önceden söylenirse daha çok sevinirmiş. İnanmayın: *Paul Valéry,* kendisine, yazmak istediği yazıların ısmarlanmasını isterdi. Gerçekten ısmarlama şiir, ısmarlama yazı yazmaktan hoşlansaydı, yaşadığı günlerde yurdu birtakım sevinçler tattı, acılar geçirdi, onlar için de yazardı. Eserinde öyle bir şey bulamazsınız: günün olaylarından konuşurken bile eski bir şeyi, kendisiyle ilişiği olmayan bir şeyi anlatıyor sanırsınız. *Yahya Kemal*'de övmek isteği vardır; eserinin bir kısmında divan şiiri yolunu tuttuğu için kaside yazması gerektiğini de anlar. Över, ama kimi över? *Fatih*'i, *Yavuz*'u, *Gedik Ahmet Paşa*'yı över, çünkü geçmiş yüzyılların insanlarının övülmesi ısmarlama olamaz.

Yeni şair, ısmarlama yazıdan, ısmarlama şiirden o denli çekinir ki, gününün olaylarına, bir kişi olarak büyük bir ilgi gösterse bile, sevinse, üzülse bile, sevincini, üzüntüsünü şiirine kolay kolay koyamıyor. Eski çağların sevinçlerini, acılarını söyleyebiliyor da kendi çağındakileri söyleyemiyor, ya da

kendi çağının sevinçlerini, acılarını söylemek için de gene eski çağlarınkini anlatmaya kalkıyor.

Bugün ısmarlama şiir yazabilen şair yoktur demiyorum, var, belki eskisinden daha da çok var. Ama onların yazdıklarına, sözleri, biçimi ne olursa olsun, yeni şiir diyemiyoruz. Niçin diyemiyoruz? Niçin olduğunu bilmem, diyemiyoruz. Günümüzün büyük şairleri, gerçek şairleri, bize günümüzün olaylarının, sevinçlerimizin, acılarımızın şiirlerini söyleyemiyorlar.

21

Şiir üzerine tartışmalar, çekişmeler sürüp gidiyor. Bir bakımdan iyi bir şey: doğru, yanlış, hepsi de ilgiye değer birtakım düşünceler üzerinde durmamıza, kendimizin hangi yandan olduğumuzu, ne demek istediğimizi daha açıkça anlayıp anlatmaya çalışmamıza sebep oluyor. Bir bakımdan araştırmamız, ne olduğumuzu bilmediğimizden gelmez mi? İyice bilseydik, şiir dediğimiz zaman hepimizin anladığımız bir şey olsaydı bu kadar çekişmezdik. Hatta kendimizce şiirin ne olduğunu iyi bilsek gene bu kadar çekişmeyiz: karşımızdakilerin araştırdıkları bizim anladığımızdan büsbütün başka bir şeydir der geçeriz. Şiiri sevmiyoruz demiyorum, seviyoruz, ama sevdiğimizin ne olduğunu pek bilmiyoruz. Şiiri seviyoruz, ama niçin sevdiğimizi söylemek, sevgimize sanki bir özür bulmak istiyoruz. "Şiiri seviyordum da onun için seviyorum," deyip kesemiyoruz. *Montaigne: "Ben onu severdim, çünkü o, o idi, ben de bendim,"* der. Biz şiiri öyle sevemiyoruz.

Doğrusu bu tartışmalarda bir kavga havası var: her söyleyen, karşısındakileri yermek, kötülemek, dediklerini ille bozmak, hatta anlamamak istiyor. Şiir sözü üzerinde anlaşamadığımız gibi, tartışmaya karıştırılan öteki sözler üzerinde de, mesela *mânâ* sözü üzerinde de anlaşamıyoruz. Mânâ ne demektir? Onu bir çözümlemeye, açıklamaya çalışmalıyız.

Mânâ bize bir şey anlatır, bir haber verir: "Her kişi ölümlüdür," deyince karşımızdakine anlatmak istediğimiz bir düşüncemiz vardır. Karşımızdaki bizim dilimizi bilmiyorsa tercüme ederiz, hatta işaretlerle anlatmaya çalışırız. Bir sözün mânâsını anladıktan sonra artık o sözü unutsak da olur; biz başka türlü de onu anlatabiliriz. Ama sanat eserindeki mânâ yalnız şiirde değil, herhangi bir sanat eserindeki mânâ o eserde büründüğü şekilden başka hiçbir şeyle, hiçbir sözle anlatılamaz. Belki bir şiiri, herhangi bir sanat eserini mânâsı için, yani bize duyurduğu, bize düşündürdüğü şey için seviyoruz; ancak onun bize duyurduğu, düşündürdüğü şeyi yalnız kendisi duyurtabilir, yalnız kendisi düşündürtebilir.

Bir bestenin mânâsı yok mudur? Vardır. Bir bestenin mânâsı, siz o besteyi dinlerken duyduğunuz, düşündüğünüz şeydir, şeylerdir. Ama o besteyi dinlerken duyduğunuz, düşündüğünüz şeyleri sözle anlatamazsınız. Çözümlemeye, uzun uzadıya açıklamaya çalışırsınız, gene de bilirsiniz ki bütün söyleyecekleriniz o bestenin asıl mânâsı değil, asıl mânâsının çevresinde dolaşan, onunla birleşemeyen birtakım sözlerdir. *Tatyos Efendi*'nin 'Kürdili hüseyni saz semaisi'ne bayılırım, ne zaman dinlesem içimde birçok duygular, mânâlar uyanır, belirir, ama o bestenin bir mânâsı, yani tercüme edilecek, başka türlü de anlatılabilecek bir mânâsı var mıdır?

Şiiri, herhangi bir sanat eserini belki mânâsı için seviyoruz, belki bizim şekil dediğimiz mânâdan başka bir şey değildir, ama o mânâ, sanat eserinin sanat mânâsı, bizim her gün kullandığımız mânâ sözünden büsbütün başkadır.

Geçenlerde *Nedim*'in: *"Bir nim neş'e say bu cihanın baharını / Bir sagar-i keşideye tut lâlezarını"* beytini anmış, "Bu dünyanın baharını bir yarı neşe say, laleliğini çekilmiş, içilmiş bir kadeh şaraba müsavi bil" sözünün o beyitle bir ilişiği olmadığını söylemiştim. Gene de ikisi arasında bir benzerlik bulamıyorum... Evet, ikisi de bir mânâda; ama mânânın şu her gün kullandığımız mânâsında bir mânâda. *Nedim*'in beytini okuyunca biz onları mı duyuyor, onları mı düşünüyoruz?

Ben o beyitte eşsiz bir hüzün seziyorum: hüzünle karışık bir hazseverlik. İçinde hem hüzün var, hem haz var. Ama doğrusunu isterseniz hüzünle karışık hazseverlik dediğim zaman o beytin mânâsını bozduğumu, yani benim ondan duyduğumu, anladığımı anlatamadığımı seziyorum. Tıpkı bir besteden anladığım mânâ gibi. *Nedim*'in o beytini sevenler belki benim sevdiğim gibi sevmiyor, belki onlar o beyti duyunca büsbütün başka şeyler duyuyor. Olabilir. Ama şundan eminim: hiçbiri, o beyti gerçekten sevenlerin hiçbiri, onu okurken, dinlerken, *Abdülbaki Gölpınarlı*'nın tercümesindeki mânâyı anlamıyor, onu duymuyorlar. O beyit bize, tercüme edilebilecek mânâsıyla değil, ahengiyle, sözlerinin yan yana gelmesinden çıkan üstün bir mânâ ile birşeyler anlatıp birşeyler duyuruyor. Şiir değeri, bizce işte o halindedir.

Benim duyduğum anladığımla sizin duyup anladığınız büsbütün başka olabilir, dedim. Evet, ben o şiirden bir hüzün duyuyorum diye ille sizin de duymanız gerekmez. Belki sizce o beyit yalnız baharı anlatıyordur, belki yalnız hazzı söylüyor, belki büsbütün başka duygular uyandırıyordur. Olabilir. Güzel şeklin öyle bir gücü vardır: birçok mânâlarla zenginleşir. Geçmiş yüzyıllardan kalma eserlerde bizim yeni yeni mânâlar bulmamız, yaratıcılarının belki hiç düşünmedikleri şeyleri görmemiz bunun için değil midir?

Şiir mânâda değildir, derken işte bunu söylemek istiyorum, yoksa biz, şiiri yalnız ahengi için okuruz, şiirde yalnız kelimelerin verdiği zevki duyarız gibi bir şey söylemek istemedim. Şunu da söyleyebilirim: Şiiri mânâsı için severiz, şiir mânâdır, ama bu mânâ tercüme edilebilecek, başka kelimelerle anlatılabilecek bir şey değildir.

22

Biliyorum, *Edebiyat-ı Cedide*'cilerin ettiği hizmet büyüktür. Onlardan önce gelenler Batı illerinin düşüncesini, duygu-

sunu merak etmiş, öğrenmeye çalışmış, yazdıklarında öğrendiklerinin bir izi, bir yankısı bulunmasını istemişler. Ama hepsi de dışarıdan, uzaktan bakmış, Batı ile Doğu arasında sınırı kaldırmak, Avrupalı bir yazar olmak birinin aklından geçmemiş. *Ziya Paşa: "Diyar-î küfrü gezdim beldeler kâşâneler gördüm / Dolaştım mülk-î İslâmı bütün virâneler gördüm"* derken İslam ülkesindeki halden elbette yakınıyor, kendi yurdunda da büyük şehirler, güzel yapılar görmeyi diliyor; *diyar-i küfr* diye alay ettiğinden belli: "Avrupa'yı hor görmeyin, *gâvur* deyip de geçmeyin, örnek alın," diyor, ancak büsbütün değişmeye razı değil, Avrupalı olmak arzusu yok. Avrupa'yı bilen, anlayan, Avrupa'dan örnek alan bir Doğu adamı olarak kalacak. Bakın, gazel yazmayı bırakmıyor, mısraı kıramıyor, öteden beri yazılagelen şiirden ayrılamıyor. "Biz de Avrupalılar gibi yazalım, biz de birer Avrupalı olalım," diyemiyor. Geleneği kırmak, Avrupalı bir yazar, Avrupalı bir şair olmaya özenmek, ilk adımı atmak şerefi *Tevfik Fikret*'indir. *Halit Ziya*'nındır, *Cenap Şehabettin*'indir.

Biliyorum öyle olduğunu, *Edebiyat-ı Cedide*'cilere borcumuz büyüktür. Doğru yolu onlar gösterdi, doğru yola ilk onlar girdi. Biliyorum, ama sevemiyorum o adamları. Sadece hoşlanmamak, zevkime uygun bulamamak değil, kendimi ne kadar zorlasam boş, o adamlara saygı duyamıyorum. *Fikret*'in, *Cenap*'ın şiirlerini okumak istesem beni bir gülmek tutuyor. O adamların özleri, nitelikleri beni kendilerinden uzaklaştırıyor. Avrupalı olmak istedikleri doğru, ama Avrupa'yı derinden derine öğrenmek istemiyorlar. *Tevfik Fikret*, Fransız şairlerini bilmiyor, öğrenmeye de çalışmıyor. *François Coppée*'yi okumuş, *Sully Prudhomme*'u okumuş, zamanının birkaç şairini daha okumuş, o kadar. *Villon*'u, *Racine*'i, *Hugo*'yu. *Baudelaire*'i bilmiyor. Beyoğlu'nda duyduğu ya da Paris'in bir gündelik gazetesinde gördüğü adlar ona pekâlâ yetiyor. Bize Avrupa'yı tanıtmak isteyen, Avrupalı bir şair olmaya kalkan adam öyle bir adam olmamalıydı. *Fikret*'te, *Fikret* gibi gerçekten yenilik getiren bir adamda derin bir ta-

rih duygusu bulunmalıydı; *Fikret* Fransız şiirini iyice öğrenmeliydi. *Fikret* kendi dilinin şiirini de iyice bilmeliydi, dilinin tadını duymalıydı. Onda bu erdemlerin biri yoktur. Bunun içindir ki Avrupalı bir şair olmuştur, ama Avrupa'nın ancak küçük şairlerine, ortanın altında sayılacak şairlerine benzeyebilmiştir. *Ahmet Paşa, Necati,* onlardan sonra *Baki,* İran şairlerine benzemeye özenmişler, ama onlar İran şiirini gerçekten biliyor, örnek olarak zamanlarının herhangi bir şairini değil, İran'ın en büyük şairlerini seçiyorlar. Kurdukları dil Türkçe değildir, ama güzel bir dildir, Türkçenin zevkine uygundur, çünkü büyük şairlerle düşe kalka dil zevkini edinmişlerdir. *Tevfik Fikret*'le arkadaşlarının kurdukları dil ise Türkçe olmadığından başka, güzel de değildir: *François Coppée*'nin, *Sully Prudhomme*'un şiirinden, *Paul Bourget*'nin nesrinden güzel dil hevesi edinilebilir mi?

Edebiyat-ı Cedide'cilerde sinirlendiğim şey züppelikleri değildir. *Ahmet Paşa* ile *Necati* de züppedir, *Baki Efendi* de züppedir. Yaratıcılık için, bir memlekete dışarıdan bir yenilik getirebilmek için züppelik belki de gereklidir. Ama *Ahmet Paşa, Necati, Baki Efendi* üstün birer züppedir, *Fikret*'le arkadaşları ise öyle değildir. Bunun içindir ki bugün *Ahmet Paşa*'ya, *Necati*'ye, *Baki*'ye züppe deyince bir tuhaf oluyoruz, bir terbiyesizlik etmişiz gibi utanıyoruz. *Fikret*'le arkadaşlarının züppelikleri ise günden güne bize batıyor.

Geçen gün *Agâh Sırrı Levend*'in, 'Servetifünuncular ne diyorlar?' adlı yazısını okuyordum. *Cenap Şehabettin*'in birkaç satırı üzerinde durdum: *"Vâkıa mesela 'şehik' yerine 'içini çekme' demek mümkünse de şehikin hâlât-ü derecatını tarif için kullanılacak sıfatları öyle 'içini çekme' tabiri gibi birkaç kelimeden mürekkep bir şeye cebren izafe etmek muhill-i vüzuh olacağından öyle varlar adeta yok demektir. Bugün maddi ve manevi tatlılık keyfiyetiyle münasebet alan her şey o kelime ile ('nûşin' kelimesiyle) tavsif olunabiliyor: 'emel-i nûşin', 'ömr-i nûşin' ve hatta 'hikâye-i nûşin' deniliyor, bu sayede alelâde zebanzerd olan 'tatlı emel', 'tatlı ömür', 'tatlı hikâye' terkipleri*

icab-ı siyaka muvafık bir şekle vazedilebiliyor."

Alay mı ediyor bu adam? Bir insanın gerçekten böyle düşünmesi, *'tatlı emel'* sözünde bir bayağılık bulup 'emel-i nûşin' demekte bir kibarlık olduğunu sanması olacak şey mi? Ama öyledir, *Edebiyat-ı Cedide*'cilerin hepsinde zorla kibar olmak kaygısı vardır, düşüncelerinde, duygularında bir büyüklük, bir yükseklik yoktur, olmadığını sanki kendileri de bilirler de onun için özlerini kelimelerle örtmek, bizi de, kendilerini de kandırmak isterler. Hani 'çukulata' demeyi bayağı bulup da ille 'şokola' diyen ne oldukları belirsiz insanlar var. *Edebiyat-ı Cedide*'ciler, hele büyükleri, işte onlara benzerler.

Edebiyat-ı Cedide'cilerin ettikleri hizmetin büyük olduğunu biliyorum, biliyorum, ama nasıl söyleyeyim? onlara öyle büyük bir hizmet ettikleri için kızıyorum. Doğrusu, öyle büyük bir hizmet etmeye layık adamlar değillermiş.

23

Baki Efendi en sevdiğim şairlerdendir, bence Osmanlı devletinin en ulu şairi odur. *Nedim*'in bir hoş edası, *Galip*'in bir derinliği, hiç olmazsa bizde derinlik duygusu uyandıran bir hali vardır; *Nefi*'de bizi saran, sanki ayağımızı yerden kesen sürükleyici bir hava buluruz. Ama *Baki*'nin şiirini okurken duyduğum saygıyı öteki şairlerimizin birini okurken duyamadım. *Baki* divanını açınca bir hakan katına çıkmış gibi oluyorum.

O divanı elimden bırakmam demeyeceğim, insanın elinden bırakamadığı kitap olmaz. Olmaması da daha iyidir; bir şairden, sevdiğimiz bir şairden usanmak ne acı şeydir!.. Sık sık açarım o divanı, okumadığım yeri öyle sanıyorum ki kalmamıştır. Ancak her gazel, her beyit ezber edilemiyor. Bazıları da güzelliklerini bize ilk okuyuşta değil, sonradan, çok sonradan gösteriyor.

Dün divanı gene açmıştım: *"Hadis-i aşkı harf ü lafz ile*

kalmaz eda amma... / Ne ra'na söyler ol ma'nâyı çeng ü nayı söyletsen" beyti bana yabancı gelmedi, ama ne zamandır unutmuşum. Unutmasaydım bugünlerde, şiirde mânâ çekişmeleri sırasında anardım. Geçenlerde bir saz semaisinden mânâlar sezdiğimi söylemek istemiş, uzun uzun satırlar karalamıştım. Şair ise benim bütün söylemek istediklerimi, çabalayıp da söyleyemediklerimi bir beyitle aydınlatıveriyor.

Şairleri, büyük şairleri okudukça gönlümüz bir neşve ile doluyor ya, onlarda bizi küstüren bir şey de var; bizim bütün düşündüklerimizi bizden çok önce düşünmüş, hem de oynar gibi düşünüp oynar gibi söyleyivermişler...

Baki'den bir mısra daha. Güzel bir mısra değil, ama şiir tartışmaları sırasında anılması gereken bir mısra: *"Hüner esrar-ı mâ'nâ anlamaktır lafz-ı muğlaktan" 'Mânâ'* demiyor, 'esrar-i mânâ' diyor, ne kadar aydınlatıcı bir söz! Belki vezin hatırı için öyle söylemiş, ama vezin hatırı için sözü bozmayıp zenginleştirmeyi bilmiş.

24

Sanat adamı içinde yaşadığı dünya ile, gerçekle çalışmaktan kaçınamaz. İsterse *Ahmet Haşim* gibi: *"Seyreyledim eşkâl-i hayatı / Ben havz-i hayalin sularında"* desin, ancak kendi düşünde var olan bir âleme daldığını sansın, gene bu dünyayı anlatır. *Ahmet Haşim* de söylüyor zaten: *"Bir aks-i mülevvendir anınçün / Arzın bana eşçar ü nebatı"*, yani düşünün sularına eğilince gördüğü gene bu toprağın bitkileridir, yeryüzünde olanların belki daha renkli birer yankısıdır. Doğrusu, hiç de iyi söyleyememiş! Diyeceği kendiliğinden vezinli, kafiyeli olarak, bir heyecanın musikisiyle gelmiyor. *Ahmet Haşim* o diyeceğini bir şiir edebilmek için çalışıyor, didiniyor, uğraştığını da belli ediyor, temiz, güzel bir dil kaygısı duymadığım da belli ediyor.

Sanat adamı gerçekle çalışmaktan, eserini gerçekle yoğurmaktan kaçınamaz, çünkü duyu, duygu, düşünce, nesi var-

sa hepsini bu dünyadan, kendisine verilmiş olan dünyadan almıştır. Ellerimizin değdiklerini küçümseyip ruhun yüce ağınlarını bildirdiklerini uman zavallılar bile gene toprağa bağlıdırlar. Ancak insanlar iki türlüdür: kimi kendine verilmiş olanı beğenir, onunla yetinir, kimi de onu düzeltmek, kendince daha güzelleştirmek ister. Bunlar birbirinden kesin sınırlarla ayrılmıştır demiyorum; hemen her insanın gördükleriyle yetindiği günleri olduğu gibi gördüklerini işlemeye kalktığı günleri de olur. Ancak kiminde hayranlık, kiminde de düzeltme dileği daha güçlü olur.

Sanat adamları daha çok düzeltmek, güzelleştirmek isteyenler arasından çıkar. (Dünyayı düzeltmek, güzelleştirmek isteyenler derken devrimcileri, bir topluma, yahut bütün dünyaya yeni yollar çizmek dileyenleri düşünmüyorum. Sanat adamı bir devrimci olmayabilir.) Hemen hiçbir sanat adamı, gördüklerini olduğu gibi söylemek istememiştir; seçer, büyültür, küçültür, istese de istemese de kendi kişiliğini katar. Gerçekle yetinemez, gerçeği alır, kendi düşleriyle, düşünceleriyle yoğurur. Bunun içindir ki hiçbir sanat adamı, bir yandan bir gerçek adamı, bir yandan da bir düş adamı olmaktan kurtulamaz. Sanat adamlarını gerçekçi olmaya çağırmak da, gerçekten daha yüksek bir âlemi anlatmaya çağırmak da boştur, o iki dilek de onun içinde kendilerinden vardır. Tam bir gerçekçi olmak isteyen *Emile Zola* bile: *"Sanat, tabiatın bir mizaç arasında görünüşüdür,"* demekle sanata sanat adamının kişiliğinin, yani düşüncelerinin, düşlerinin, eğilimlerinin, titizliklerinin karıştığını kabul etmiştir. Sanat adamı gerçeği söylemekten kurtulamayacağı gibi, kendini bildirmekten de kaçınamaz.

25

Sanat adamının salt gördüklerini söylemekle kalmaması gerektiğini anlatmak için: "Sanat fotoğrafçılık değildir," diyenlere gülerim. Fotoğraf, önüne konulanı olduğu gibi mi

gösteriyor? Ne kadar değiştirdiğini, düzelttiğini, bozduğunu, başkalaştırdığını fark etmiyorlar mı? Bir şeyi tam olduğu gibi gösteren bir fotoğraf çıkarmak ancak en büyük fotoğrafçıların elinden gelebiliyor. Çünkü ancak en büyük fotoğrafçılar bir şeye nereden, ne zaman bakılırsa kendini olduğu gibi göstereceğini anlıyorlar. Yani çektikleri fotoğrafa kendi düşüncelerini, seçme güçlerini, kısacası kişiliklerini karıştırmak şartıyla istediklerine erebiliyorlar.

Öyle kusursuz, bir şeyi tam olduğu gibi gösteren bir fotoğraf karşısında da düşünüyoruz: "Acaba bu şey gerçekten mi böyle? Yoksa buna da fotoğrafçının kendi görüşü karışmış mı?" Biliyoruz ki büyük sanat adamları kendi görüşlerini bize doğrudur diye kabul ettirenlerdir, öyle ise bize bir şeyin fotoğrafım gösterdiği zaman o şeyi tam olduğu gibi gösterdiğine inandıran fotoğrafçı, bizi büyük bir sanat adamı olduğu için, salt onun için kandırmıyor mu? Ressam fırçasına, şair kalemine nasıl buyurursa fotoğrafçı da *merceğe* (adeseye) öylece buyurur.

–Ama mercek onun her buyurduğunu dinlemez.

–Fırça ressamının, kalem şairin her buyruğunu dinler mi sanıyorsunuz? Fotoğrafçı merceğin sınırlarını hesaba katmak zorunda olduğu gibi her sanat adamı da kendi araçlarının, ressamsa fırçanın, boyanın, şairse dilin sınırlarını hesaba katmak zorundadır. O sınırları aşmaya kalkarsa hiçbir şey yapamaz.

26

Ne de tuhaf halleri oluyor şu sanat adamlarının! Çevrelerindekilerin hepsi kendilerine ille ilgi göstersin istiyorlar, gene de kalkıp onlara yukarıdan bakıyorlar. Yaratıcı olmayanlar, sanat işlerine karışmamalıymış. Karıştınız mı, dudaklarını büküp sizin için: "Arkasında bir eseri olmadan güzellik âleminde dolaşan bu adam..." gibi bir şey deyiveriyorlar. Siz de o sözü bir okşama, belki bir övgü diye karşılayacaksınız,

yoksa hatırlarını kırmış olursunuz...

Eseri olmayanların da güzellik alanmda gezdiklerini görmeye katlanamıyorlarsa, yazdıklarını bizlerin okumamızı yasak etsinler. Kolay o iş, kapalı bir toplum kurup öyle yaşasınlar, birbirleriyle düşüp kalksınlar, dünya görüşlerini ancak birbirlerine anlatıp o güzelim şiirlerini, romanlarını ancak birbirlerine okusunlar, bizlerden beğenme, alkış, bir şey beklemesinler. Hayır, öyle yapmayacaklar: kitaplar bastıracaklar, dergiler çıkaracaklar, bizlerin gözlerimiz önüne serecekler, bizlere de okutacaklar, ama bizler gene ağzımızı açıp ses çıkaramayacağız. Bir şey dedik mi, hemen kafamıza indirecekler: "Sus! Eserin yok senin!"

Oysaki güzellik alanı herkesin dolaşabileceği, herkesin dolaşması istenilecek bir yerdir. Güzelliği anlamak, o alanda dolaşmakla elde edilebilecek bir güçtür. Bugün eserleriyle övünenler de bir gün oraya elleri boş girmişlerdir, o güzelliklere yeni bir şey katmak dilekleri orada doğmuştur. Ama onların yapabildikleri sizin elinizden gelmiyormuş, gelmemesi sizin o gördüğünüz güzellikleri anlamadığınızı, onlar üzerine söz söylemeye hakkınız olmadığını göstermez. O yaratıcıların da size yukarıdan bakmaları doğru değildir.

Yukarıdan bakarlarsa, kendilerinin eserleri olduğu için sizin susmanızı isterlerse, bilin ki o adamlar sanatlarını değil, ancak özlerini seviyorlardır, sanat alanında, kendilerinin dedikleri gibi "güzellik âleminde" yaşamaları, gözlerini gönüllerini hayran edecek şeyler görmek için değil, kendilerini beğenmeye yeni yeni sebepler bulmak içindir. Gerçekten büyük yaratıcıların kimseyi küçümsedikleri, kimseye: "Senin eserin yok, karışma!" dedikleri olmaz, *Shakespeare*'e, *Molière*'e bakın, bizim tulûat oyuncularımız gibi: "Temaşakeran efendileşimiz," demekten çekinmezler, dolaştıkları güzellik alanına herkesi, bütün insanoğullarını çağırırlar. Onlarda, sevdikleri sanata hizmet etmenin verdiği sevinç vardır, bundan başka bir üstünlük aramazlar. Kendini beğenip çevresindekileri küçümseme, kendinde başkaca bir büyüklük olmadı-

ğını sezen kimsenin işidir. Acıyın öylesine.

27

Şiiri sevdiğim kadar bir şeyi sevmem. Roman, hikâye okumaya, kendilerini edebiyatçılığa kaptırmayan kişilerin yazdıkları denemeleri okumaya da bayılırım, ama onlardan ne de olsa bıkılıyor. Bir romanı, isterse *Stendhal*'in olsun, üst üste kaç kere okuyabilirsiniz? Anlattıklarını öğrendiniz mi, elbette kapatacaksınız. Diyeceksiniz ki: "Kitabı kapattıktan sonra da bütün o kişiler içimizde yaşamıyor mu? Düşlerimize karışmıyor mu? Bir yere gider, bir kimse ile konuşurken onlar da birdenbire önümüze çıkmıyor, yanımıza geliyermiyorlar mı?" Doğrudur, romanlardaki, hikâyelerdeki kişilerin öyle bir canlılıkları vardır. Ancak bir roman, bir hikâye kişilerinin öyle kitabın dışında yaşayabilmeleri de, bir romanda, bir hikâyede öz ile şeklin birbirine kaynaşmadığını, ikisinin birbirinden ayrılabildiğini gösterir. Mısrada, şiirde ise özü şekilden ayrı olarak düşünemeyiz. Düşünenler yoktur demiyorum, var, ama ben onların şiiri gerçekten sevdiklerine, anladıklarına inanamıyorum.

Şiirde öz ile şekil birbirinden ayrılamayacağı içindir ki, odamıza astığımız bir resme yıllarca bakmaktan bıkmadığımız gibi, sevdiğimiz şiirleri, mısraları da boyuna söyleyebiliriz. Her söyleyişimizde de, bir dost yüzü gibi, bakmaya doyamayız.

Dün olduğu gibi bugün de yurdumuzda yaşlı, genç birçok şairler var. Yazık ki çoğu şiirde asıl bu erdemin aranması gerektiğini unutuyorlar. Şiirin, birtakım konular üzerinde söz söylemek olduğunu sanıyorlar. Bakıyorsunuz, duygularını, düşüncelerini anlatıyorlar, söylediklerinin size dokunduğu da oluyor, yüreklerinin çarptığını işitiyorsunuz, yahut hoşa gidecek benzetişler buluyorlar, gülümsüyorsunuz. Ama o çarpan yürek de, sizi gülümseten o benzetişler de kitapların

içinde kalıyor. Ben asıl şiir diye kitaplardan çıkan, okuyanların bir daha dillerinden düşmeyecek kadar hayatlarına karışan, sözden kurulmuş şekillere derim. Bunun içindir ki şiirin konusuna da, eskisine yenisine de bakmam, konuların dışında, eskiliğin yeniliğin dışında, bir daha parçalanmayacak bir söz bütünü olmuş, bir nesnenin varlığı gibi bir varlık edinmiş şiirler, mısralar ararım. Bir şiirin özüyle şeklini birbirinden ayırabildim mi, şeklinden ayrı olarak özünü ya da özünden ayrı olarak şeklini düşünebildim mi bence artık o bir şiir değildir, doğru, değerli bir söz olabilir, o başka, ama bir şiir değildir.

28

Farsçayı öğrenmediğime dövünür dururum. Bizim zamanımızda okullarda iyice gösterilmezdi ki! Öğretmenlerimiz belki iyi bilirlerdi, belki o dili bize sevdirmeye de çalışırlardı. Ama bizim Farsçaya inancımız kalmamıştı. Nasıl olsa kalkacağını seziyor, biliyorduk. Farsça'dan sınıf dönülsün!.. Akıl alacak şey değildi o...

Sonradan, çok sonradan hevesim uyandı. Çalışıp divan şairlerimizin dilini oldukça anlayabildiğim için ona pek benzeyen Farsçayı da kolayca, çabukça öğrenebileceğimi sandım. Ah! O kolay gözüken şeyler yok mu? İnsanı en çok onlar kırar işte!.. Farsçaya biraz çalıştım, öyle kolayca öğrenemeyeceğimi, öyle kolayca öğrenilebilecek bir dil olmadığını öğrendim. Büyük, zengin bir şiir bütün güzellikleriyle önümüze serilmiş, bizim şiirimizin yanı başında, şu çiti aşıverince o bahçeye gireceğinizi sanıyorsunuz. Ama gidiyor, gidiyor, çiti aşamıyorsunuz. İçinizde bir üzüntü daha beliriyor: Fars şiirini bilmeden bizim şiirimizi de tamamıyla anlayamayacağınızı, bütün tadına eremeyeceğinizi seziyorsunuz. Dil işi değil bu: Farsçayı öğrenmeden de bizim divan şiirimizin dilini öğrenebilirsiniz; çünkü divan şairlerimizin dili, Farsça'dan yığınlarla kelime almıştır, gene de özü değişmemiş,

Türkçe kalmıştır. Ama İran şairleriyle bizim divan şairlerimiz arasında dünya görüşünde, şiir görüşünde bir birlik var ki Farsçayı öğrenmeden işte onu iyice anlayamıyorsunuz. *Hafız*'ın *Nizami*'nin gazellerine giremezseniz *Baki*'nin, *Nedim*'in mısralarının gizlerini çözemiyorsunuz.... Bu yaştan sonra öğrenmek de elimden gelmez ki! Öğrenebilsem bile içime işlemez, sonradan görmüşün malı gibi insanı gülünç ediverir.

Farsçayı öğrenemeyeceğimi bilirim, gene de anlayabildiğim beyitleri bellemek hoşuma gidiyor. Bir yana *Hafız* divanını, bir yana da *Abdülbaki Gölpınarlı*'nın çevirisini açıyorum: *Naci Efendi*'nin lûgatı da el altında duruyor... Gene her beyti sökemiyorum, ama bir gazelde bir tek beyit anlasam o da yetiyor, büyük büyük zenginlikler edinmiş gibi oluyorum. Son günlerde bir de Fransızca çeviri elime geçti, ama doğrusu o tuhaf bir şey! Çevirici *M. Arthur Guy, Hafız*'ın gazellerini Fransızcaya aruzla, redifli beyitlerle çevirmeye kalkmış. Birinci beyit şöyle bir şey olmuş: *"Hô la ô toi, l'échanson! Passe en rond la coupe et remplis-la: / L'amour parut d' abord trés simple, mais bien tôt se compliqua."* Bu Fransızca sözleri *mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün* vezniyle okumaya kalkınca insanı bir gülmektir alıyor! Ama çabuk bıkılmıyor, gülerek de okunuyor o kitap... Bir yandan *Abdülbaki Gölpınarlı*'nın çevirisiyle, bir yandan da anladığım kadar *Hafız*'ın gazelleriyle karşılaştırıyorum, doğrusu *Hafız*'ı biraz daha anlamama, belki de anladığımı sanıp kendimi avutmama yarıyor. O da yetmez mi sanki?

Hafız'ı okurken Türkçe'den, Fransızca'dan bildiğim mısraları da düşünüyorum. *Baki*'nin: *"Çık bağa temaşa edegör âb-i revanı / Seyreyle nedir sürat-i ömr-i güzeranı"* beytinin *Hafız*'ın *"Binişin ber leb-i cûy u güzer-i ömr bibin / K'in işaret zi cihan-i güzeran mara bes"* beytinden alındığını bilirdim: *Yahya Kemal*'in *"Bir cûyi baharın negamatiyle dolar gûş / Dil farkına varmaz ki açan cûy-i zamandır"* beytini de onlara yaklaştırırdım. Belki Farsçayı bilmediğim içindir, *Yahya Kemal*'in

beyti bana *Hafız*'ınkinden çok daha güzel geliyor...

Söylemek istediğim o değil, *Hafız*'da *Baudelaire*'in en güzel şiirlerinden birini andıran bir beyit buldum onu söyleyeceğim. *"Keştî nişestegânim ey bâdi şurta berhiz / Bâşed ki râz binim dîdâr-i âşinâra"*, yani "Gemimiz öyle durmuş... Es, rüzgâr! kerem eyle: ola ki bildik bir yüz gözümüze görünsün," beyti bana *Baudelaire*'in ölüme söylediklerini hatırlattı: *"O mort! Vieux capitaine! Il est temps, levons l' ancre! / Ce pays nous ennuie, ô mort! appareillons!"* yani: "Ey ölüm! koca kaptan! vakt erişti, demir al. Sıkıldık bu ülkeden, ey ölüm! açılalım!" Farsça beyti de, Fransızca mısraları da Türkçeye çevirdim, ama öyle şeyler nesirle anlatılabilir mi?.. Neyse! *Hafız*'ın dediği ile *Baudelaire*'in dediği bana bir gibi geliyor, hele *Baudelaire*'in ölüm gemisiyle gideceği yerde yenilik aradığı düşünülünce, "bildik yüz" ile, *"didâr-i aşinâ"* ile o "yenilik" arasında da, önce birbirinin karşıtı gibi gözükse bile, bir birlik seziliyor. Şiir, bir şeyi ayrı ayrı, birbirinden çok uzak yollardan da söyleyebilir.

Böyle mısra benzetmelerden açıldı, birini daha söyleyeyim. *"Baudelaire*'in 'Le Balcon'undaki *"je sais l'art d'évoquer les minutes heureuses"* mısraını öteden beri çok severim; *Sami*'nin *"Gel söyleşelim cümle geçen demleri canâ"* mısraını da birkaç yıldır bilirdim, ama ikisinin de söylediğinin bir olduğunu bugünlerde anladım. Fransızca mısraı, nesir olarak, şöyle çevirebiliriz: "Elimdedir uyarmak saadet demlerini." Ama gene söyleyeyim, o mısraların güzelliğini gösterebildiğimi hiç sanmıyorum.

Baudelaire'ın mısraı ile *Sami*'nin mısraı arasındaki benzerliği şairlerimizden birine, *Oktay Rifat*'a söylemiştim: *"Sami*'ninki daha doğru!" dedi. Birdenbire şaşırdım, ne demek istediğini sonradan anladım: *"Sami*'nin mısraında daha bir sahihlik, bir *authenticité* var, söylemek istediğini daha doğrudan doğruya söylüyor, *Baudelaire* ise, sıkıntı çekiyor demeyelim, sözü biraz karıştırıyor.

Başka başka dillerde söylenilmiş mısralar arasında an-

lam birliği, ses birliği aramak bilmem işe yarar bir şey midir? Hiç sanmıyorum, ama eğlenceli oluyor, insana o şiirleri daha çok sevdiriyor.

29

ÜSLUP – Kaleminden çıkanı bir yol okumayan bir iki yerini düzeltmeyen yazarı pek sevmem: kendini beğenmiş bir adamdır, yanılabileceğini aklına getirmiyor demektir. Öyle yazarların okurlarına da saygıları yoktur. Ama bir yazdıklarını bir daha, bir daha okuyan, bir türlü ellerinden bırakamayan, boyuna düzeltmek isteyen yazarlardan da hoşlanmam. Yazdıklarını öyle uzun uzun çalışmakla güzelleştireceklerini sanırlar. Oysaki üslup, kişinin ta kendisi olduğuna göre, sonradan düzeltilemez, güzelleştirilemez, kalemden nasıl çıktıysa öyle kalır.

Güzel yazmak için az yazdıklarını söyleyenlere de gülerim. Sonra da kalkar, *Flaubert*'i anarlar. *Flaubert* güzel yazmak için değil, çok yazamadığı için az yazmıştır. Fransa'nın belki en büyük yazarı olan *Voltaire* çok yazmıştır, dili *Flaubert*'inkinden temiz, üslubu onunkinden güzeldir. Üslubu olan, güzel yazan kimse, komşusuna iki satırlık bir kâğıt yazarken de güzel yazar, kendini gösterir. Ama: "Biz güzel yazmak için az yazıyoruz," demek işlerine geliyor, karşısındakileri aldattıklarını sanıyorlar.

Bir zamanlar oldukça tanınmış bir yazarımız vardı: "Ben eser yazıyorum, onun için az yazıyorum," derdi. Eser, onun dilinde güzel olan, ölmeyecek yazı demekti. Kendisi daha sağdır, çoktandır sustu, belki gene yazar, ama onun o pek övdüğü *eser*'lerini artık okuyan kalmadı.

"Üslup" diyorum, ama hiç sevmiyorum bu kelimeyi. Hem dilimize uymuyor, hem de bir ukalalık hatıra getiriyor. Yerine başka bir kelime bulamadım. Yakında o da çıkar gider dilimizden.

BAUDELAIRE – Fransız şairi *Baudelaire*'i bir zamanlar çok severdim, gene de severim, ama doğrusu onun değerini gözümüzde pek büyüttük, pek şişirdik. Şimdi düşünüyorum, orta halli bir şair. *La Fontaine*'den, *Hugo*'dan, *Verlaine*'den üstün tutulması değil, onlarla birlikte anılması bile haksızlık; "Şair göklerde uçar, yere inince yürümesini bile şaşırır, o yüce ülkelerin insanıdır," gibi bir söz bugün bizi kahkahalarla güldürüyor, söyleyene enayi diye bakıyoruz. *Baudelaire*'in *'Albatros'* şiiri başka nedir ki?

"Ses Ailes de géant l'empêche de marcher..."

Bu mısradaki ukalalık insanı *Buadelaire*'in bütün şiirlerinden soğutuyor.

"En kötü şiirlerinden birinin en kötü mısraını alıp bir şairi batırmaya kalkıyorsun," diyecekler. Doğru, *Baudelaire*'in *'La Chevelure'* gibi, *'Le Jet d'eau'* gibi, *'Le Bijoux'* gibi güzel şiirleri olduğunu da unutmuyorum, ama onları okurken de o söz, şairin göklerde yaşadığı sözü aklıma geliyor: "Böyle düşünen, böyle söyleyen adamda elbette bir bayağılık vardır, o bayağılık elbette her şiirinde kendini gösterir, demek ki bu sevdiğim şiirlerde de, ben göremesem bile, o bayağılıktan bir parça vardır," diyorum.

Baudelaire'i eskiden çok sevmeseydim, onu bize çok büyük bir şair diye göstermeselerdi, yeni şiirin ondan çıktığını ileri sürmeselerdi, o mısraa bugün belki o kadar sinirlenmezdim. "Ne olur? Her şiirde öyle bir tane, hatta birçok bayağı söz bulunabilir, gene de güzel mısralarının değeri azalmaz," derdim, ama *Baudelaire* yalnız orta halli, yahut iyice bir şair diye anılmıyor, çok ince, çok akıllı bir şair diye gösteriliyor. *Hugo*'da bir yığın zevksizlikler varmış, ama *Baudelaire* öyle değilmiş, zevksizliğe düşmezmiş... İşte düşüyor.

"Şair göklerde uçar, yere inince yürüyemez," sözüne kızışım, benim düşünceme uymadığı için değildir. *Avni Bey*'in: "Şair o hümadır ki iki âleme pinhan / Bir evc-i semavide ha-

fi-yüt-tayarandır," beytine o kadar kızmıyorum. *Baudelaire*'inkinde bir pestenkeranilik var. Benim düşünceme uygun olmayan sözleri de sevebilir, mesela gene *Baudelaire*'in Güzellik'e: "Çizgilere yer değiştirten harekete kinim vardır," dedirtmesine kızmıyorum: o düşünceyi yanlış bulsam bile bulmuyorum: Ötekinde, kelimenin en kötü anlamıyla, bir *şairanelik* var.

Zaten o *Baudelaire,* bize dedikleri gibi pek yüksek bir insan olsaydı, ötekini berikini şaşırtmaya kalkar mıydı? Şiirden anlamayanlara yukarıdan bakmayı, onların söylediklerine aldırmamayı beceremiş, bir küçüklüğü var.

31

DİLİMİZ – Şöyle akıllı uslu yazsam da fiili hep sonuna bıraksam cümlenin, olmuyor mu sanki? Zaten bir şeyimi beğenmezler, bu da kabahat olmuş, söz ediyorlar: yok Frenkçeye özeniyormuşum, yok Rumeli ağzı ile konuşuyormuşum, daha neler, neler...

İnat bu ya! Uymayacağım herkese. Ne yapalım? Ciddi adam olsam, beğenilecek ne şiirler, ne kitaplar çıkıyor, beğenmez miydim onları? Bunca zamandır yazı yazarım, *Abdülhak Hâmit*'in dâhi bir şair, adı lazım değil, bir kadın yazarımızın büyük bir romancı olduğu gibi hakikatleri hiç duydunuz mu ağzımdan? Bir kere olsun: "Ben şunu yapmış bulunuyorum... O bunu etmiş bulunuyor," demedim, bilginlerimizin pek bir hoşlandıkları *dejenere* kelimesini kullanmadım. beklersiniz?..

Hayır, efendim, Frenkçeye özenmiyorum, özenseydim, ben de Frenkçe sözleri çevirir çevirir Türkçe diye yazardım. Hani gelir de elimden. Şimdi şuracığa bir: "Ve yapmadım" konduruvermek işten miydi yani?.. Gelelim Rumeli ağzına. Rumelili değilim, İstanbul'da doğdum, İstanbul'da büyüdüm. Soyumu derseniz, bir yandan Karadenizlidir, bir yan-

dan Maraşlı. Sordum, soruşturdum: dilim Rumeliye çalmazmış. Çalsa da ne çıkar? Asi boyundan, Dicle boyundan Vardar'a, Tuna'ya kadar her yerden olmak isterdim. *Nabi* gibi, *Karacaoğlan* gibi, *Taşlıcalı Yahya Bey*, gibi konuşmak... Severim dillerini bu yurdun. Azınlıkların konuşmalarıyla sizin gibi ben de eğlenirim, ama şöyle gelin de fıslayayım kulağınıza: Rum'un Türkçesine, Ermeni'nin Türkçesine de bayılırım. Ne de olsa alışıklık var, bu toprakta duya duya kulaklarımız dolmuş, aramam desem yalan olacak.

Doğrusu, Rumeli ağzına da özendiğim yok. Gene kızacaksınız, ama Allahın bildiğini kuldan ne saklayayım? Benim böyle yazışım, herkese benzemeye özeniyorum da ondan... Bir yazı dili uydurmuşsunuz, kimse ayrılmasın ondan diyorsunuz. Tatsız, ölü bir dil. Ne yüreğin çarpmalarına uyuyor, ne düşüncenin yürüyüşüne. Kokusu yok, rengi yok, sesi yok... Dili daracık sınırlar içine kapatmışsınız, züğürtleştirmiş, yoksullaştırmışsınız, sonra da istediğinizi söylemeye yetmiyor diye hadi bakalım her dilden kelime almaya kalkıyorsunuz. Zengin dil, sözü bol olan dil değil, asıl nahvı kullanışlı olan dildir. *Yunus*'un çok mudur kullandığı sözler? Gene de neler anlatmamış!.. Çarşıya pazara çıkın da konuşan insanları bir dinleyin: sizin bir türlü adını bulup da söyleyemediğiniz neleri bakın deyiveriyorlar. Saz şairlerini, divan şairlerini okuyun, sesin bir kıvrılmasıyla bütün bir duygu, düşünce dünyasını sezdiriverirler... Ama çarşıyı pazarı dolaşmaz, şairleri okumazsınız ki! Dolaşsanız, okusanız da iyice bir dinlemezsiniz. "Biz aydınlar... Biz neler neler öğrenmiş bilginler," deyip koltuklarınızı kabartır, kendi büyüklüğünüzden başka bir şey düşünmezsiniz.

Herkeslerin konuşmasına, şairlerimizin diline özeniyorum da onun için böyle yazıyorum. Başarabiliyor muyum, başaramıyor muyum, o ayrı bir iş. Ama bilmiş olun: sizin yazdığınız dil sessiz bir dildir, yalnız gözle okunsun diye dizilmiş kara kara birtakım işaretler, işte o kadar. Bir şey duyurmuyor insana. Bellediğinizi değil, düşündüğünüzü söyleyip de söylediğinizi kulağa duyurmak, kafalara, gönüllere duyur-

mak istiyorsanız o daracık kalıpları bırakacaksınız, sesi yakalayıp satırlar arasına sindirmeye çalışacaksınız, yoktur başka yolu. Dilimiz de o işe öyle bir elverişlidir ki!

32

Bir yerde gözüme ilişti: ünlü şairlerimizden birine bilmem hangi eseri nasıl bulduğunu sormuşlar: "Heyecan yaratmak... Bütün manasıyla hissetmek... Esrarlı bir gecenin sessizliği içinde zaman zaman parıldayan ve sönen yıldızlar... Ağrıyan ruh hâletleri... Üstatça şekle dökmek..." gibi sözlerle övüyor, göklere çıkarıyor... Yooo! Övüyor da denemez, o lakırdı yığınından bir şey anlaşılmıyor ki! Daha doğrusu o eseri bilmediği, okumaya da niyeti olmadığı anlaşılıyor. Kendini zahmete sokmadan, birtakım şairce, parlak cümlelerle bir dostun hatırını hoş etmek istemiş, işte o kadar. Okusaydı, o eseri bilseydi, beğensin beğenmesin, övsün övmesin, onun özünü gösterecek bir iki söz söylerdi. Bilmemesine bir diyeceğim yok, ben de bilmiyorum, kimseyi bir eseri okumaya zorlayamazsınız, dilerse okur, dilemezse okumaz. Ancak okumayınca onu yermesi de, övmesi de doğru olmaz. Okumadan yermesi, yahut övmesi, şairin deyimiyle söyleyelim, yokluğu "şekle dökmeye" kalkmak olur. Yokluğa şekil verilemez; yokluk, en tantanalı şeklin altından da kendini gösterir, sırtarıverir.

Yazık ki okurların çoğu, hemen hepsi, bu çeşit sözlerle yetiniyorlar. Neden yetiniyorlar? Boş olduklarını anlamıyorlar mı bunların? Anlıyorlar, bunların bir düşünceyi, gerçek bir duyguyu göstermediğini seziyorlar, biliyorlar, ama bir şairden, bir edebiyatçıdan bir düşünceyi, gerçek bir duyguyu bildirmesini beklemiyorlar: "Güzel söylemiş, ona düşen de güzel söylemektir," deyip geçiyorlar. Kulaklarında *Fuzuli*'nin mısraı çınlıyor: *"Aldanma ki şair sözü elbette yalandır."* Bizim hangi şairimiz, hangi edebiyatçımız düşündüğünü, duyduğu-

nu söylemiş ki bugünkü şairlerimizden, edebiyatçılarımızdan öyle bir şey bekleyelim!

Biz, yüzyıldan beri edebiyatımızın bir devrim geçirdiğini, değiştiğini sanıyoruz: Divan edebiyatını bırakmışız da Batı âlemininkine benzer bir edebiyat kurmuşuz... Oysaki değişme ancak görünüştedir, edebiyatımızın kökü, özü değişmemiştir, edebiyat anlayışımız değişmemiştir. Batı âleminden birtakım kalıplar aldık, o kalıpların içine gene eski bildiğimizi döküp duruyoruz. Bugünkü şiirlerin çoğu, divan gazellerinden, ancak dilce ayrıdır: gene o mehtap, gene o gül, gene o bülbül...

Batı âleminde görüp *eleştirmeye* (yani tenkide) de özendik, elimizden geldi mi? Hayır, ancak "takriz" yazmayı başarabildik; ya takriz, ya kötüleme... Yukarıda ünlü bir şairimiz söylemiş diye andığım sözler takrizden başka nedir ki? Onları okurken *Avni Bey*'in: "Üstad-i suhan Hazret-i Hakkî Beyefendi" mısraını duyar gibi olmuyor musunuz? Divan edebiyatı anlayışıyla bir eleştirme... Oysaki divan edebiyatı anlayışı ile eleştirme olamaz. Eleştirme nedir? Bir eserin özelliklerini görmek, onları göstermek. Divan edebiyatı anlayışında ise bir eserin özelliği olamaz, her şair kendinden öncekilerin söyledikleri gibi kendinden sonrakilerin de söyleyecekleri birtakım mazmunları söyler durur. İyi söyler, yahut kötü söyler, ustadır, yahut acemidir, divan edebiyatı anlayışında eleştirme ancak biçime değgin olmaktan ileri gidemez, bir *Baki*'nin, bir *Nefi*'nin, bir *Naili*'nin kişiliklerini, ne getirdiklerini, eskiye ne kattıklarını araştırmaya gidemezsiniz. Kişiliği yoktur divan şairinin, yeni bir şey getirmez, eskiye bir şey katmaz. Duruk bir toplumun yetiştirdiği bir kişidir o, herkesin düşündüğünden başka bir şey düşünmez, düşünse dahi eserine koymaz, konuları belli bir şiir alanı vardır, ondan dışarı çıkamaz. Divan edebiyatı deyip duruyorum ya, halk edebiyatı da ondan başka bir şey değildir, o da gene duruk bir toplumun ürünüdür. Her yeni eser ancak duruk olmayan toplumlarda, bireylerinin herkesten başka bir şey düşünmesi yasak

edilmemiş toplumlarda bir özellik taşıyabilir.

Bu yazıma başlarken şairlerimize, edebiyatçılarımıza sözlerinden sorumlu olduklarını hatırlatmak istiyordum: "Böyle hoş lakırdılarla yetinmeyin, öveceksiniz de, yereceksiniz de elinize aldığınız eserin özelliklerini göstererek övün, yerin. Sözünüzün güzel olması yetmez, doğru olması gerektir," gibi öğütlere geçecektim. Boştur onlar da, boş sözdür. Biz, bugünkü kafamızla, şairin, edebiyatçının sözlerinden sorumlu olduğunu kavrayamayız. Onu kavramamız için kafamızın değişmesi, edebiyat anlayışımızın değişmesi gerektir. Onu nasıl değiştireceğiz?

Bir tek yol vardır: çocuklarımıza Yunancayı, Latinceyi öğretmek, onları Yunan, Latin yazarlarının eserleriyle yetiştirmek. Batı âleminin edebiyat anlayışını başka türlü edinemeyiz. Diyeceksiniz ki o dilleri öğrenmeden de o yazarların eserlerini okutabiliriz. Avrupalılar kendi dillerine çevirmişler, biz de onlardan çeviririz... Peki, ama bizim dilimiz onları çevirmeye elverişli değildir ki! Nasıl elverişli olabilir? Bizim dilimiz de eski şairlerimizin eseridir, duruk bir toplumun ürünüdür; Yunan, Latin eserlerindeki kelimelerin çoğunu karşılayacak kelime bulsak dahi o kelimeler, bizim eski anlayışımızın verdikleri mânâları taşır. Siz bugün Fransızca, İngilizce, Almanca kitapları okurken gerçekten anladığımızı mı sanıyorsunuz? Anlıyoruz, kendimize göre anlıyoruz, onlardaki fikirleri divan edebiyatı anlayışıyla yetişmiş bir kimse nasıl anlayabilirse ancak öyle anlıyoruz. Çevirilerimizin birçoğunun yanlış olması bu yüzdendir, kelimeleri bilmediğimizden değil, bir *Molière*'i, bir *Shakespeare*'i, bir *Goethe*'yi, *Fuzuli*'yi, *Baki*'yi ya da *Cenap Şehabettin*'i okur gibi okuduğumuzdan iyice anlayamıyoruz. Kafamızı değiştirmek gerektir, onun değişmesi, Batı âleminin düşünüşüne, görüşüne ermemiz için çocuklarımızı, bugünkü Batı âleminin kökü, kaynağı olan Yunan, Latin eserleriyle yetiştirmemiz gerekir. Yoksa edebiyatımız bir yığın lakırdı olmaktan kurtulamaz.

33

Yılın en uzun günlerindeyiz. Saat dört buçuğa varmadan göğü sarıveren aydınlık geç vakitlere dek sürüp gidecek, sular kararmak bilmeyecek... Erkenden uyanıp gözlerime, gönlüme taze ışık dolduruyorum. Hep aşkı, hep inançları, hep yurt sevgisini şakıyan şairler vardır, ben şair olsaydım ışığın verdiği hazları söyler, hep güneşe övgüler yazardım.

Yaz insanı dinlendirir. En ağır sıcaklarda, tenimize çöküp kımıldanmaya dilek komayan sıcaklarda bile bir dinlendiricilik vardır. Dünya önümüze serili işte, yanı başımızda, görmek için, anlamak için neden çabalayım? Her şey bize yaklaşıyor, yaklaşıyor, bir gizlisi kalmıyor... Ama vermiyor kendini, gerçekten sokulmuyor. Yaklaşması bizi istediğinden değil, bize aldırmadığından, bizi bilmediğinden. Biz de bir şeyi kavramak hevesini duymuyoruz, gözlerimizi oradan oraya gezdiriyor da bir şeye bakmıyoruz. Bu yakınlık, bu yan yanalık içinde, her şeyin böyle birbirine karışmasında bir uzaklaşma var. Uzaklaşma duygusu değil, uzaklaşmanın ta kendisi. Asıl yakınlık anmada, düşünmededir. Kollarımızın sardığı değil, ancak düşünüşümüzün, kafamızın sardığı gerçekten bizim olabilir. Bizimle yaşayan, varlığını varlığımıza katan, varlığıyla varlığımızı zenginleştiren, bize kendini içimizden duyurandır. Yaz günleri, ışıklı yaz günleri, bize dünyayı açıveren yaz günleri ise bize bir şeyi düşündürmez, kendimizi de düşündürmez, bizi sadece yaşamak sevincine, kendi kendini sezemeyen o sevince salıp düşünmeyi durduruverir. Ancak haklarının kaygısında olan tenin türlü arzularını işletip ruhun dileklerini, yaratma gücümüzü sindirir.

Dinlendirmesi, benliğimizi, kendi kendisiyle yetinmeyip hep anlayarak, kavrayarak, zenginleşmek isteyen benliğimizi, bir türlü doyamayan benliğimizi uyuttuğu içindir.

Nereden geliyor bu hırsımız? Renkleri, sesleri, kokuları ile önümüzde salınan bu dünya bize neden yetmiyor? Niçin

bakmakla, dinlemekle, koklamakla kalmıyoruz da ille anlamak, her şeyi kendimize, sonra da birbirlerine bağlamak istiyoruz? Yaşamak, yalnız tenimizle, tenimizin iştihalarıyla yaşamak az bir bahtiyarlık mı? İşte hayvanlar, işte bitkiler, işte büsbütün cansız sandığımız taşlar... Onlar da yaşıyor, başlarına bir de ruh derdi çıkarmadıkları için yaşamayı, her günün getirdiği zevki bizden daha iyi tadıyorlar. Biz ise duyularımızın bildirikleriyle kalamıyoruz, onlara inanmıyoruz, ışığın aldattığını, ışığın eşya üzerinde bir örtü olduğunu, eşya ile bizim aramızda bir perde olduğunu sanıyoruz. Işık kalkınca da memnun değiliz. Gene her şeyin bize kendini gizleyen, bize kendini sezdirmek istemeyen bir yanı olduğunu düşünüyoruz. Bilmek, anlamak için çırpınıyoruz, sonra da her bilgimizi, her anladığımızı yanlıştır diye çürütüyoruz. Öyle ki o bilmek, anlamak hevesi bir bilmemek, anlamamak hevesi oluyor. İçimizde sanki ne kadar uğraşsak, didinsek bilemeyeceğimizi, dışarıyı da, kendi kendimizi de kavrayamayacağımızı bildiren bir ses var, "o melâle düşüyor," gene de durmadan o yolda koşuyoruz. Koşmak, durmadan koşmak, ama öyle bir koşmak ki ilerletmiyor, yer değiştirmiyor. Kendi kendinde kalan bir hız...

Dışarısı aydınlık, her şey, her yer pırıl pırıl, bütün yüzler gözüküyor, sularda oynayan ışık bizi sevince, hayranlığa çağırıyor. Ama bizim gözlerimiz o parıltıdan dönüyor, içimizdeki karanlıklara dikiliyor, asıl bildirecek olan, aldatmayacak ışığı oradan bekliyor. Bunun içindir ki benliğimizi, bize bir tanrılık sanısı veren benliğimizi uzun yaz günlerinden çok, uzun kış gecelerinde duyarız. Dışarıdaki karanlıkla içimizdeki karanlığı birbirine düzenleyip de gerçek âlemin yerine düşler, düşünceler âlemini kurabildik mi, yaratıyoruz diye coşarız. Yaratırız, bizi avutan, esrikleştiren, ağulayan birtakım yalanlar yaratırız. Adına şiir der, bilgi der, bilgelik der, bir yığın yalanlar uydururuz. Hemen hepsi kendimize kış gecelerinde anlattığımız, ışıklı günleri gibi karanlık geceleri de kararsız bu dünyada bizi oyalayan masallardır. İnsan masal

anlatmasını seven hayvandır. Uydurduğu yalanlara inanmaktan, kendi elleriyle kurduğu sıkılar altında ezilmekten de hoşlanır. Bunun içindir ki yaz günlerini sevdiğini ne kadar söylerse söylesin, kanmayın; gerçi sever, canlıların çoğu gibi o da sıcağı ister, ışığı ister, ama sıcağın, ışığın verdiği hazlara çocukça birer eğlence diye bakar, onlara saygısı yoktur. Asıl saydığı, asıl değerli bulduğu işler, kış gecelerinde düşündükleridir. Gözlerinin renklerle, kulaklarının seslerle avunamadığı o saatlerde yalnızlığını bin bir hayal ile kalabalıklaştırır, kendi buyruklarına uyduğu için daha düzenli sandığı bir âlem yaratır, olmayan renkleri görüp olmayan sesleri işiterek kendi kendine anlattığı masallar, teninin asıl dilediği yaz günlerine hasretin can sıkıntısı denilen acayip tanrının bizden kopardığı iniltilerdir. Şair: *"Mihneti kendiye zevk etmedir âlemde hüner"* demiş, insanoğlu o hüneri edinmiş, hem de belki pek çabuk edinmiştir. Bakın, can sıkıntısını ne güzel kullanmış, ne güzel işlemiş! *"Canım bahar kokuların yitirmiş!"* deyip üzülmesi gereken günlerde, ışıksızlıktan, soğuktan yakınması gereken günlerde o yakınma sebebi ile şiir, bilgi, bilgelik denilen masalları uydurmuş, medeniyet diye övündüğü hülya âlemini kurmuş.

Şair olsaydım ışığın verdiği hazları söyler, hep güneşe övgüler yazardım... Ama bir şair değilim, dışarıdan aldığım hazlarla kalamıyorum. Onların ne olduğunu anlamak istiyor, düşünüyor, onları yok edinceye kadar çözümlemeye kalkıyorum. Budur işte insanoğlunun kaderi: önüne serili şeylerin güzelliğini gördüğü halde o güzellikle yetinmeyecek, o güzelliğin arkasında birşeyler arayacak, oyuncağım kıran çocuk gibi saadetini, yaşamak bahtiyarlığını yıkacak. Niçin ben de taşlara serilen kediler gibi, duvarlarda hayran hayran duran kertenkeleler gibi yaz günlerinin bütün tadım çıkaramıyorum? Yaz günlerini sevdiğimi söylemek isteyince de aklıma övgüler yazmak, duygularımı kâğıt üzerine dökmek hevesi geliyor... Niçin? İlle çabalamak, benliğimi göstereyim, dışarıdan aldıklarımı içimle yoğurup gene dışarıya vereyim diye didin-

mek mi gerek?

Yılın en uzun günlerindeyiz; yarın yaz mevsimi girecek, Hürmüz, Ahrimen'e yenilecek, geceler yavaş ayvaş uzamaya başlayacak. Bütün bir kış özlediğim bahardan ancak birkaç hatıra, daha şimdiden belirsizleşiveren birkaç hatıra kalacak... Ben kendimi bu vefasız günlerin zevkine bırakacağıma, bir damlasını kaçırmaktan korkacağıma bir kış günündeymişim gibi oturmuş düşünüyorum. Kışa o kadar alışmışım ki yaz günlerinde bile kış âdetlerini bırakamıyorum. *Naili Efendi*'nin: *"Varakların gül-i ter döktü Naili cûya / Bahar mevsimidir kim bakar risalelere"* beytini çok severim, söyler dururum; o beyitteki öğüde uysam ya!.. Ama elimde mi? Zaten *Naili* de o verdiği öğüde uyabilmiş mi? "Risalelere bakmayın," diyor da niçin kendi beyit söylüyor, o beyiti bir yere yazıveriyor? O da benim gibi, o da bizim gibi, o da düşünmekten kendini alamıyor, kendini dünyanın verdiği hazlara bırakmıyor.

Yazın verdiği hazları söylemek değil, o hazları sadece tatmak, güneşe övgüler yazmak değil, benden övgü beklemeksizin nimetini üstüme saçan güneşte ısınmak isterdim. Ne olur kendimi de, günümü de, yılın en uzun günlerinde olduğumuzu da unutabilsem? Unutabilsem de insanlar gibi değil, öteki canlılar gibi, bitkiler gibi düşüncesiz bir bahtiyarlığa dalabilsem ne olur?.. Alnımızın yazısı öyle: biz yazı değil; ışığı, sıcağı değil, ancak yazın, ışığın, sıcağın düşüncesini seviyoruz, bizim içimizde uyandırdığı duyguları seviyoruz.

En güzel yaz, kış gecelerinin karanlığında bütün çiçeklerini, kuşlarını bizim yarattığımız yaz değil midir?

34

Şu beş buçuk yıl içinde ateş sayısız insan öldürdü, sayısız insanı da evsiz barksız kodu. Dün birer güllük denilen yerlerde bugün ot bile bitmez olmuş. Tanrı acısını unuttur-

masın, açılan yaralar tez kapanmayacak... Gene de bakıyorum, bazı kimseler var, harpten açıldı mı, güldürecek sözler söylemeye, güldürecek resimler yapmaya bakıyorlar. Gülen de bulunuyor. Yürekleri nasıl götürüyor, anlamıyorum.

Kin, doğrusu, çirkin bir duygudur. Elimizden geldiği kadar kaçınmalıyız ondan. Ama kötülüğe uğramış, yurdunun çiğnendiğini, ocağının yıkıldığını görmüş bir insanın dişlerini kinle gıcırdatması, öc almak istemesi ayıplanmaz. Öyle acılar vardır ki çekeni kudurmuş kurda döndürür. Güzeli çirkini ayırt etmek akla vergidir, tutkuların kükrediği günlerde akıl sözünü dinletemez ki! İnsanoğlunun yalnız düşmanından değil, düşüncesiz öğelerden bile öç almak istediği olur. Öyle zamanlarda ellerimizle gözlerimizi kapatmaktan, insanın ifritlerinden kurtulması için yakarmaktan başka yapılacak belki hiçbir şey yoktur. Kini sevmesem de anlıyorum.

Ama alay edenlerin, o kanlı dövüşe dışarıdan bakıp da eğlenmeye kalkanların günahına bir özür bulamıyorum. Var onların da özrü: hayal yoksulu oldukları için alay ediyorlar, felaketin büyüklüğünü düşünemedikleri için gülüyorlar. Ateşin kendi etlerine değdiğini bir an hayal edebilseler onlar da ürperir, onlar da gülmeyi bırakırlar. Onlar için harp, milyonlarca ölü, yanıp yıkılan şehirler birer sözden başka bir şey değil: o sözlerin arkasındaki gerçeği duyamıyorlar. Anlayışsız oldukları için, duygusuz oldukları için gülebiliyorlar. Gülünecek bir söz söylediler, gülünecek bir resim yaptılar mı, akıllı olduklarını sanıp kuruluyorlar, ama biraz akılları olsa hayalleri de işlerdi, yalnız sözler üzerinde değil, gerçekler üzerinde de işlerdi. Bugünkü fıkracının, karikatürcünün harp ile alay edebilmesi akılsızlığından geliyor. Dünyanın uğradığı felaketi aklı almıyor.

Bir de harp şiirleri yazanlar var. Şiir insanların bütün duygularını söylediğine göre harp elbette şiire girer, şiirin konusu olabilir. Bugünkü insanlığın ateşten, demirden neler çektiğini söylemeliyiz. Bunu söylemek her insan gibi şairin de hakkıdır, boynunun borcudur. Ama benim anlatmak iste-

diğim şairler öyle değil. Dergilerde siz de görüyorsunuz. Ankara'nın ya da İstanbul'un bir kahvesinde, bir odasında oturup cigarasını tüttüren bir delikanlı söylüyor: tanka binmiş de, pike uçağı ile inmiş de, düşmana saldırmış da, kurşunu yemiş de, daha bilmem neler... Onların yazdıkları şiirler de fıkracının nüktesinden, karikatürcünün karikatüründen farklı değildir. Harbi, laf ebeliğine elverişli bir konu diye kullanıyorlar. Söylediklerinin gerçekte bir kökü yok, onlar da "karşılıksız çek" imzalıyorlar. İşin kolayını bulmuşlar.

İnsan kendi girmediği bir savaşı düşünemez mi? O savaşın heyecanlarını, korkularını, kahramanlıklarını söyleyemez mi? Düşünebilir, söyleyebilir. *Homeros,* Troia cengine gitmemiştir. *Hugo,* Napoléon savaşlarında bulunmamıştır. Ama *Homeros* da, *Hugo* da harbin nasıl olduğunu anlattıklarını ileri sürmezler, onların istediği bizim içimizde bir destan havası uyandırmaktır. Bugünküler ise harbin gerçekten anlattıkları gibi olduğunu sanalım istiyorlar. Herhangi birine sorun, niçin *Troia* destanını yazmıyor? Niçin *Aksak Timur* ya da *Bolivar* savaşlarını anlatmıyor? Cevapları hazır: o savaşlar bugünün konuları değilmiş, bugünün şairi onların nasıl olduğunu iyice bilemez, iyice duyamazmış... Bugünkü savaşa giren, yaralanan, ölümden zorla kurtulan bir şair kalksa da duygularını, çektiklerini bir masal havası içinde anlatsa, uğrunda çarpıştığı ülküyü mesela "Güzel Helene," diye anlatsa, yeni şairler: "Hayır, zamanımızın şiiri böyle olamaz. Hani bunun tankı uçağı?" diye alay etmeye kalkıyorlar. Son günlerde bazı Fransız şairlerinin *Eluard*'ın, *Pierre Emmanuel*'in, *Aragon*'un harp şiirlerini okuyoruz; o adamlar gidip cephede çarpışmış, üç yıl Fransa'da çetelerde çalışmış, düşmana karşı koymak için ellerinden geleni esirgememiş adamlar. Onların şiirlerinde, bizim şairlerimizinkilerde olduğu kadar top, tank, uçak yok. İngilizler, Ruslar, Almanlar da elbette bu harp üzerine birçok şiirler yazmışlardır; o dilleri bilmediğim için okumadım. Bilmem onlarda bu kadar top tüfek var mı?

1932'de mi, 33'te mi, öyle bir şeydi. İtalya'nın edebiyat

buyrukçusu, yani diktatörü *F.T.Marinetti* İstanbul'a gelmişti, bir konuşmasını dinledim. Böbürlene böbürlene birtakım şeyler söyledi, sonra da birkaç şiirini okudu. Bunların içinde, İtalyanca yazdığı bir "Edirne savaşı" vardı: topları, makineli tüfekleri, *Şükrü Paşa*'nın telefonla emir vermesini, Bulgar erlerinin yanık yanık ırlamasını, hepsini anlatıyordu. Dinleyenler arasında İtalyanca bilen ya var ya yoktu, ama hepimiz ne olduğunu anladık. Anladık da ürperdik mi? Biz Türkler kendi tarihimizden bir sayfa okunuyor diye coştuk mu? Yoo!.. Hepimiz güldük. Oysaki orada çoğumuz Edirne savaşı günlerini hatırlayan kimselerdik, *Şükrü Paşa*'nın adını umutla, övünçle söylediğimizi unutmamıştık. *Marinetti*'nin şiiri işlemedi bize, yalnız güldük, eğlendik, o şiirde top sesleri, tüfek sesleri vardı, ama savaşın özü yoktu. Şunu da söyleyeyim ki *Marinetti* o savaşı uzaktan duymamış, bir gazete muhabiri olarak Edirne'ye gitmiş, çarpışmaları kendi gözleriyle görmüş, kendi kulaklarıyla duymuş. Öyle yazılmış bir şiirde bile savaş gerçek olarak duyulmazsa, şimdi bizim harbi uzaktan düşünerek yazacağımız şiirlerde istediğiniz kadar tank, uçak bulunsun, bugünkü harp bir gerçek olarak duyulur mu?

Öyle sanıyorum ki şairlerimizin bu işlere kalkışmaları, iyice anlamamalarından geliyor. Şiir zamanı anlatmalı, zamanı söylemeli diye bir öğrenmişler. Eh! Zamanımız da harp zamanı... Boyunlarının borcunu bilir birer insan oldukları için hemen harp konusunu ele alıyorlar. Birkaç da *Images, Victory, Signal* okuyup resimlerine baktılar mı harbin nasıl olduğunu yakından öğreniyorlar. Yazdıkları şiirin bu zamanı, bu zamanın meselelerini göstermesi için yetmez mi? *Gül ile Bülbül* bilmem kaçıncı yüzyılı, Şiraz bahçelerini anlatırmış, ona dokunamazlar, varsa top, yoksa top... Okuyup duyduklarını iyice anlasalar, ille zamana uyacağız, zamanımızı söyleyeceğiz diye tepinmezler. İnsan ne yaparsa yapsın, zamanından, içinde yaşadığı toplumdan çıkamaz. 1945 yılında Şiraz bahçelerini, ortaçağ sevdalarını Troia destanını anlatan şair de gene 1945 yılını, hatta 1945 yılında kendisinin bulundu-

ğu toplumu söylemiş olur. Evet, her toplumun ileri, geri *bireyleri* (fertleri) vardır; ileri olanlar o toplumun asıl eğilimlerini daha kuvvetle duyup daha kuvvetle gösterirler, ama bunun için ille günün konularını işlemeleri gerekmez. Yenilik, zamanın asıl eğilimleri konularda değil, konuları görüştedir.

O adamlara 'yeni şairlerimiz' diyemiyorum, onlar olsa olsa 'yenici' şairlerdir. Ama yenilikle yenicilik bir değildir, bazan birbirinin büsbütün karşıtı bile olur. 'Yenici' konularını ille yaşadığı günden almaya kalkan, ama o konuları eski bir kafa ile inceleyip söyleyen adamdır. 'Yeni' adam ise kendisinin yeni olduğunu belki bilmez, herkeslere uymak ister, ancak kişiliğinde bir yenilik bir ilerilik, bulunduğu için zamanını herkeslerden daha iyi gösterir.

Bu 'yenici' ya da 'yenilikçi' şairlerde anlayamadığım bir şey daha var. "Biz eskiyi istemiyoruz, eski konuları, eski çerçeveleri istemiyoruz. Geçmiş yüzyılların masalları, inanışları, insanları bugünün okurlarını ilgilendiremez. Her zamanın adamı ancak kendi zamanının güzelliklerini sever, kendi zamanının konularına ilgilenir," diyorlar. Öyle ise kendileri de çabucak eskiyeceklerdir, bugün dünden ne kadar başka ise yarın da bugünden elbette o kadar başka olacaktır. O halde yarının insanları da bugünkülerin yazdıklarına, maceralarına, inançlarına omuz silkeceklerdir. Öyle ise neden zahmet edip yazıyorlar?

Bugünkü harp de, Troia cengi gibi, Çaldıran cengi, Napoléon savaşları gibi ancak bir zamanın, şu on beş yılın insanlarını ilgilendirecek bir olaydır. Bunun acılarını, sevinçlerini, zaferlerini söylemenin ne yeri olur? Ok, mancınık gibi silahlar nasıl eskimişse, bugünün tankları, uçakları da eskiyebilir. Siz niçin ille bugünün meselelerini, yarın eskiyecek, belki kalmayacak olan meseleleri söylemek istiyorsunuz? Yazılarınız, şiirleriniz birer belge değerinde olsun da yarının insanlarına bugünü anlatsın diye mi? Ama kendiniz heyecanların eskidiğini, eskiyip değiştiğini, bir zaman insanlarının başka

bir zaman insanlarına gerçekten ilgilenemeyeceklerini söylüyorsunuz. Öyle ise belgeler yazıp bırakmak zahmetine girmeseniz de olur!

Belki de söylediğiniz bu değildir. Belki şunu demek istiyorsunuz: "Bir çağın asıl meselelerini, duygularını söyleyen şair, o çağı gerçekten gösterdiği için kendisinden sonra gelecek insanları da ilgilendirebilir. Biz mancınık zamanında mancınığı anlatmış şairi kınamıyoruz: onun duyuları, duyguları gerçektir, sahihtir. Ama tank, uçak zamanında mancınığı anlatmaya kalkan şairin duyguları, duyuları yalandır, yani içten gelmez, ancak öğrenmekle edinilmiştir. Bizde zamanımızın gerçek duyularını, duygularını söylersek yarın yaşayabiliriz. Yarının adamı olarak değil, geçmişte gerçek bir zamanın gerçek bir adamı olarak yaşarız."

Demek istediğiniz bu ise size şu cevabı veririz: "Siz mancınık zamanında mancınığı anlatmış şairin şiirlerini okurken onda gerçek bir duyunun izlerini buluyorsunuz; kendiniz mancınık başında hiçbir şey duymuyorsunuz, ama onun duyduklarını seziyorsunuz. Demek ki sizin için o şiirlerde asıl olan mancınık değildir, duyudur, duygudur. Öyle ise bugünün adamı da duyularını, duygularını eski konular içinde sezdirmeye kalkarsa tuttuğu yol neden yanlış olsun? Konu üzerinde duruyorsanız, geçmiş zamanlardan kalma eserlerin sizin için bir değeri olamaz, çünkü o meseleler sizin için anlaşılmaz birer meseledir. Yok konu üzerinde durmuyor da duyu, duygu üzerinde duruyorsanız, o zaman da konuya ancak bir kalıp diye bakacaksınız, bir insanın gerçek duyularını, duygularını istediği kalıba dökmesine ses çıkarmayacaksınız. Yani bir insanın eski tarihten, masallardan, gülden, bülbülden, mancınıktan açarak da bugünü, bugünün insanını söyleyebileceğine inanacaksınız."

Bana öyle geliyor ki onların demek istedikleri ne o, ne de bu. "Biz günümüzü söylüyoruz! Biz zamanımızın insanını, zamanımızın meselelerini anlatıyoruz!" diye tepinmeleri işin kolayım aradıklarından: yeni olacaklar, ama yeniyi duyarak

değil, yeniyi sezerek değil, sadece yeni şeyleri söyleyerek yeni olacaklar. Bu arada işin içine bugünkü harbin tank, uçak gibi araçları da karışacak... Elbette! Onlardan daha yeni ne var ki!.. Ama bilmiş olsunlar, yaptıkları, harbi, milyonlarca ölüyü öne sürerek kendilerine bir ün payı istemekten başka bir şey değildir. Fıkracılarınki gibi, karikatürcülerinki gibi onlarınki de dünyanın felaketi ile alay etmektir, o felakete işlerine yarayan herhangi bir konu diye bakmaktır.

Diyebilirsiniz ki ben de onlar gibi harbi bir edebiyat yazısına konu etmeye kalkmışım... Öyle değildir, ben bu yazımda harbi anlatmıyorum, harbi bilmeden anlatmaya kalkanlara bizi de, kendilerini de kandırmaktan vazgeçmelerini söylüyorum. İçlerinde sevdiğim adamlar vardır, böyle kanlı işleri şakaya almaları gücüme gidiyor.

SÖZDEN SÖZE

Et si j'affirme, j'interroge encore.

Jacques Rigaut

1. basım: 1952, Varlık
2. basım: 1968, Varlık
3. basım: 1991, Can

Canım kardeşim *Fuat Ömer Keskinoğlu*'na
N.A.

Yıllardır yazarım, iyi, kötü... Yazdıklarımın iyi olduğunu ben de pek sanmıyorum. Ama ne de olsa kişi, bunca yıllık çalışmasının bir izi kalsın istiyor. Bir yazarın bir değeri var mı? Edebiyat alanına, fikir alanına bir şey getirebilmiş mi? Ancak kitaplarından anlaşılır. Dergilerde, gazetelerde çıkan yazıları, yıllar geçtikten sonra, nereden bulup da üzerlerinde düşüneceksiniz? İşte ben onun için bir kitabım, birçok kitaplarım olsun isterim; okuyanlar yargılasınlar, bir değeri olup olmadığını söylesinler diye. Bir gün okuyup gazeteyi atanlar arasında beğenen de olur, beğenmeyen de. Onların yargıları pek sayılmaz. Hele bir de dura dura okusunlar, görüşleri değişir belki, beğendikleri yazıların da öyle bir değeri olmadığını anlayıverirler.

Yıllardır yazdıklarım arasından bir tutamını okuyacaksınız bu kitapta. Kendim seçmedim, yazılarımı saklamam ki sonra aralarından seçebileyim. Birkaç tanesi *Yaşar Nabi*'nin eline geçmiş, o istedi bunlardan bir kitap yapmayı. Nazlanmak şöyle dursun, çok sevindim. Altı yedi yıl oluyor, *Akba* bir kitabımı basmıştı: *Günlerin Getirdiği*[1]. O yetmedi bana. Biliyorum, bu da yetmeyecek, daha başka yazılarım da kurtulsa diye içim titreyecek. Ne olacak kurtulacak da? Dedim ya, bir umuttur kişinin içinde. Yazı yazmaya başladık mı, değersizliğimizi bilsek de gene bir şey bekleriz.

Okursanız bu yazıları, aralarında bir birlik, bütünlük var mı? Birbirini tutuyor mu? pek araştırmayın orasını. Bunlar da günlerin, birbirine uymaz günlerin getirdikleridir, ki-

1. *Günlerin Getirdiği*, yeniden basım, 1989. (Can Yayınları)

mi bir yana eğilir, kimi öte yana. Hepsini de inanarak, bir doğruyu söylediğimi sanarak yazdım. Sonra o doğrular beni bırakıp kaçmış olabilirler. Niçin koşayım arkalarından? Onların yerine başka doğrular geldi.

Yel alıp götürecek bütün bu yaprakları. Hepsi de dağılıp çürümeden önce bir kişinin gözü bir tanesine bir an takılırsa... İşte budur bir yazarın bütün beklediği.

N. ATAÇ

YENİ ŞİİR

1

Bugünlerde elime geçen Fransızca haftalık bir gazetede *M. Thierry Maulnier*'nin *'La poésie est régulière'* adlı bir yazısını okudum. Hoşuma gitti o yazı. Doğrusu *M. Maulnier* yeni bir şey söylemiyor, öteden beri bildiklerimizi, çoğumuzun düşünüp dediklerimizi söylüyor, ama derlemiş toplamış, kandırıcı bir dille söylüyor. Şiirin kurallara uyarak yazılması gerektiğine çoktan inanmıştım, o yazı inancımı bir kat daha aydınlattı, perkitledi.

Özgür koşuğun (serbest nazmın) erdemlerini yadsımıyorum, *M. Maulnier* de yadsımıyor, ölçü, uyak gözetilmeden yazılmış nice şiirler var ki içimizi açıyor, yüreğimizi çarptırıyor, gönlümüze işleyiveriyor. Gene de yadırgamaktan büsbütün kurtulamıyoruz; onları, *Baki*'nin bir gazelini ya da *Emrah*'ın bir koşmasını okurken duyduğumuz güvenle okuyamıyoruz. Ne yapalım? Alışmışız: kulağımız ölçüyü de, uyağı da arıyor. özgür koşuğun gizlerini şairin ancak kendisi biliyor, biz bir türlü kavrayamıyoruz, onun için şairin dediklerini dinlerken kendimizi şöyle bırakamıyoruz. *M. Maulnier*: "Şair ille eski kalıplara uysun demiyoruz, isterse yeni kalıplar kursun, ama şiirinin bir kalıbı olsun," diyor. *Alain* de kalıplara uyulmasını ister, hatta kalıba dökülmeyen şiiri bir çeşit terbiyesizlik sayarmış. *Yahya Kemal*'le de kaç kez konuştuk bunları. O da: "Yeni şiir, serbest nazım iyi, güzel ya, bir eksiği var. Fransızların ölçülere bağlanmayan yeni şairlerini okuyorum, birçoğunu beğeniyorum, ama o şiirlerin hiçbiri hatırımda kalmıyor," der. O yazıyı saklayayım da *Yahya Kemal*'i görünce ona da göstereyim, hiç şüphem yok, beğenecektir.

Ben bunları düşünürken baktım yanımda Keziban beliriverdi.

–İy ki geldin, Keziban, dedim, bir yazı okuyordum, sana da okuyayım.

–Zahmet etmeyin, biliyorum, dedi. Sizin okuduğunuz yazıları bilmez olur muyum? Siz beni bazan unutuyorsunuz, ama ben sizin hep içinizdeyim: ne görürseniz birlikte görüyoruz, ne okursanız birlikte okuyoruz.

–Öyle ise sen de beğenmişsindir o yazıyı: benimle bir olduğuna göre duygularımız da birdir.

–Yooo! O kadar da ileri gitmeyin. Size bağlıyım, sizden kurtulamam, ama sizin her beğendiğinizi beğenmek, her sevmediğinizi de sevmemek zorunda değilim... Siz beni bir türlü anlayamadınız: ben sizin içinizde, size karşıt olan kişiyim.

–Yani benim dediklerimin tersini söylemeye, beni her düşüncemden, her inancımdan şüphe ettirmeye mi geliyorsun?

–Sizi kendi kendinizden kurtarmaya geliyorum desem belki sinirlenirsiniz, başka türlü söyleyeyim: sizi elimden geldiğince, yani sizin kendi elinizden geldiğince tamamlamak istiyorum. Bir düşünceye saplanıp kalacaksınız da ne olacak? Her düşüncedeki eksiği, yanlışı arayın, odur asıl kurtuluş yolu.

–*Remy de Gourmont*'dan öğrendiklerini söylüyorsun, ama ben çoktandır bıktım *Remy de Gourmont*'dan...

–Bırakamazsınız, kişi döner dolaşır, gene ilk sevdasına gelirmiş. Siz de *Remy de Gourmont*'dan ne kadar uzaklaşmaya çalışsanız gene büsbütün ayrılamazsınız, odur sizin ilk mayanız. Yıllarca onun yazdıklarını okudunuz, onun yazdıkları ile beslendiniz, şimdi nankörlüğe mi kalkıyorsunuz?

–Nankörlük ettiğim yok benim, Keziban, ama gençliğimde *Gourmont*'u okudum diye ölünceye kadar onun düşünceleriyle mi kalacağım? Sen hani beni kendi kendimden kurtaracaktın? *Gourmont*'dan da kurtar... Hem ben sana bir

şey söyleyeyim: her düşüncedeki eksiği, yanlışı ararsak bir yere varamayız, yalnız yıkmak olmaz, biraz da yapmalı.

– Belki öyledir, ama siz bir yapıcı değilsiniz, yıkıcısınız, razı olun kaderinize.

Keziban'la çekişmeye kalkacak değilim ya, omuzlarımı silktim. Sonra:

– Peki, söyle bakalım, niçin geldin? dedim.

– Niçin geleceğim? Size *M. Maulnier* gibi düşünmediğinizi, *Alain* gibi, *Yahya Kemal* gibi düşünmediğinizi söylemeye geldim. Siz *Yahya Kemal*'le konuşurken ben sesimi çıkarmıyorum, onun şiirlerini seversiniz, hayransınız o şiirlere, bunun için düşüncelerine de saygı gösterirsiniz: "Ben öyle düşünmüyorum," demeye kalkmazsınız. İyi edersiniz. *Yahya Kemal* şairdir; iyi şairdir, büyük şairdir; iyi şair, büyük şair olduğu için de kendi tuttuğu yoldan başkasını beğenmemeye hakkı vardır. Bakın, *Paul Valéry* de özgür koşuktan hoşlanmazmış: Neden hoşlansın? Ölçülü şiirin büyük ustalarından biri... Ama sizin *M. Thierry Maulnier* için iş öyle değil, onun karşısında susmak zorunda değilsiniz. Derlemiş toplamış da öyle yazmışmış, kandırıcı bir dille söylüyormuş... Laf olsun diye söylüyorsunuz bunları. İyice biliyorsunuz ki onun yazısını okurken aklınıza onun dediklerini çürüten birçok şeyler geldi. Evet, o yazıyı okumadan belki siz de şiirin kurallarına uyulması gerektiğine inanıyordunuz, ama o yazıyı okuduktan sonra, daha doğrusu o yazıyı okurken düşünceniz değişti.

– Yani ben ille karşımdakinin söylediğinin tersini söylemeye kalkarım mı demek istiyorsun?

Keziban gülümsedi:

– Durun bakalım, sinirlenmeyin, dedi. Ben size ille karşınızdakinin dediklerini çürütmeye kalkarsınız demedim. Tutalım ki o *M. Maulnier*'in yazısı gerçekten iyi, açık bir yazıdır, sizin de düşündüklerinizi, inandıklarınızı söylemiştir. Ama siz düşündüklerinizin öyle açıkça anlatıldığını gördünüz, düşündüğünüzün yanlış olduğunu da gördünüz. Açıkça, derli toplu söylemenin böyle bir iyiliği vardır: yanlışı ortaya

çıkarıverir. Ne diyor *M. Maulnier? Yahya Kemal*'in dediğini söylüyor: özgür koşukla yazılan şiirler hatırda kalmıyormuş. Doğru mu bu? Sizin ezberinizde özgür koşukla yazılmış hiçbir şiir yok mu?

–Var Keziban, var, ama pek az, olanları da zorla ezberledim, oysaki aruzla ya da hece ölçüsüyle yazılmış şiirleri çok daha kolay ezberliyorum.

–Zor ezberleyin, kolay ezberleyin, bir şey göstermez o, isteyince ezberliyorsunuz. Unutuyorsunuz ki nesri ezberleyen bunca kişi var. *Stendhal*'cılar *Chartreuse*'ü, *Le Rouge et le Noir*'i baştan aşağı ezbere okuyuverirlermiş. Kişi sevdiği, güzel bulduğu yazıyı pekâlâ ezberler. Özgür koşukla yazılan şiirleri gazeller, koşmalar gibi ezberlemiyorsanız, onları gazeller, koşmalar kadar sevmediğiniz içindir... Alışık değilsiniz özgür koşuğa, yıllardan beri okuyorsunuz, okuyorsunuz, ama gazelin, koşmanın, ölçülü şiirin bunca yüzyıllık bir geleneği var, babanız, dedeniz, dedenizin dedesi alışmış ona. Sizin otuz kırk yıllık uğraşmanız yüzyılların alışkanlığı ile çarpışabilir mi?

Keziban biraz durdu, sonra güldü:

–Siz, dedi, *M. Maulnier*'nin yazısını, *Yahya Kemal*'in söylediklerini niçin doğru buluyorsunuz, bilir misiniz?

–Niçin Keziban? Sen söyle.

–*Gourmont*'dan, hani o bıktım dediğiniz *Gourmont*'dan kurtulamadınız da onun için. Hatırlarsınız, o da ölçülü şiiri severdi, asıl şiirin ölçülü bir şiir olduğunu söylerdi: "Fransız şiiri de Latin şiiri gibi ancak okunan heceleri hesaba katsa, özgür koşuğu hiç istemezdim," derdi. *M. Maulnier, Maurras*'ın yetiştirmesidir, onun için geleneğe bağlı kalmak ister, özgür koşuğu sevmez; siz ise *Gourmont*'dan öğrendiğinizi satıyorsunuz. Ne diyorsunuz siz? Özgür koşuk ezberlenmezmiş, değil mi? Ya *Kuran*'ı ezberleyenlere ne diyorsunuz? *Kuran* özgür koşukla yazılmış değil midir? Ya *Davud*'un *Mezmurlar*'ı?.. Söyleyin doğrusunu. *M. Maulnier*'nin yazısını okurken bütün bunlar aklınıza geldi, aklınıza üşüştü,

değil mi?

Keziban dinlemek ister gibi sustu, ben de bekliyordum.

-Şaşıyorum size, dedi. Size de, *Yahya Kemal*'e de, *M. Maulnier*'ye de, özgür koşuğu sevmeyenlerin hepsine de şaşıyorum. Eski veriler üzerine düşünmekten bir türlü kurtulamıyorsunuz. Şiir ille yüksek sesle, herkesin içinde okunacak, inşad edilecek bir şey sanıyorsunuz. Öyle bir şiir var, ölçülüsü de var, ölçüsüzü de var. İşte Türkçede *Nazım*'ın şiirleri, Fransızcada M. *Claudel*'inkiler... Ama bugünün şiiri değil onlar, daha doğrusu bugünün şiiri yalnız onlar değil. Bugünün bir şiiri var ki o, bir roman gibi, bir felsefe kitabı gibi, sessiz okunmak için yazılıyor, musiki aranmıyor, kulak için yazılmıyor, akıl için yazılıyor. Onu anlamıyorsunuz, o şiirin olduğunu görmüyorsunuz, onu da eski şiiri okur gibi okumaya kalkıyorsunuz. Sonra çevrenize bir göz gezdirip: "Olmadı, olmuyor işte!" diyorsunuz. Çevrenizdekiler anlasınlar anlamasınlar, siz o şiirleri değil, ancak kendinizi gülünç ediyorsunuz: bir başınıza odanıza kapanıp kendi kendinize, sessizce okuyasınız diye yazılan şiir, herkesin içinde yüksek sesle okunur mu? Şiire bir tel daha katıldığım göremiyorsunuz bir türlü...

-Diyelim ki haklısın Keziban: şiire bir tel daha katıldı, ama sen de doğrusunu söyle: musikisi yok o telin. Bak, herkesin içinde okunmaya gelmiyormuş...

Keziban bana küçümseyerek baktı.

-Anlayamıyorsunuz bir türlü, dedi. Var bir musikisi o telin, ama bir fısıldama, bir mırıldanma musikisi. Yalnız kaldığınız zaman ıslıkla kendi kendinize söyleyeceğiniz bir türkü... Ne yapalım? Bu çağın kişisi, kalabalıklar kişisi değil, yalnızlıklar kişisidir. Bunu bir türlü anlamak istemiyorsunuz. Çevrenize bakıyorsunuz, yığınların kımıldadığını, kaynaştığını görüyorsunuz, devrimler görüyorsunuz, sanıyorsunuz ki çağımız kalabalıklar çağıdır, kardeşleşmeler çağıdır. Bütün o kıpırdamalar, kaynaşmalar, kardeşleşmeler kafaların içinde oluyor. Çağımızın sanat erleri herkesin birlikte anlayacakları

bir sanat kurmayı düşünüyorlar, düşünüyorlar, ama hepsi de *kuramlar* (nazariyeler) alanında kalarak düşünüyor. Bütün o kişilerin *bireyciliği* (ferdiyetçiliği) kötülemelerine bakmayın, çağımızın sanatı bireycilik sanatıdır. *Özgür koşuk* (serbest nazım), yazar ile okur arasında ortak bir dil değilmiş, sizin *M. Maulnier* söylüyor, doğru söylüyor, ama çağımız resimde olsun, şiirde, musikide olsun ortak bir dil aramıyor, her sanat erinin kendi malı olan, sözünü söyleyen bir dil arıyor.

Fransızların *surréaliste* dedikleri şairlere bakın: düşmana karşı korken yazdıkları şiirler herkesçe anlaşılsın istediler, o zaman ölçülü, yahut ölçülüye yakın şiirler yazdılar. Demek ki öteki salt kendileri için yazdıkları bireyci bir şiirdi... Çağımızı iyice anlayamadığınız için özgür koşuğu eski düşüncelerle çürütmeye kalkıyorsunuz.

2

Keziban o sözlerden sonra kalkar gider, ben de ya sevdiğim bir yazıyı okumaya dalarım, ya olgunlaşmış, inanlaşıverip kaygısızlaşmış bir düşünceye kendimi bırakırım sanıyordum. Gitmedi. Susmuş, öyle oturuyor, ara sıra: "Hadisenize!.." der gibi yüzüme bakıyordu. Anladım: istemiyormuşum gitmesini; onunla konuşacağım, onunla birlikte çözümlemeye çalışacağım şeyler olduğunu seziyor, onun için gitmesini istemiyordum. "Nedir acaba soracağım?" diye düşündüm. Sonra:

–Sen o şiirleri, o yeni şiirleri gerçekten anlıyor musun, Keziban? dedim.

–Neden soruyorsunuz?.. Biliyorsunuz ki anlamıyorsunuz. Siz anlamayınca ben de anlamam elbette. Daha doğrusu anladıklarımız da var, anlamadıklarımız da.

Güldü:

–Siz şimdi bana kızacaksınız, ama siz kızmayasınız diye ben yalan mı söyleyeyim? dedi. Anlamadıklarımı daha çok

seviyorum... "Seviyorum," demek belki yanlış, anlamadıklarıma daha çok inanıyorum.

-Kızmadım ya, Keziban, ne demek istediğini de pek kavrayamadım. Senin gibi değilim ben, anlayamadığımı daha çok sevmem, yahut daha çok inanmam ona.

-Nedir sizin anlamak dediğiniz? Anlamak, alışmaktan başka bir şey midir? İlk gördüğümüz bir şeyin ne olduğunu anlamayışımız ona alışık olmadığımızdan değil midir? İkinci görüşümüzde biliriz ne olduğunu, anlarız... Bunun içindir ki ben şiirde, sanatta ilk gördüğüm bir şeyi hemen anlarsam, bilirim ki o şeyi daha önceden de görmüşümdür, o yeni sandığım şey benim alışık olduğum, eskiden tanıdığım başka bir şeyin eşidir, onun kıyafetini değiştirerek bir gözükmesidir.

-Öyle olunca da onu sevmezsin, değil mi?

-Nereden çıkardınız sevmeyeceğimi? Boyuna bilmediğimiz şeyler arayacak değiliz ya!.. Allah esirgesin, yaradılışımız gereği öyle bir zorunlukta olsaydık artık rahat yüzü görmezdik, durup dinlenmek bilmezdik. Tanıdık bir yüz görmek kadar hoş ne vardır ki?.. Hayır, şiirde, sanatta hemen anladığım şeyleri sevmeyecek, onlardan kaçınacak olsaydım sanatı sevdiğimden şüphe ederdim, ben ancak yenilik arıyorum, ne pahasına olursa olsun kimsenin bilmediği, duymadığı şeyler arıyorum derdim. Kişi dinlenmek ister, sanattan aldığımız zevk de, her zevk gibi çabalamaktan, didinmekten çok dinlenmekten doğar.

-Öyle ise, Keziban, asıl alışık olduğun şeyleri sevmeli, asıl onlara inanmalısın.

Keziban sinirlendi:

-Bu huyunuza kızıyorum sizin, dedi. Hemen kararınızı veriyorsunuz; mademki şu şöyledir, demek bu böyle olmalıdır... Durun bakalım, biraz daha incelemeye, biraz daha derinleştirmeye çalışın. Ne denli yeni olursa olsun, her sanat eserinde bizim öteden beri alışık olduğumuz bir şey vardır, hiç değilse bir sanat eseri olması... Sanat eserleriyle karşılaşmaya alışığız, onların önündeki durumumuzun ne olması ge-

rektiğini biliyoruz. Benim anlamadığım şiirlerden biri bana ne olduğu bilinmez bir şey, mesela bir deli saçması diye gösterilse, anlamadığım için ben de omuzlarımı silkip geçebilirim. Öyle olmuyor, bana bir sanat eseri diye gösteriliyor, iyi yazılar verdiğini bildiğim bir dergide okuyorum, yahut yargılarına inandığım bir kimsenin onlardan hoşlandığını, onları zevkle okuduğunu öğrenmişim. Yeter bu bana, dinlenmek zevkini tatmama yeter: biliyorum ki okuduğum yazı bir sanat eseridir, ondan sanat zevkini almaya başlarım. Anlamam belki, hemen anlamam, ama hemen anlamayışım yarın da anlayamayacağımı, hiçbir zaman anlamayacağımı göstermez ki! Kendimi ona alıştırmaya çalışırım.

– Yani, Keziban, züppelik, snob'luk edersin, ona güzel deyiverirsin.

– Güzel derim dedim mi ben size? Güzel midir, değil midir, bilmem orasını, ama bilmiyorum diye de atmam elimden. Belki vardır bir güzelliği: benim bugün sezemediğim, ama yarın ya da daha sonra sezebileceğim bir güzellik... O yeni esere alıştıktan sonra da gene o güzelliği sezemezsem, artık bırakırım.

– Çirkindir diyebilirsin...

– Dememek gerekir, ama kişi duramaz, çirkindir der çıkar. Kendisinin hemen anlayamayacağı, sezemeyeceği güzellikler bulunabileceğine inansa dahi uzun uzun çabaladıktan sonra gene sezemeyeceği güzellikler bulunabileceğine inanmaz, işine gelmediği için inanmaz. Orasını bırakalım şimdi. Doğrusu, anlamadığımız şeylerin güzel olduğunu da, çirkin olduğunu da söylememektir. "Bu şiir çirkindir, çünkü ben anlamıyorum," demek kadar budalaca bir söz olur mu?.. Siz beni nerelere sürüklediniz! Şöyle rahat rahat konuşmaya bırakmıyorsunuz ki! Hemen bir sözle durduruyor, başka bir yola sapmak zorunda bırakıyorsunuz. Ne dedim ben size demin? "Anlamadığım şiirlere daha çok inanırım," dedim. Onlara daha çok inanırım, çünkü onlarda bir yenilik olması, onların eskiden beri bildiklerimizi söylemeyip geleneğe birşey-

ler katması daha olabilir bir şeydir. O anlaşılmazlığın altında belki bir boşluk vardır, ama belki de benim alışık olmadığım için sezemediğim bir yenilik, bir zenginlik vardır. Anlamıyorum diye atacak olursam, onda belki bulunan güzelliği bir daha sezmem için hiçbir çare kalmaz. Bunun için öyle yazılara daha çok inanırım.

Keziban yüzüme bir tuhaf baktı:

-Acıyorum ben size, dedi. Ne oluyor size böyle? İhtiyarlıyorsunuz, yaşlanmak demiyorum, yaşayıp yaşlanmakta utanılacak bir şey yoktur, ama içiniz, kafanız ihtiyarlıyor, o ayıp şeydir işte.

-Genç kalacağım diye her önüme çıkanı alkışlayayım mı, Keziban? Demek aklma her esen beni kandırmaya gelecek, ben de onun dediklerine baylıvereceğim!.. Yağma yok! Sen istediğin kadar ihtiyar de, züppe olmaktan yeğdir.

-Ben de bu sözleriniz için acıyorum ya size! Demin de bana: "Züppelik, snob'luk edersin," dediniz. Siz züppeleri neden hor görüyorsunuz? Onlar sizin gibi kendilerini beğenmiyor, akıllarının ermediği şeylere kötü deyip çıkmıyorlar...

Keziban "lahavle" çeker gibi durdu.

-Beni sinirlendirdiniz, hiç hoşlanmadığım işlere kalkıştım, ben züppeleri, snob'ları savunmak istemiyorum, ben de hoşlanmam onlardan. "Onlar sizin gibi kendilerini beğenmezler," demem doğru değil, onlar da kendilerini beğenirler, anlamadıklarını anlamış gibi gözükürler. Ben size anlamadığını anlamaya çalışan kimseleri söylüyorum, siz ise benim karşıma anlamak zahmetinden kaçınan, bunun için de hemen anladık deyiveren kimseleri çıkarıyorsunuz. Anlamayan kimse ister anlamamasıyla övünsün, ister anlıyor gibi gözükmeye kalksın, hep çirkindir. Hayır, züppeleri savunacak değilim, ama siz de onları, her anlamadıkları şeyi kötülemek isteyenlerden, anlamamakla övünenlerden aşağı görürseniz haksızlık etmiş olursunuz. Her yeniliği alkışlamaya kalkan züppe ise her anlamadığına çirkindir diyen kimse de züppedir. Bırakın böyle lakırdıları. Siz eskiden bu gibi yargılardan kaçınır-

dınız, daha iyiydi o huyunuz.

Keziban düşündü, sonra:

-Ah! O büyük adamlar! dedi. Dünyaya hem iyilik ediyorlar, hem de kötülük ediyorlar... *Molière* büyük adammış, yeryüzüne gelmiş kişilerin en büyüklerinden biri. Kalkmış, büyük adam olduğu için *'Les Précieuses ridicules'*ü yazmış, zamanındaki bir yenilikle alay etmiş, batırmış o yeniliği. Ama *Molière* o cicili bicili konuşmak isteyen kimseleri anlamıyor mu? Anlıyor, onların yaptığının kötü olduğunu anladığı için onlarla alay ediyor, onları eziyor. *Molière* öyle bir yenilikle alay etmiş diye bugünün budalaları anlamadıkları yeniliklerle alaya kalkıyorlar, kendilerini birer *Molière* sanıyorlar. Bir şair çıksa da bize yenilikten kaçınan, her yeniliğe, anlamadıkları her şeye kötüdür diye bakanların gülünçlüğünü anlatsa...

Baktım, Keziban vazgeçti bu düşüncesinden:

-Neye yarar? dedi. Öyle bir adam çıksa, o da ötekileri, şu züppe dediklerinizi şımartır. Dünyada budalalar bulundukça ya anlamamalarıyla övünecekler ya anlamadıklarını anlar görünüp övüneceklerdir.

-Kimi de, dedim, biz anlamadığımızı anlamaya çalışıyoruz, biz aklın sınırlarına erdiğimizi sanmıyoruz diye övünürler.

-Ha... ha!.. Hoş söylediniz doğrusu... Siz işte bu çeşit ince sözlerle avutun kendinizi. Budur ihtiyarlara yakışan!

3

Bir yeni şiir, yeni sanat sözüdür gidiyor, bugünün dünkülere benzemez şairleri, sanat adamları arasında birtakım ortak vasıflar, ortak inanlar aranıyor. Tenkitçinin bir yandan da bir tarihçi olması gerekir, incelediği eserlere birer güzellik değeri biçmekle kalmaz, onlarda zamanın açık, gizli bütün eğilimlerinin yankılarını bulmaya çalışır, eserleri zamanla, zamanı eserlerle aydınlatır. Tenkitçi, bağını sormadan

üzümü yiyemeyen adamdır; bir eserin nerede, ne zaman, hangi şartlar içinde yetiştiğini öğrenmek, bu bilgiyi o eserin kendisinden çıkarmak ister. Bunun için bir tenkitçinin şairleri, sanat adamlarını teker teker ele almayıp toptan görmeye çalışmasına, aralarındaki ayrılıklardan çok birlikler, benzerlikler üzerinde durmak istemesine bir diyeceğim yoktur, onun görevi, yaratılışının gereği budur.

Ama, şairlerin, sanat adamlarının da yeni şiir, yeni sanat demelerini anlamıyorum. Bence her şair, her sanat adamı kendisinin yeni olduğunu, yani sanata kendisinden önce gelmişlerin eserlerinde bulunmayan bir şey getirdiğini, bir şey kattığını, sanatı, kendi kişiliğiyle zenginleştirdiğini sanır. İsterse yüzyıllardan beri açılmış yollardan gitsin, gene kendisinde bir başkalık, söylenmeye, belirtilmeye değer bir başkalık olduğunu umar. Duyguları, düşünceleri... ne bileyim? bir başkalık vardır onda. Sanat adamı bu umut ya da bu hülya ile çalışırsa, kendisinde öteki sanat adamlarında bulunmayan bir şey görmüyorsa, yeise düşer, hiçbir şey veremez. Ama kendinden önce gelenlerden başka olduğu gibi kendi zamanındakilerden de başka olduğunu sanır. Çağdaşları ile kendisi arasında birtakım benzerlikler bulunduğunu kabul edebilir, gene de kendisi için en değerli, en önemli vasfı, başkalarında bulunmayanıdır. Sanat adamı kendi kişiliğine, bir kendisinde bulunduğunu sandığı şeye vurgundur.

Sanat adamı belki sadece toplumun bir sesidir, dışarıdan aldıklarına bir şekil vermekten başka bir ödevi yoktur, belki o şekil bile kendinin değildir, onu da bilmeyerek dışarıdan almıştır. Ama kendisi öyle düşünmez, özü de şekli de kendi yarattığını sanır, hiç değilse seçtiğine inanır. Yalnız *esenekle* (ilhamla) iş gördüğünü, ortaya koyduğu şeyin kendi dileğinin, kendi aklının eseri olmadığını kabul edemez. Gerçi *André Gide* şöyle bir şey anlatıyor:

Bir gün *Francis Jammes*'la gezmeye çıkmışlar, akşam *Francis Jammes*, arkadaşlarını bırakıp odasına çekilmiş, sabahleyin iki yeni şiirle gelmiş, *André Gide* o şiirleri beğen-

miş, beğenmiş, ama bir iki yerine dokunmuş, *Jammes:* "Haklısınız, ama ben bunları değişteremem, hakkım değildir, esenek bana bunları böyle getirdi," gibi bir şey söylemiş. Bana öyle geliyor ki bunu söyleyen şair de eseneğe tamamiyle inanmaz, şiirinde o kusurları bırakmasında büsbütün başka sebepler vardır, onları gerçekten birer kusur saymaz. *Jammes*'ın demek istediği bence şudur: "Siz bunları birer kusur diye görüyorsunuz, ben de şimdi size bunların niçin birer kusur olmadığını anlatamam, anlatamayacağım için de savunmaya kalkışacak değilim. Ancak ben bunların kusur olmadığından, şiirime bir güzellik vereceğinden eminim."

Sanat adamı sadece eseneğe uyarak eser verdiğini kabul ederse o esere kendi kişiliğini karıştırmadığını kabul ediyor demektir. Böyle bir sanat adamı bulunabileceğine inanmam.

Bunun içindir ki herhangi bir çağ sanat adamlarının arasında ortak vasıflar, ortak inanlar bulunduğunu bilsem de bunu kendilerinin bilmediklerini, daha doğrusu o ortak vasıflara, ortak inanlara değil, ancak kendi kişiliklerine bağlı olduklarını sanırım. Sanatı toplumun, zamanın yetiştirdiğine inanmıyor değilim, o ayrı bir mesele, ama sanat, *bireyin* (ferdin) kendi kişiliğini göstermek için giriştiği *etkinliktir* (faaliyettir). Sanat adamı: "Bunu ancak ben yaparım," diye ortaya çıkar, kendisinde bulunup da başkalarında bulunmayan vasıflarını göstermek ister. Bunu ille bir kendini beğenme diye karşılamak gerekmez, bir kişinin: "Bende herkeste olduğundan başka bir şey var," demesi kendini herkesten üstün görmesi demek değildir: kendi benliği, kendi kişiliği aşağı olsun, üstün olsun, kendini herkeslerden ayıran vasfı...

Bir sanat adamı bunu görmeye çalışmıyorsa, sadece başkalarının da yapabileceği bir işe girişmek istiyorsa, doğrusunu söyleyeyim, ben onu anlayamam.

Yeni şiir başka, yeni şair başka... Yeni şiir dıştadır, yani bugün yeni şiir denilen şey, dış bakımından eski şiire benzemeyen şeydir, değişiklik kalıpta, ama öz değişmemiş olabilir. Yeni şair ise şiire, kendisinden önce gelenlerin eserlerinde

bulunmayan bir öz getirmiş olan adamdır. Onun şiiri dıştan bakılınca, eski şiire tıpkı benzeyebilir. *Nedim* de *Baki* gibi, *Naili* gibi gazeller, kasideler yazar, hem de hep o konular üzerine yazar. Ama içten bakınca onun şiirinin *Baki*'nin şiirinden, *Naili*'nin şiirinden apayrı olduğunu görürsünüz: "Bu söz *Nedim*'in sözüdür," dedirten bir hali vardır. *Galip* için de bunları söyleyebiliriz. *Nedim* ile *Galip* edebiyatımızda birer yeni şairdir, bütün büyük şairler birer yeni şairdir. Yeni şairin başlıca vasfı, eskimemektir. *Nedim* eskiyemez, *Galip* eskiyemez, *Villon, Hugo, Rimbaud* eskiyemezler, *Yahya Kemal* eskiyemez (yani ben onun yeni bir şair olduğuna, yeni bir şair olduğu için de eskiyemeyeceğine inanıyorum).

Yeni şiir ise eskir. Bir zamanlar gazel yazmak da elbette yeni, yepyeni, züppelik sayılacak bir şey olmuştur, aradan yıllar geçip de herkes alışınca gazel yazmak eskimiştir. Vezinsiz, kafiyesiz şiir yazmak elli yıl sürerse, o çeşit şiirlere gene yeni mi denecek? Yeni Cami de bir gün elbet yeniymiş ki yeni denilmiş, ama bizim için eski bir aşinadır. Bir de İstanbul'un bizim çocukluğumuzdaki ahşap "cisr-i cedid"ini, yani yeni köprüsünü düşünün, bugün öyle sanıyorum ki bir tahtası kalmadı. *Edebiyat-ı Cedide* bize ne kadar köhne geliyor...

Böyle söylemekle yeni şiiri, vezinsiz, kafiyesiz şiiri kötülemek mi istiyorum? Hayır, onu ne kadar sevdiğimi yıllarca söyledim durdum. Şairin keyfine karışmam: vezni, kafiyeyi ister kullanır, ister kullanmaz. Ama bir şiiri vezinsiz, kafiyesizdir diye ille yeni bulanlardan da değilim.

Vezin, kafiye dış kalıplardır. Bir dış kalıp olduğu gibi bir de iç kalıp vardır. Bugünkü şairlerimizi incelediğimiz zaman bulduğumuz ortak vasıflar iç kalıptır. Dış kalıp nasıl eskirse iç kalıp da öylece eskir. Diyelim ki bugünkü şiirin, genç şiirin başlıca vasfı, bazı kimselerin söyledikleri gibi yaşamak sevgisi, yaşamaktan duyulan hazdır. Gün gelir, bu konudan bezilir, yaşamaktan duyulan hazzı söylemek eskir. Öyle ise yaşamak hazzı, bugünkü şiirin iç kalıbıdır: vezinsizliği, kafiyesizliği gibi onun üzerinde de çok durmaya değmez. Yarın

eskiyecek bir yenilikten bana ne? Ben ona yenilik dersem bundan yüzyıl sonra gelecek insanlar: "Şuna da bak! Bu kadar eski bir şeye yeni diyor!" demez mi? Benim bugün yeni sayacağım şey, bundan beş yüzyıl, bin yıl sonra da yeni gözükmelidir.

Gerek bugün, gerek bundan bin yıl sonra yeni gözükecek şey ise ancak bir şairin, bir sanat adamının kişiliği, kendinden başka kimsede bulunmayan vasfıdır. Yeni şair *Homeros,* yeni yazar *Montaigne...*

O yenilik eskimediği gibi ona benzemek de kimsenin elinden gelmez.

Bir şairin, bir sanat adamının asıl değeri herkesten başka olmasında, kimseye benzememesindedir demek mi istiyorum? Şair, sanat adamı bana hiç benzemiyorsa, yalnız kendini söyleyip de beni söylemiyorsa ondan bana ne? Ben bir sanat eserinde kendi sevinçlerimi, kendi acılarımı görmeliyim ki ona ilgi gösterebileyim, onu anlayabileyim. Yoksa bana büsbütün yabancı kalır. Onun karşısında bir şaşkınlık duyabilirim, ama sevemem, kendi hayatıma karıştıramam.

Hayır, bir sanat adamının kişiliği herkesten başka olmasında değil, herkesle bir olmasındadır. Yalnız kendisinde bulunan bir şeyi söyler, ama onu söylemekle bütün insanları söyler. Yalnız kendine vergi olan bir söyleyişi vardır ki onda her insan, küçük büyük her insan kendini bulabilir. Yeni şair, *"Malûmdur benim suhanim mahlas istemez,"* diyebilen, bunu haklı olarak söyleyebilen adamdır, ama bu: "Benim şiirimde yalnız ben varım," demek değildir: "Benim şiirimde bütün insanlık vardır, ama bunu ancak ben böyle söyler, sezdirebilirim," demektir.

Öyle ise yeni şair, yeni sanat adamı insanda, kendisinden önce bilinmeyen birtakım duygular bulan ya da o duyguları yaratan kişi midir? Hayır, "hiçbir sanat adamı insanlıkta yeni bir duygu bulmaz, yeni bir duygu yaratmaz. Zaten var olan duyguları söyler. Ancak öyle söyler ki biz o duyguların o şairin söylediğinden başka türlü söylenemeyeceğini, o şai-

rin o duygulara en uygun deyişi bulduğunu sanırız. Yeni şair, eskimeyen, ölmeyen yeni şair, bir dil arasından insanlara kendilerini en iyi anlatacak, sezdirecek şekiller bulmuş olan adamdır."

AŞK ŞİİRİ İSTERİZ...

Çok şairimiz var, şimdi dergilerle şiirle dolu, hatta birinde, *Kaynak*'ta, bundan birkaç ay önceye kadar yalnız şiir çıkıyordu, *Varlık* da bize her ay en aşağı on beş, yirmi şiir getiriyor. Biliyorum, dudak bükenler oluyor: "Bunlara da şair denir mi? Ne dediklerini bilmez delikanlılar!" diyorlar. Hangi çağ kendi şairlerinin değerini bilmiş, beğenmiş onları? *Naci Efendi: "Erbâb-i teşâur çoğalıp şair azaldı, / Yok, öyle değil, şairin ancak adı kaldı"* diye yakınır. Hiç şüphesiz 16. yüzyıl okur-yazarları da dağlar gibi *Baki*'yi görmez, ondan önceki şairleri arayıp dururlardı.

Günümüz şairlerini yerecek değilim ben, çok olmasına da seviniyorum, içlerinde iyileri, dünküleri aratmayacak kadar iyileri var. Ötekilere gelince... Onlar da sağ olsun! Yarının büyük şair diye anacağı mutlu insan belki de onlardan biridir. Hayır, yerecek değilim günümüzün şairlerini... Ama, nasıl söyleyeyim? Bir eksiklik duyuyorum. Aşk şiiri yazmıyorlar. Destanlar düzüyorlar, yurdun köşesini bucağını anlatıyorlar, kimi de dertlerimizi deşiyor, yoksulların çektiklerini söylüyor. Şairin toplumda bir ödevi varmış, yurttaşları uyandırması, onlara doğruyu öğretmesi gerekmiş. İyi, karışmıyorum bu işe, gönülleri neyi dilerse ondan açsınlar, vezinli kafiyeli ya da vezinsiz kafiyesiz şiirlerle dünyayı düzelteceklerini sansınlar, kendilerini avuturlar, bu arada birkaç da güzel şekil yaratmış olurlar. *"Baki kalan bu kubbede bir hoş sedâ imiş..."* Hepsi iyi, iyi ya ne olur? Biraz da aşktan, sevdadan açsınlar.

Bilirim bugünkü günde aşk şiiri yazmanın kolay olmadığını. Bir konu ki yüzyıllar boyunca işlenmiş, Batılılar onu söylemiş, Doğulular onu söylemiş, hangi bahçeye bir bülbül gelmişse onu söylemiş. Günümüzün şairleri ise ciddi insanlar...

Biraz da bıraksınlar o ciddiliği, biraz da uysunlar eskilere, bizi aşk şiirlerinden büsbütün yoksun komasınlar. Kendileri için iyi olmuyor. Biz ne de olsa aşkı duyuyoruz, âşık oluyoruz... Kendim için söylemiyorum, ben o yaşı çoktan geçirdim. Ama günümüzün de delikanlıları var, onlar seviyorlar, yanıyorlar, bu duygularını söyleyen şiirler arıyorlar. Bulamayınca boyunları bükülüyor. Eskilere dönüyorlar diyecektim, yazık ki onları da anlamıyorlar. Son on beş yirmi yıl içinde en çok satılan şiir kitabı hangisidir bilir misiniz? *Sadettin Nüzhet Ergun*'un topladığı *Karacaoğlan* koşmaları. Onları okuyanlar yalnız halk edebiyatı meraklıları mı? Elbette değil, o kadar halk edebiyatı meraklısı olur mu? Bence o şiirleri daha çok gençler, aşkı yeni tadan delikanlılar okuyor, gönüllerini saran duygunun yankılarını buluyorlar o şiirlerde.

Şairlerimiz düşünmeliler bunu, kendilerini okurlara beğendirmek, ün kazanmak istiyorlarsa aşk şiirlerini büsbütün bırakmasınlar. Yeni bir aşk şiiri yazmak zormuş. Zor olsun, işin kolayını mı arıyor onlar? Günümüzün aşk şiirini bulmaya çalışsınlar. Eski şairlerimiz *Dede Efendi* besteleri arasında okunacak şiirler yazdıkları gibi, onlar da *Armstrong*'un Jazz musikisi arasında okunacak şiirleri yazsınlar. Geçenlerde *Victor Hugo*'nun şiirlerini okuyordum. Çok büyük şairdir *Hugo,* kendisinden önce sevilene benzemeyen bir şiir yaratmış, sevdirmiş onu. Şiirlerinin çoğu yaşadığı günlerin olayları üzerinedir, toplum yönetimi için düşündüklerini de şiirlerinde söylemiş, yaymaya çalışmış. Ne de yaman yergicidir! *Napoléon* için yazdığı taşlamalar yüzyıllar boyunca okunacaktır. Hepsini okurken yeniden hayran oldum. Ama doğrusu, şöyle içimden sarmadı, sarsmadı onlar beni. Bütün o güzel mısralara bir eskilik çökmüş. İnsana: *"III. Napoléon* iyi bir hakan değilmiş, kendini beğenmişin biriymiş, ülkeyi iyi yönetememiş, 1870 felaketine sürüklemiş... Peki, ama bundan bana ne? Geçmiş şeyler bunlar, pek eski, beni ilgilendirmiyor," dedirtiyor. *Victor Hugo*'dan sonra daha eski şairlerin, örneğin *Ronsard*'ın, *Fuzuli*'nin kitabını açıyorsunuz, iş değişiveri-

yor, onlar sarıyor, sarsıyor sizi, çünkü aşkı söylüyorlar, bize insanoğlunun yüzyıllarla değişmez duygusunu söylüyorlar. Bizim genç şairlerimiz de bunu biraz düşünseler iyi edecekler. Hani bir şiiri vardır *Tevfik Fikret*'in, *"Zekâ, tefelsüfe mâildi, muttasıl düşünür,"* diye başlar: *"...Zekânın da günün birinde bütün sanihâtı yoklanacak / Ve hep o felsefe hülyaları miyanında / Hayatının kalacaktır yegâne ma-hasali / Hayâl - ü his ile mâlî güzide bir gazeli,"* diye biter, güzel bir şiir değildir, *Tevfik Fikret* iyi söyleyememiş, ama doğru söylüyor. Bütün o hikmetlerle, büyük büyük düşüncelerle dolu şiirler unutulur, küçük bir aşk şiiri gönüllerde yer eder.

Yalnız şairler değil, hikâyeciler de aşk konusundan çekiniyorlar. Bayağı oluyormuş, okuyanların duygularını okşuyormuş da öyle beğeniliyormuş, daha birtakım lakırdılar. Hikâye, roman bize insanoğlunu anlatır. Geçenlerde *Princesse Bibesco*'nun bir yazısını okudum, edebiyat için "la science des passinos" *(tutkular bilimi)* diyordu. Bir insanın türlü tutkular etkisindeki durumunu, tepkilerini en iyi belirten de aşk değil midir? Kahramanların aşkı, korkakların aşkı, pintilerin aşkı... Aşk bizim, o tutkular elindeki insanları daha iyi anlamamıza hizmet eder. Eskilerin bütün romanlarının, tiyatro eserlerinin hep aşk konusu çevresinde geçmesi de elbette bunun içindir. *Harpagon* bir hasistir, hasisliği en çok aşkı arasında belli olur. *Julien Sorel* gözleri yukarıda bir delikanlıdır, bu tutkusu aşk içinde daha iyi gözükür.

Bir de şu var: aşk her insanda bulunan bir duygudur, demek ki bizim başkalarını anlamamıza hizmet eder, herhangi gerçek bir insanın ya da bir roman, tiyatro kişisinin âşık olduğunu öğrenince ona daha çok ilgileniriz, öteki tutkularını da daha iyi sezer, daha iyi anlarız. Sevmeyen, âşık olmayan insanın bir yanı eksiktir, onun için ona ilgilenemeyiz. Şairlerimiz gibi hikâyecilerimiz, romancılarımız da bunu düşünmelidirler. Bize toplumun durumunu mu söylemek istiyorlar? Birtakım insanların sevinçlerini, üzüntülerini mi göstermek istiyorlar? Bunları bir aşk hikâyesi arasında göstersinler. Aşk, yazı-

larının, başlıca konusu olsun demiyorum, ama yazılarında onu büsbütün unutmasınlar, yoksa yarattıkları insanların gerçekten yaşadıklarına bizi inandıramıyorlar.

VEZİN BAŞKA, ŞİİR BAŞKA

Acayip bir şairleri vardı Fransızların, *Sully Prudhomme,* feylesofluk taslar, ukalaca şiirler yazardı, artık okunduğu yok ya bir zamanlar bütün dünyaya ün salmıştı, Nobel mükâfatı da aldı, iki şiiri, *'Kırık Saksı'* ile *'Gözler'* Türkçeye de çevrildi, hem de -yalan olmasın!- birkaç kere çevrildi. Adı anıldı mı, *"Et je nombre le verbe en comptant sur mes doigst"* mısraını hatırlar, gülerim. Parmaklarıyla sayarak söze ahenk verirmiş... Düşünün, bir şair oturmuş, heceleri birer birer sayıyor! Acaba bu mısraın on iki hecesini birden mi saydı? Yoksa altıncı hecede durmak gerektiği için döndü de baştan mı başladı? Hani bu da önemli bir edebiyat meselesi olabilir, edebiyat bilginleri çözümlemeye baksınlar, üç beş cilt kitap doldurur...

Şair olmadığı bundan belli. Şair heceleri saymaz, söylediği mısra vezne uyuyor mu uymuyor mu diye araştırmaz, söyler, söylediği söz kendiliğinden ölçülü olur, aksamaz. *Mevlâna: "Men nedânem fâilâtün fâilât / Şi'r gîyem bihter ez ab-i hayat,"* dermiş, yani "Ben öyle efail tefail bilmem, gene de bengi-sudan üstün şiir söylerim." Şair öyle olur işte. Yoksa, parmaklarımla saydıktan sonra, aruzun bilmem hangi kalıbına uyduracağım diye didindikten sonra, ben de yazarım. Hangimizin başına gelmedi? Edebiyatla az çok uğraşanların hepsi de şiir yazmaya özenmişlerdir. Ne var ki söz söyleyeceğiz diye boyumuzun ölçüsünü aldık!

Bu son günlerde *Sully Prudhomme'*u anan olmadı, ben *Muhibbî* divanını okurken hatırladım. Başka bir yazımda da söylemiştim: *Muhibbî'*nin şiirlerinde vezin sırtarıyor. Hani bizim çocukluğumuzda tuhaf bir kâğıt vardı, arkasından baktınız mı karşınızdakinin kemiklerini görür gibi olurdunuz, *Mu-*

hibbî'nin mısraları da çoğu öyle, sözün altından vezni, kalıbı görüyorsunuz. Örneğin: *"Yâr elinden ey Muhibbî bir kadeh nûş eyliyen – Hızr elinden ger ölürse âb-î hayvan istemez."* Üç fâilatün ile bir fâilün'ü, duyar gibi de değil, görür gibi oluyorsunuz. Bir de babamın bir beyti vardır, pek betime gider, onu da söyleyeyim: *"Cism-i Nâci hâke düştü leyle-i tenzîlde / Rûh-i şâir arşa çıktı şehper-i Cebrîlde."* Ne yapalım? Bizim soyda şairlik yok, ne kadar çırpınsak boş. Dedem yazarmış, bir de küçük divanı varmış, basılmamış, el yazısıyla, daha ben küçükken evimiz yanmıştı, o da beraber yanmış, sonradan ağabeyimin anlattığına göre babam pek sevinmiş: "Kurtulduk babamın divanından!" demiş. Oysaki *Ata Bey* benim gibi değildi, en tatsız şiirleri bile beğenir, ötekine berikine ezberletmeye kalkardı, babasının şiirlerinin eler tutar bir yeri olsa, onlardan da *İktitaf*'a birkaç tane alıverirdi.

Şairin söylediği söz kendiliğinden ölçülü oluverir dedim. Şairlerin vezinli kafiyeli şiiri bırakıp serbest nazma geçmeleri de belki bunun içindir. Söyledikleri söz âhenkli olsun da bir kalıba ister uysun, ister uymasın, kime ne? Ama bunu çoğu kimselere anlatamıyorsunuz: âhengin ölçülür biçilir, birtakım kurallarla sağlanır bir şey olduğunu sanıyorlar. Kulakları gerçek âhengi almıyor, aruzun ya da hece vezninin o ağustosböceği dırıltısını ya da bostan dolabı zırıltısını andırır tıkırtısını âhenk sanıyorlar. Öylelerini bilirim ki karşılarına dikilip yüz kere fâilâtün fâilâtün fâilatün fâilün deseniz, nefis bir şiir dinlemişler gibi kendilerinden geçiverecekler. Bir deneyin, aruzla yazılmış en saçma sapan şiirleri okuyun, bakın nasıl beğeniyorlar. Başkaymış, aruz başkaymış, söze bir halâvet, bir ilâhilik veriyormuş.

Bana öyle geliyor ki şiirden anlamak, gerçekten âhenkli sözden anlamak, serbest nazmı sevmekle, onun iç âhengini kavramakla başlar. Aruzla yazılmış şiirlerin topunu birden kötülemeye kalkmıyorum, çok sevdiklerim vardır içlerinde, ama onları da aruzdan başka bir âhenkleri olduğu için seviyorum. *Fuzuli*'nin *"Dediler gam giderir, bâde çok içtim sensiz"*

mısraını aruz kalıplarından birine uyduğu için mi beğeniyoruz? Ondan sonra gelen mısra, *"Gam-i hicrâna müfid olmadı ol kan olmuş"* mısraı da o vezinde, ama birincisinin ahengini bozuveriyor. Biri, birincisi, güzel bir mısra, çok güzel bir mısra, ikincisi ise bayağı, tatsız; onu söylediği, birinci mısraı onunla bozduğu için insanın *Fuzuli*'ye garaz kesileceği geliyor. *Fuzuli* serbest nazımdan geçseydi, kendisi serbest nazmın o katıksız güzelliğini hayal edebilseydi, şüphesiz o ikinci mısraı söylemezdi, başka bir şey, o güzelliği bozmayacak bir mısra arardı.

Bunun içindir ki gerçek şiir zevkinin ancak serbest nazımdan sonra başladığını sanıyorum. Serbest nazımdan önce, yalnız bizde değil, Avrupalılarda da, şiir kitaplarıbir yığın tatsız, lüzumsuz, eciş-bücüş mısralarla doludur, en büyük şairler dahi onlardan kaçınamaz. Serbest nazım bize ne zaman şiir söylenip ne zaman nesir söyleneceğini daha iyi anlattı. Eskiden, hiç yeri değilken, birtakım lakırdıları vezinli kafiyeli söyleyiverirlermiş, buna ses çıkarmak kimsenin aklından geçmezmiş. Şimdi öyle mi? Biri kalkıp da nesirle söylenecek sözleri manzum söylese, gülüyoruz, sinirleniyoruz, çatıyoruz o adama. Gülmekte, sinirlenmekte, çatmakta da haklıyız, çünkü şiirden yalnız vezin, kafiye beklemiyoruz, bir duyguya, bir heyecana en yakışacak sesi bekliyoruz. Şiir yavaş yavaş, öğrenilen, öğrenilebildiği için de kolayca tekrar edilen bir şey olmaktan çıkıyor, bizi şaşırtacak, alışık olmadığımız için, bizi gerçek bir kişilikle karşılaştırdığı için şaşırtacak bir şey oluyor. Dikkat edin, artık şaşırmadığımız, çabucak kavrayıverdiğimiz şiirlerden hoşlanmıyoruz. Hoşlananlar var ya, bakmayın siz onlara, gerçek şiir daha girmemiş onların gönüllerine, belki hiçbir zaman da girmeyecek. Aldırmayın onlara, siz şiirde bir yenilik, her şairde bir başkalık arayan insanlara bakın, onlar kendilerini şaşırtmayan şiirleri sevmiyorlar.

Böylece şiir günden güne güçleşiyor, çünkü günden güne şairin, kendinden öncekilere benzemeye özenmeyen, ken-

dinden öncekilerin açtıkları yolda yürümeyen bir insan, bir yapıcı, bir bulucu olmasını istiyor. Azdır öyle insanlar. Öyle insanlar az olduğu içindir ki günümüz şairlerinin çoğunu beğenmiyoruz, birçok kitapları okurken: "Sanki ne diye söylemiş bu adam bunları? Biliyorduk zaten. Ne yeri vardı bunları tekrar etmenin?" diyoruz. Günden güne şiirin zaruri olmasını, yani başka hiçbir şeyle değiştirilemeyecek, bir kişiliği gösteren, bir kişiye vergi bir ses olmasını istiyoruz. Şiir günden güne güçleşiyor, yani şerefini kıran, kendisini bayağı bir mal, bir matah eden bütün o kolaylıklardan kurtuluyor.

Zamanımızda şiir kalmadı diyorlar. Bence tam tersine şiir asıl bizim zamanımızda başladı, bütün o bizi şaşırtan, öfkelendiren, görüşlerimizi yenilemeye çağıran şairlerle başladı.

DÜŞE ÇAĞRI

Severim gerçekçi edebiyatı. Bu yaşa değin en çok onun ürünlerini, o yolda yazılmış hikâyeleri, romanları, hep o çığırı öven denemeleri, eleştirmeleri okudum. Bir hikâyede, bir romanda anlatılanların, gerçekte olanlara benzememesi, çok kimseler gibi benim için de büyük bir suçtur. Peri masallarından, dev masallarından çocukluğumda bile pek hoşlanmadım. Olmayacak şeyler, benzerleri görülmeyecek insanlar anlatan hikâyeler arasında beğendiklerim yoktur demeyeceğim, ama onlarda da gerçeği aradım, "Bütün bunlar gene bir doğruyu söylüyor, ancak yazar gerçeği bir düşle örtmüş, kaldırın o örtüyü, arasından bakın, gerçeğin ta kendisini, çırçıplak doğruyu bulursunuz," diye düşünürüm.

Bunun içindir ki bugünkü yazarlarımızın çoğunun gerçekçiliğe özenmelerine göneniyorum. Bize hayatı anlatıyorlar, her gün gördüğümüz insanları tanıtıyorlar, okurlara çevrelerindekilerin de kendileri gibi düşünen, duyan, dertler çeken birer varlık olduğunu sezdiriyorlar. İnsanoğlu, çoğu bencildir, yalnız kendine ilgilenir, kendi kendisiyle uğraşır da başkalarının gerçekliğini kavrayamaz. Benliğimiz içine kapanır kalırız. Bu kabuğu, dışarıya değinmemize, yani temas etmemize bırakmayan bu benlik kabuğunu ancak edebiyat, gerçekçi edebiyat kırabilir. Hani şiir okumayı, hikâye okumayı boş bir iş sayıp da kendilerine yakıştıramayan kimseler vardır, siz onlar arasında başkalarını anlayan, başkalarının dertlerine, kaygılarına ortak olan birini gördünüz mü hiç? Bileduyuş, yani tilciğin öz anlamı ile sympathie doğmamıştır, uyanmamıştır onlarda. Onu ancak edebiyat aşılar. Batılıların edebiyata *humanités* demeleri de bu erdeminden ötürü değil midir? *Humanités*, yani *insanlıklar*, kişiye insanlığı, insanca

duyguları, düşünceleri aşılayan bilgiler. Edebiyat ne denli gerçekçi olursa bu ödevini o denli iyi başarır.

Evet, severim gerçekçi edebiyatı, gerçekçi sanatı, bütün çığırlar arasında onun en üstün olduğuna inanırım. Ama düşünüyorum da: "Bizi alıp düşler acununa götüren bir edebiyat da gerekli değil mi?" diyorum. Bugünün birçok yazarları sanatın toplumsal görevi üzerinde türlü türlü sözler söylüyorlar. Okurları düşler acununa alıp götürmek de edebiyatın toplumdaki görevlerinden biri değil midir? Bir gerçek içinde yaşıyoruz, duvarlarını yıkıp aşamadığımız bir gerçek içinde. Onun da güzellikleri var elbette, ama pek alıştığımız için göremiyoruz, tadamıyoruz o güzellikleri. Edebiyat, sanat bize o güzellikleri sezdirsin... *Madame Rachilde*'in *"Güneş Satıcısı"*nı (le Vendeur du Soleil) bir türlü unutamam, çok anlattım onu okurlarıma, bir kez daha anlatayım: Paris'in bir köprüsü üzerinde bir satıcı, bağırıyor, dil döküyor, sattığı nesnenin eşsiz güzelliklerini anlatıyor. Başına toplananlar merakla bekliyorlar: Nedir acaba o adamın sattığı? En sonunda söylüyor: "Size güneşi, her gün gözlerinizin önünde duran, ama sizin bakmadığınız, güzelliğini göremediğiniz güneşi satıyorum. Bakın! Bakın! Sizin bütün hülyalarınızdan güzel değil mi?" Dinleyenlerin çoğu omuzlarını silkip gidiyor, ancak bir iki kişi: "Sahi! Ne de güzelmiş!" diyorlar.

Şairin, hikâyecinin o adama benzemeleri gerektir: bize gözümüz önünde duran, ama alışık olduğumuz için artık fark etmediğimiz güzellikleri anlatmaları, sezdirmeleri gerektir. Hayatın yalnız iyi yanlarını söylesinler demek mi istiyorum? Hayır. Acıları, kötülükleri, çirkinlikleri söyleyerek de o işi başarabilirler, okurlara yaşamanın güzel bir şey olduğunu sezdirirler de acılar, kötülükler, çirkinlikler karşısında irkilmenin mutluluğunu, o yürekler paralayan mutluluğu duyururlar. Bütün o acıları, kötülükleri, çirkinlikleri kaldırmaya özendirirler de insan olmanın onurunu duyururlar onlara.

Yapsınlar bunu şairlerimiz, hikâyecilerimiz, bunu yapmak için de gerçekçi olsunlar. Peki, ama yalnız bu yeryüzü-

nün, yaşamanın güzelliğini göremeyenlere, sezemeyenlere midir sanatın yararlığı? Güneşi satan adam muradına erdi, hepimize güneşin güzelliğini anlattı, bizi hayatın bir teviyeliğinden kurtarabilir mi? Hangimiz günün birinde: "İstediğim gibi yaşayamadım ben, boşuna geçirdim, yele verdim ömrümü. Yeniden başlamak da yok!" diyerek şifasız bir üzüntüye düşmemiştir? Bugün düne benziyor, yarın bugüne benzeyecek... Çeşit çeşit güzellikler var yöremizde, güneş doğuyor, batıyor, yıldızlar parlıyor, karanlık, soğuk, kasırgalı gecelerin de bir tadı var, çiçekler açıldı, yarın solacak, hepsi ayrı bir duygu veriyor kişiye... İyi, hepsi iyi, ama hep bir teviyelik içinde geçen bu güzellikler bıktırıyor, bir teviye olduğu için çirkinleşiyor. Biz o bir teviyelikten kurtulamayacağımızı anlıyoruz da bir perişanlık duyuyoruz içimizde. Yalnız yaşlılar mı kapılıyor bu melâle? Hangimiz, ta gençliğimizde, ta çocukluğumuzda, bunu duymadık? Hepimiz de biliriz bir tek hayatımız olduğunu: öldükten sonra bir daha yaşayamayacağımız gibi ölmeden de ancak bir türlü yaşayacağız, bir günü iki kez kullanamayacağız, bir gerçeğin içine kapanmışız, ondan sıyrılamayacağız, o gömleği değiştiremeyeceğiz. Oysaki ne olanaklar, imkânlar vardı içimizde! Ancak birini, belki de en beğenmediğimizi, en istemediğimizi gerçekleştirdik, ötekiler gömülü kaldı... Bu üzüntüden bizi yalnız hülya kurtarabilir. Ama hülyalar kurmak her kişinin elinden gelir mi sanırsınız? Gerçeğin güzelliklerini sezmek her kişiye vergi değildir de gerçekten silkinip kendine daha gönlünce bir acun kurmak her kişiye vergi midir? İyi bir dinleyin kendiniz: hülyalarınız da, günleriniz gibi, hep birbirine benzemiyor mu? Çevrenizdeki gerçeğin hep bir teviyeliğinden kurtulamadığınız gibi hülyalarınızın da bir teviyeliğinden kurtulamıyorsunuz, onlar da sizin için, gerçek gibi, birer duvar olmuyor mu? Size, yeni yeni hülyalar kurabilmeniz için yardım edilmesini istemez misiniz?.. Toplumda edebiyatın, sanatın böyle bir görevi de vardır. Gerçekçi sanat... Doğru, en üstünü o, belki o. Ama ötekinin, bizi olmayacak şeyler acununa, düşler acunu-

na sürükleyip götüren, yalanlar söyleyen, masallar anlatan sanatın gerekliliğini de unutmayalım. Bizi, bir teviyelik içinde sürüp giden hayattan silkindiğimiz sanısını vererek avutan edebiyatı da büsbütün küçümsemeyelim. Hülyaya çağırıyorum sizi, o acunda ne güzel şeyler var. Ama ben bir şair, bir hikâyeci değilim ki size onları anlatabileyim.

Fransız düşünürlerinden *Jules Soury*'yi bir gün yolda görmüşler: "Bütün masalları çürüttüm, yıktım. Masalsız kaldım... Bana masal verin, masal verin bana, masalsız yaşayamıyorum!" diye bağırıyor. Çıldırdı demişler onun için. Belki de çılgınlıktan o gün kurtulmuştur.

KOLAY ŞİİR

Bugünün şairi, dünkülerin söylediklerine benzer koşmalar, dünkülerin söylediklerine benzer gazeller yazmaya kalktı mı, nedir dilediği, neye yarar, anlayamıyorum bir türlü. (Koşma yazmasın, gazel yazmasın demiyorum, ne çıkar kalıptan? Dünkülerin diline niçin özenir, dünkü şiir anlayışını neden benimser, işte ona akıl erdiremiyorum.) Güzellik çağdan çağa değişmezse, bizden önce gelenler onu bulmuşlar da biz artık aramayacaksak, bugün de şiir yazmanın ne yeri var? Eskiden kalanlar, örneğin *Karacaoğlan*'ın üç beş koşmasıyla *Baki*'nin birkaç gazeli nemize yetmez?

Çoğunluk, şiiri sevdiklerini söyleyenlerin çoğu, böyle düşünmüyor, eskinin ısıtılıp ısıtılıp ortaya sürülmesinden hoşlanıyor. Doğrusunu isterseniz çoğunluk, şiiri sevdiklerini söyleyenlerin çoğu, eski şiirleri iyice okumaz, belki hiç okumaz, kulağına şöyle bir şey çalınmıştır, onunla yetinir. *Fuzuli*'nin, *Nefi*'nin, *Nedim*'in birer büyük şair olduklarını neredense duymuştur, bugün gösterdiğiniz şiir onun kendi kafasında kurduğu *Fuzuli, Nefi, Nedim* şiirine uyuyorsa, beğenmeyi, alkışlamayı, göklere çıkarmayı bir borç bilir. Beğenecek, alkışlayacak, göklere çıkaracak, esrikleşmiş gibi gözlerini kapayıp bir: "Güzeeel!" diyecek ki şiiri sevdiği, tattığı, şiirden anladığı belli olsun. Dünkülerinkine benzer koşmalar, dünkülerinkine benzer gazeller yazan şair o çoğunluğa, şiiri sevdiklerini ne kadar söylerse söylesinler, şiirden anlamadıklarında şüphe olmayan o kimselere kendini beğendirmekten kaçınmadığı için, onların alkışından haz ettiği için iyi bir şair değildir, gerçekten bir sanat eri değildir, iyi bir şair, gerçekten bir sanat eri olamaz. Başkalarının yarattıklarıyla yetinip şiiri anlamayanlardan alkış bekliyor... Öyle bir kimse sanatını düşü-

nen, sanatına vurgun bir kimse değil, ancak kendini düşünen, ne pahasına olursa olsun kendini beğendirmeye çalışan bir kimsedir.

Öyle şiirleri ben de sevmez miyim? Eh! Olur benim de beğendiğim. Ne yapayım? İnsan daima kendini tutamaz ki, bakarsınız kapılıverir. Eski şairlerimizin söyledikleri içinde çok sevdiğim şiirler vardır, onları andırır bir koşma, bir gazel duydum mu, içimde birtakım hatıralar, o güzel şiirlerden kalma yankılar uyanır, gene onlarla karşılaşmış gibi olurum, beğenirim. O yeni gördüğüm koşmanın, gazelin gerçekten bir değeri olmadığını eskileri andırmasından, onların bıraktığı hatıralar, onların bıraktığı yankılar sayesinde kendisini beğendirmesinden anlamalıyım ya, boş bulunurum... Benim asıl beğendiğim şiirler, üzerlerinde uzun uzun düşündükten sonra, sanki çarpıştıktan sonra beğendiğim şiirlerdir. *Alain*, bir yerde: "Ben gençliğimde oldukça güzel şiirler yazardım, kolayca, gerçekten bir şair olmadığımı bundan, kolayca yazışımdan anladım," der. Yeni kolay kolay yaratılamadığı gibi kolay kolay da anlaşılamaz, ilk duyduğunuzda sizi sarıveren şiirlerden çekininiz, gerçekten güzel değildir onlar, güzellikleri yeni değildir, sizin eskiden beri bilip de sevdiğiniz şiirlerin havasına bürünerek kendilerini beğendirmişlerdir.

Eskilere benzemek isteyenler niçin eskilerin iyi yanlarına, yeniliklerine, yaratıcılıklarına özenmiyorlar? *Fuzuli*, kendi eline geçen dilin eksiklerini görüyor, istediklerini o dille söyleyemeyeceğini anlıyor, önce bir dil yaratmaya çalışıyor, sonra da o kurduğu dille kendisinden önce söylenmemiş, başka dillerde söylenmiş olsa da Türkçede söylenmemiş şeyler söylüyor. Öyle sanıyorum ki yaşadığı çağın insanlarına *Fuzuli* diliyle de, getirdiği duygular, düşüncelerle de yepyeni gözükmüştür. *Fuzuli*'den *Baki*'ye, *Baki*'den *Nefi*'ye, *Nefi*'den *Naili*'ye geçerken gene bir yenilik seziyoruz. Şüphesiz küçük bir yenilik, o duruk toplumda büyük yenilikler olamaz, gene de o şairler kendilerinden öncekilere büsbütün bağlanmamış, onlara bir şey katmaya çalışmışlar. *Nedim* kendi çağını günü

gününe denecek gibi yaşayan adamdır, gözleri arkada değil, çevresinde, bakıyor, kendi yanında olanlara bakıyor: "Oh! Ben bugünün adamıyım," diyor. Sadabad'ı övüyor, geçmişin solmuş çiçeklerini, yıkılmış bahçelerini değil... Eskileri örnek edinmek istiyorsanız neden o yeniliklerin üzerinde durmuyorsunuz?

ABDÜLBAKİ GÖLPINARLI'YA MEKTUP

Ayıp derler bu senin ettiğine, *Abdülbaki*! O ne biçim kitap[1] öyle? Keyifli keyifli, güle oynaya yazdığını sanalım istiyorsun, ama kandıramıyorsun. Divan şiirini kötüleyecek, batıracak birşeyler bulayım diye didinmenden, bulamayınca da bir dediğini bir daha, bir daha söylemenden belli, sıkılmışsın. Belki iki üç günde çırpıştırıvermişsindir, ona bir diyeceğim yok: ağır ağır, tada tada eğlenmek olduğu gibi, çabuk çabuk sıkılmak da olur. "Aman şunu bir bitirsem, inanmadığım şu sözleri söylemekten bir kurtulsam!" demişsin. Çektiğin sıkıntıyı okuyanlara da çektiriyorsun: tatsız bir kitap o senin kitabın.

İnanmıyorsun dediklerine. Onlara inanmıyorsun da divan şiirini seviyorsun, divan şiirine inanıyorsun mu demek istiyorum? Hayır, o da değil. Sevmiyorsun divan şiirini, hiçbir zaman sevmemişsin. Bilmezsin demedim, bunca yıldır uğraşırsın, divanları okursun, okutursun, benden, çoğumuzdan iyi bilirsin. Ama bilmen dışardanmış. Şiiri okumuşsun, ezberlemişsin, yazmışsın, kendine dert edinmemişsin. Seninle baş başa oturup *Fuzuli*'den, *Baki*'den, *Nedim*'den gazeller okuduğumuz günler olmuştu, zevklerimiz bazan birleşir, bazan ayrılırdı. Senin o şiirleri gerçekten sevdiğini sanırdım, yanılırmışım: o zamanlar gerçekten sevmiş olsaydın şimdi bu söylediklerini söyleyemezdin, kendine, geçmişteki kendine saygısızlık olmasın diye söyleyemezdin.

Dediklerinin hepsi de yalan değil: dışarıdan bakılınca, öyledir divan edebiyatı. Gazellerimizde büyük büyük düşünceler bulunmaz, kalıplaşmış, hiç değişmeyen birtakım maz-

---

1. *Divan Edebiyatı Beyanındadır* adlı kitap.

munlar vardır, işte o kadar. Divan şairinin aşk üzerine, mevsimler üzerine söyledikleri de öyle derin, yeni şeyler değildir, büyükleri övmeye kalkınca da birtakım beylik sözlerle över. Doğru bütün bunlar, doğru, ama ne bileyim? Bana öyle geliyor ki divan edebiyatının özü ile bir ilişiği yok. Kitabını okurken her sayfada: "Ne söylüyor bu adam? Ne demek istiyor? Bu dediklerine divan edebiyatını ne diye katmış?" dedim. Senin kitabında divan edebiyatının sözü var, dışı var, mazmunları var, çok şeyleri var, kendi yok.

Divan şiirinde aşk olmadığını söylüyorsun. Bir şey sorayım sana, *Abdülbaki:* sen ömründe hiç âşık olmadın mı? Oldunsa sevgilini ya ümitle ya kolun kanadın kırılmış gibi düşündüğün anlarda divan şiirimizden hiçbir beyti hatırlamadın mı? İlle aşk üzerine bir beyit demiyorum, herhangi bir beyit, konusu, oyunları ne olursa olsun sana, senin sevgin üzerine söylenmiş gibi gelen, sana sevgiyi, sevgiliyi, sana kendi kendini aydınlatan bir beyit... Böyle bir şey başından geçmediyse ben ne diyeyim? Divan şiirinde aşk yoktur diyebilirsin, *Abdülbaki,* şiir şunu bunu anlatan, inceleyen, çözümleyen bir şey değildir, şiir bizim içimize işleyen, bizi avutan bir şeydir. *Baki*'nin: *"Baki, çemende hayli perişan imiş varak, / Benzer ki bir şikâyeti var rûzgârdan"* beytini okurken sarsılmıyorsan, şair sadece güzü anlatıyor, "rûzgâr" sözü ile oynuyor sanıyorsan, bunda bütün insanlığın macerasına, senin öz macerana dokunan bir şey duymuyorsan ne söylersen söyle, haklısın, divan şiirinde insan yoktur, hiçbir şey yoktur, ama şiirden anlarım, şiiri severim de deme. Benim o beyitle ürperip ağladığım, o beyti bana dünyayı bütünü ile bağışlayan bir dost diye andığım günler çok oldu... İlle o beyti sev, ille onu seç demiyorum, onu beğenmesen de olur, divan şiirinden sevdiğin, beğendiğin başka bir beyti al. Hani bana *Necati*'nin bir mısraını öğretmiştin: *"Ki hüsn sende garîb oldu, aşk bende garîb..."* Onda da mı aşk yok? O da mı seni kavramıyor?..

Bilirsin ki, *Abdülbaki,* divan şiirinden başka şiir olmaz, ondaki güzelliklerden başka güzellik olmaz diyenlerden değ-

lim. Anladığım kadar Avrupa şiirini de severim, bugünkü şiiri de severim. Ama bana öyle geliyor ki divan şiirini sevmeyen, ondaki sesi duymayan bir Türk, Avrupa şiirini de yeni, şiiri de gerçekten sevemez. Şiir ne kalıba girerse girsin, hangi dille, hangi çağda yazılırsa yazılsın, bütün ayrılıklar, bütün değişmeler arasında bir kalan bir özü vardır, o özü divan şiirinde duyamayan başka şiirlerde de duyamaz.

Sen neler söylüyorsun, *Abdülbaki? "Eline gürz değil, çakı almamış peltek Kazasker... gölgesinden ürken vezir... eliyle adam öldürmekten zevk alan padişah..."* kitabını öyle yazmışsın ki okuyan Osmanlı Devletinde hep böyle adamlar gelmiş geçmiş sanır. Şimdi millet sevgisini ileri sürmeyelim, duygularımızı karıştırmaksızın düşünmeye çalışalım: yedi yüzyıl sürmüş, savaşlar açmış, koca bir ülkede barış kurmuş bir devleti hep gölgesinden korkan vezirler yönetmiş olur mu hiç? Akıl alır mı bunu? Kitabının bir yerinde coşmuş: *"Ey aklı selim, sana hitabediyorum, haksız mıyım ben?"* diyorsun. Sen sağduyuya: "Böyle şiir mi olur?" diye soracağına: "Benim anlattığım devlet gibi devlet olur da yedi yüzyıl sürer mi?" diye sor, bakalım ne cevap veriyor. Gene söylüyorum: ayıptır, *Abdülbaki,* babalarımızı öyle kötülemeyelim, küçümsemeyelim, babalarımız olduklarını unutsak bile birer insan olduklarını unutmayalım. Sen: *"Divan şiirinde insan yok, insanlık değeri yok,"* diye tepinirken, hangi çağda, nerede gelmiş olursa olsun, insanoğluna borçlu olduğumuz saygıyı unutuyorsun. O senin dediklerini kendi memleketim için değil, yabancı memleketler için de, bize düşman olmuş memleketler için de kabul edemem. Osmanlı Devletini gölgelerinden korkan vezirler değil, gölgelerinden bile korkulan vezirler yönetmiştir. Sen o dediklerini yenilik sanıyorsun, yenilik sevgisi sanıyorsun, ama o yenilik mahalle kahvelerinin köhne yeniliğidir.

Halk şiiri, halk edebiyatı diye tutturmuşsun. Evet, günümüz öyle istiyor: halk edebiyatında her türlü güzelliği bulacağız, divan edebiyatının her şeyine çirkin diyeceğiz. Basma kalıp yargılarla yetinenleri sevindirirsin, *Abdülbaki,* ama dedik-

lerin doğru olur sanma. *Karacaoğlan*'ı ben de severim, *Seyrani*'yi ben de severim, *Pir Sultan Abdal*'ı ben de severim, ama onları yükseltmek için *Fuzuli*'nin, *Baki*'nin, *Nedim*'in, *Galip*'in, hatta *Nazîm*'in, *Vasıf*'ın alçaltılmasına, kötülenmesine dayanamam. *Karacaoğlan* da büyük şairdir, *Fuzuli* de büyük şairdir. Bak ne diyorsun: *"Halk edebiyatının ruhu samimiliktir. Tamamıyla halka mal olan ve kimin olduğu bilinmeyen şu türküye bakın:*

"Bulut gelir sekiz pâre / Dördü beyaz dördü kâre / Selâm söyle nazlı yâre / Bulut yayıl dağ üstüne / Bulut Allahı seversen / İnme bir tanem üstüne." "Bulut gelir koşa koşa / Karlı dağlar aşa aşa / Yâr ile baş koşa koşa / Bulut yayıl dağ üstüne / Bulut Allahı seversen / İnme bir tanem üstüne.

"Sevgilisini buluttan bile kıskanmada, bulutun bile inciteceğini düşünmede."

Böyle diyorsun, *Abdülbaki.* Ne demek bu? Nedir bundaki samimilik? Bunu yazan âşık, doğru, samimiymiş, ama onun samimiliği senin dediğin samimilik değil, tıpkı *Fuzuli*'nin, tıpkı *Baki*'nin, *Nedim*'in samimiliği: sevgilisini düşünmüyor, sevgilisini buluttan kıskanmıyor, sözü seviyor, kelimeleri seviyor, şiiri, mısraı seviyor: *"Bulut gelir sekiz pâre / Dördü beyaz dördü kâre..."* İşte bu deyişi seviyor. Diyelim ki o âşık sadece sevgisini bildirmek istemiş, onda senin istediğin samimilik varmış, *Yahya Beyin: "Dâr-ı dünya deli gönlüm gibi viran olsa / Ne cihan olsa, ne can olsa, ne hicran olsa. / Bir demir dağı delip boynuna almak gibidir, / Her kişi âşık olurdu eğer asan olsa"* demesi de samimi değil mi? *Nedim: "Sen bîhaber, hayalin ile gûşelerde biz / Ta subh olunca her gece ayş ü dem eyleriz"* derken samimi olmadığını ne biliyorsun?

Ben sana doğrusunu söyleyeyim mi? Divan şiiri ile halk şiiri arasında ben bir öz ayrılığı göremiyorum, şair gibi âşık da, eskiden kalma, hiç değişmeyen mazmunları söyleyip duruyor. Ancak biri aruzla gazel yazıyor, öteki hece ile koşma düzüyor. İkisi de bir şeyi anlatmaya değil, duyurmaya çalışıyor. Demin *Baki*'nin pek sevdiğim bir beytini anmıştım, *Ka-*

racaoğlan'ın diye bildiğimiz: *"Sazlar düzen tutmaz, teller perişan"* mısraı da başka sözlerle, başka iğreti anlamlarla, yani istiarelerle gene onu söylemiyor mu? *"Baki çemende..."* beyti saz şiirine işte o mısra ile tercüme edilir.

Şiir işte böyle tercüme edilir, senin *Fuzuli*'yi, *Nefi*'yi, *Nedim*'i tercüme ettiğin gibi değil. Sen kitabını yazdıktan sonra zahmet edip kendin bir yol okudun mu? Okudunsa *Fuzuli*'nin, *Baki*'nin beyitlerini nesre çevirmenin ne kadar yanlış bir iş olduğunu, o nesrin o şiiri gösteremeyeceğini anlamadın mı? Şiiri tercümeye kalkmak ne demek, *Abdülbaki?* Sen mi çıldırdın, yoksa bizi mi çıldırtmak istiyorsun? "Bu dünyanın baharını bir yarı neşe say; laleliğini çekilmiş, içilmiş bir kadeh şaraba müsavi bil," sözü elbette öyle güzel bir şey değil, belki bir manası bile yok, ama o sözle *Nedim*'in beytinin: *"Bir nîm neş'e say bu cihanın baharını, / Bir sagar-i keşideye tut lâlezarını"* beytinin ne ilişiği var?.. Şunu da söyleyeyim, *Abdülbaki:* sen istemeden, bilmeden şiire iyilik ediyorsun, şiir manadadır diye tutturanlar senin o kitaptaki tercümelerini bir okusunlar, umarım ki uslanırlar.

Sana daha çok diyeceklerim var, *Abdülbaki.* Ne zamandır şöyle oturup konuşamadık, dertleşemedik, karşılıklı şiir okuyamadık. Göresim geldi seni. Ama güceniğim, kızgınım, daha çok kimseler de, seni seven çok kimseler de gücenmişlerdir. Biz seni düşündüğümüz zaman gözlerimizin önüne yeşil bir perdeyi yırtmakla övünen iki el, o çirkin resim mi gelecek? Kendine de, bize de nasıl kıydın, *Abdülbaki*? Divan şiirine kıymışsın demiyorum, onu yıkamayacağını, onun değme saldırışlara aldırmadığını *Nabi Efendi* çoktan haber vermiş: *"Eğerçi köhne metaız, revacımız yoktur, / Revaca da o kadar ihtiyacımız yoktur."*

Ben de haddimi bilmeyip sana karşı divan şiirini savunmaya kalktım, *Nabi*'nin beytini daha önce hatırlasam bu mektubumun boş olduğunu anlardım.

Hoşça kal, *Abdülbaki.*

MALLARMÉ İÇİN

Geçen yüzyılın en sevdiğim Fransız şairi *Stéphane Mallarmé*'dir. *Victor Hugo*'ya söz söylemek kimin haddi? 19. yüzyılın en büyük Fransız şairi odur, belki bütün Fransız şairlerinin en büyüğü odur. *Monsieur Claude Farrère* gibi kalkıp da onun için "budala" demek, ağızlarından çıkanı bilmeyenlerin harcıdır. Nazımda, nesirde, dilde, tiyatroda neler yaptığını düşününce insanın gözleri kamaşır, aklı kamaşır. Ama, doğrusu, *Hugo*'yu artık uzun uzun okuyamıyoruz, onun şiiri, şiir anlayışı bizden çok uzaklaştı. *Les Châtiments*'ı, *Les Contemplations*'u, *La Légende des Siècles*'i ara sıra açıyoruz, her seferinde de bir saygı, bir hayranlık duyuyor: "Büyük adam, çok büyük adam!" diyoruz, gene de çabuk kapatıyoruz kitabı, bize pek eski geliyor, 18., 16. yüzyıl Fransız şairlerinin, hatta 15. yüzyılın *Charles d'Orléans*'ı ile *Villon*'unun eserlerinden daha eski... *Gérard de Nerval* ile *Verlaine*'i de severim. Bir zamanlar *Baudelaire*'e de bayılırdım, birkaç yıldır soğudum, kızıyorum, *"Le Balcon"* gibi, *"L'Invitation au voyage"* gibi en güzel, en ünlü şiirlerinde bir bayağılık duyuyorum. *"Là tout n'est qu'ordre et beauté, / Luxe, calme et volupté"* mısraları *Emma Bovary*'leri, yüksek hayat, zenginlik, aşk sultanlığı hülyaları kura kura kendilerini yiyip bitiren, duygu tiryakisi safça kadınları hatırlatıyor da güldürüyor beni, birçok sözleri, örneğin şairi albatros'a, açık denizlerin koca martısına benzetip: *"Dev kanatları yürümesine engel olur,"* demesi ya da Güzellik'e: *"Nefret ederim Hareket'ten, hatların yerini bozar"* dedirtmesi birer iri lakırdı değildir de nedir? Ama siz bakmayın bu dediklerime, *Baudelaire* elbette büyük şairdir. Gene de ben hepsinden çok, *Rimbaud*'dan da çok *Mallarmé*'yi severim. Şair olsaydım, onun gibi yazmak isterdim.

Anlar mıyım ben *Mallarmé*'nin şiirini? Zordur bu soruya cevap vermek. Anlamam ya... gene de anlarım. Bir şiirini, *"Eventail"*lardan birini, *"Prose pour des Esseintes"*i açsanız da: "Ne diyor bu adam? Şunu Türkçeye çevir, anlat," deseniz, *Albert Thibaudet*'nin kitabına bakarak dahi bir şey söyleyemem. Ama okurum o şiirleri, açıkça anlıyormuş gibi bir zevk, bir haz duyarak okurum. *"Cet éternel blnac conflit / D'une guirlande avec la même."* Kendi dilime çevirmeye, şairin ne dediğini, ne üzerine konuştuğunu anlamaya ihtiyacım yok, bunun güzel olduğunu biliyorum. Bir şeyin mânâsı, remzi değil bu, bir şeyi, bir hali söyleyen bir söz değil bu, başlı başına bir şey, bir nesne. Beni çeken bunun ahengi, musikisi de değil, kendisi, kelimelerle yapılmış bir nesne olması...

"*Mallarmé*'nin şiirlerini anlar mısın? Anlamaz mısın?" diye sormak boştur. O şair "anlamak" sözünün mânâsını değiştirmiştir. *Mallarmé*'den önce bir şiiri anlamak başka şeydi, *Mallarmé*'den sonra başkadır. Bizim bugünkü şiir anlayışımız, *Mallarmé*'nin kurduğu şiir anlayışıdır. Bunun içindir ki *Mallarmé*'yi bilmeyenler, onu kavramamış olanlar bugünkü şiiri, Avrupa'nın yeni şiirini sevemezler, onun nasıl okunması gerektiğini sezemezler. *Breton*'u, *Michaux*'yu, *René Char*'ı, ne bileyim? Bir *Vigny*'yi, bir *Lamartine*'i okur gibi okumaya kalkarlar, onların şiirlerini *"Le Lac"*ı, *"La Mort du Loup"*yu anlar gibi anlayamadıkları için gülerler, kızarlar: "Alay ediyor bu adamlar bizimle..." derler. Şunu da söyleyeyim ki bizim bugünkü şiirimiz, Avrupa'nın yeni şiirine benzemez. *Orhan Veli* için, daha başka şairlerimiz için *"surréaliste"* diyenler, öyle sanıyorum ki Fransız surréaliste'lerinin eserlerini merak edip bir kere olsun okumamış kimselerdir. *Breton*'un, *Michaux*'nun, *René Char*'ın, *Eluard*'ın belki birkaç genç Türk şairi üzerinde hafif bir etkileri olmuştur, o da eserlerinden çok, şiir üzerine söyledikleri sözlerle. Bizim yeni şairlerimizin ne dedikleri, ne üzerine konuştukları bellidir, açıktır, şiirlerinde mânâ vardır, şu eski mânâsıyla mânâ, *Mallarmé*'den önceki mânâ...

Niyetim bunları söylemek değildi... *La Reveue de Paris*'nin ocak 1951 sayısında *Monsieur Henri Mondor*'un *"Mallarmé ile Anatole France"* adlı bir yazısı var, *Anatole France* ile *François Coppée, Mallarmé*'nin bir şiirini, belki en güzel şiirini, ilk adı *"Improvisation d'un Faune"* olan *"L'Après-Midi d'un Faune"*u nasıl anlamayıp geri çevirmişler, onu anlatıyor. *Anatole France: "Biz bunu dergiye alırsak bizimle eğlenirler!"* buyurmuş. Elbette öyle diyecekti. *Anatole France*'ın da birtakım meziyetleri olduğu inkâr edilemez, orta halli bir yazardır. Kitaplarının çoğu eğlendirir okuru, kimi de büyük düşüncelerle doluymuş gibi gözükür. Ama *Anatole France* bir yaratıcı değildir, kendinden önce gelenleri üstad tanımış, onlara benzemeye, onlara benzeyerek şöhrete, edebiyat âleminin en yüksek makamlarına ermeye çalışmış, ermiş bir adamdır. Ölmüş demeyelim, durmuş edebiyatın en parlak mümessillerinden biridir. Kendinden öncekileri öğrenmiştir, anlar, kendinden sonra gelenlerde de eskiyi andıran ne bulursa beğenir, onu da anlar. Ama yeni'yi anlayamaz. Bakın eleştirme yazılarına: yaşadığı günlerin yeni yazarlarından, örneğin *Monsieur André Gide* gibi değerleri sonradan anlaşılmış adamlarından birini bile bulup çıkaramamıştır. Anlayamazdı *Mallarmé*'yi. Kabahat *Mallarmé*'dedir: *Anatole France* ile *Coppée*'nin de bulunduğu bir heyete şiirini göndermeseydi. Biz bugün *Anatole France*'ın: "Bu şiiri alırsak bizimle eğlenirler," demiş olmasına gülüyoruz, *Monsieur Henri Mondor:* "Korktuğu başına geldi, eğleniyoruz onunla, ama almadığı için eğleniyoruz," demeye getiriyor. Peki, ama *Mallermé*'ye niçin gülmüyor? Biz bugün biliyoruz *Anatole France* ile *Coppée*'nin *Mallarmé*'yi anlayamayacak insanlar olduğunu, *Mallarmé* de bunu bilseydi, düşünseydi de şiirini onlara göndermeseydi. *Mallarmé*'nin değeri üzerinde yanılmış olmak *Anatole France* için bir kabahattir de *Anatole France*'ın değeri üzerinde yanılmış, onu yeni şiirden zevk alabilecek bir adam sanmış olmak *Mallarmé* için bir kabahat değil midir?

Bilmez yeni şair yeniliğini, yazdıklarını herkesin kolayca

anlayabileceğini sanır. Ne yapmak istediğini, ne yaptığını kendisi açıkça bilir de onun için... Yeni bir hakikat bulan adamlar gibi, onlar da o hakikatı öyle kavramışlardır ki, o hakikat kendini onlara o kadar kuvvetle göstermiştir ki herkesin de hemen görüp inanacaklarını umarlar. *Mallarmé* de kendi şiir, güzellik anlayışına bir hakikate erer gibi ermiştir, onun için de o güzelliği bir *Anatole France*'ın, bir *François Coppée*'nin dahi sezeceklerini sanmıştır. Öyle "saf" olmasaydı belki gerçekten bir yenilik yaratamaz, ancak zoraki yenilikler, şu herkesi şaşırtmakla keyif duyanların uydurdukları çeşitten bir yenilik getirirdi.

ORHAN VELİ

Varlık yayınları arasında küçük bir kitap daha çıktı: *Orhan Veli*'nin *'Bütün Şiirleri.' Yaşar Nabi* iyi etmiş bunu düşündüğüne, zaten bu işle uğraşmak en çok ona düşerdi: *Orhan Veli*'yi de, arkadaşlarını da *Varlık* dergisinde o tanıtmıştı. Ancak tamam değil o kitap. *Orhan Veli*'nin bende bir defteri vardır, on yıldan çok oluyor, bir gün kendisi vermişti, şimdi nerede olduğunu bilmiyorum, kolayca da bulamam. O defterdeki şiirlerin birkaçı bu kitapta yok gibi geliyor bana. Arayıp bulurum elbette, kitabın ikinci baskısı çıkarsa eksik olanları oraya alırlar. Doğrusu, eksiklerin büyük bir önemi yok: onlar *Orhan Veli*'nin pek beğenmediği, sağlığında çıkardığı kitaplara da almadığı ilk şiirleri, ilk denemeleridir.

Ama önemli eksikler de var: örneğin *Orhan Veli*'nin son yazdığı şiirlerden biri olan *'Aşk Resmigeçidi.'* Bu şiir için kitabın sonunda şöyle deniliyor: "...yarım kalmış ve sonradan düzelttiği metni bulunamadığı için bu kitaba alınamayan *'Aşk Resmigeçidi'* isimli şiiri..." Demek *Yaşar Nabi*'nin elinde o şiir var: daha bitmemiş, düzeltilmemiş ilk şekli. Yarım olmasının, düzeltilmemiş olmasının zararı yok, bize hiç olmazsa onu vermeliydi. Öyle sanıyorum ki *Orhan Veli*'nin kâğıtları arasında arasalar son metni de bulabilirlerdi. Ben o şiiri görmedim, ancak *Orhan Veli*'nin kendisinden dinlemiş olanların birinden duydum, çok güzelmiş. Şair onda gerçek ya da hayali birtakım sevgilerini anlatıyor: "Mabadi var," diye bitiriyormuş. Şiirini okuduğu gün, ölümünden bir iki hafta önce: "Mabadi yok ya, neyse!" demiş. Ölümü bu şakaya acılık katıyor. *Yaşar Nabi* ne yapıp yapıp o şiiri bulmalı, bulamazsa, demin dediğim gibi elinde bulunan yarım, düzeltilmemiş metni dergisine koymalı. Gene kitapta söylenildiğine gö-

re *Orhan Veli* son günlerinde bir dergiye birkaç şiir vermiş, *Yaşar Nabi* kitaba koymak üzere istemiş, alamamış. Onlar için üzülmüyorum: o dergi hangisi ise, o şiirleri elbette yakında basar, biz de görürüz.

O küçük kitabı karıştırırken bir üzünç çöküyor kişinin içine: bir şair yaşamış, sevmiş sanatını, uğraşmış, anlamayanların gülmelerine, kaba, bayağı sözlerine karşı koymuş, bütün bıraktığı işte bu... Küçümsemiyorum o eseri, biliyorum değerini, bizim şiir, sanat anlayışımızı, dünya görüşümüzü tazeleyiverdi. Ama *Orhan Veli* yaşasaydı, daha çok şeyler verebilirdi. Günden güne olgunlaşıyordu, hem olgunlaşıyor, hem de sanattaki devrimciliğinden ayrılmaksızın, özüne hiyanet etmeksizin değişiyordu. Yaşlandıkça uslanan, şu içsiz, sevgisiz, inansız, kendi kendilerine araştırmalara girişmekten korkan, yerleşmiş kanılara bağlanıp sağlıklarında yok oluveren kimselerin uslanmak dedikleri pısırıklığa düşecek insanlardan değildi o. Yaşasaydı düşüncesi günden güne zenginleşecek, genişleyecekti. Kendi sanatını savunmak, kendi değerini belirtmek için başkalarını küçültmeye kalkışanlardan da değildi. *Kaynak* dergisi birtakım yeni şairlere *Yahya Kemal* için ne düşündüklerini sormuştu: çoğu, hemen hepsi, o şairi kötülemeyi, onun yaptıklarını inkâr etmeyi bir hüner sandılar, iri iri kof lakırdılar söylediler. *Orhan Veli* ise *Yahya Kemal*'in şiirini anladığını gösterdi, ona olan saygısını, sevgisini, ona olan borcunu söyledi. Oysa ki *Orhan Veli* sevmediği, beğenmediği, değerine inanmadığı şairleri batırmasını da hepsinden iyi bilirdi. Kendine gerçekten güvendiği için bütün gerçek değerleri, ancak onları savunmanın boynuna borç olduğunu anlamıştı. Gençti, kelimenin bayağı, aşağı manasıyla uslanmamıştı, uslanmayacaktı, ama yüksek manasıyla, tek doğru manasıyla uslanmıştı, öteden beri uslu idi, yani düşüncede dölekliğe, temkine varmıştı. Yaşasaydı, en iyi eleştirmecilerimizden, sanat anlatıcılarımızdan biri olacaktı. Onda, ancak *Yahya Kemal*'de gördüğümüz bir kavrayış vardı. *Naili*'nin, *Galip*'in, daha birçok eski şairlerimizin eserlerini ne iyi

anlardı! Bir zamanlar *Nazîm*'ın: *"Gel gör Nazîm başımıza geldi âkibet / Divânegân-i aşka gülerdik zaman ile"* beytini, *Naili*'nin *"Gamzene böyle kılan hâtır-i âşûbu esîr,"* diye başlayan terkibini birlikte okurduk: onlardaki güzelliği ne iyi sezer, ne iyi sezdirirdi!.. Bir *Fuzuli*'yi sevmemesine, onu anlamamasına üzülürdüm. Nedense *Fuzuli*'yi hep ağlar, yalvarır, yakarır bir şair diye görür: "Bana dilenci gibi geliyor bu adam!" derdi. Giderek onun inceliklerini de, bütün o sözde ağlamalar, yalvarmalar altındaki gerçek şiir sevgisini de anlayacağından şüphem yoktu *Orhan Veli* yaşasaydı... Boş bütün bu sözler, yaşamadı işte... Hem ne biliyoruz? Belki de yaratma, anlama gücü artık tükenmiş olduğu için ölmüştür.

Yeni çıkan kitabı karıştırırken, *Orhan Veli* için ilk yazdığım yazılardan birini hatırladım. Hemen hiçbir yazımı saklamadığım gibi onu da saklamadım, eski *Haber* gazetesinden de onu kim bulup çıkaracak? Dursun durduğu yerde, bugün onu belki ben de beğenmem: "Hatırlamasaydım keşke şunu!" derim. O yazımda, *Orhan Veli* ile arkadaşlarının, yani *Oktay Rifat*'ın, *Melih Cevdet*'in şiirlerini okurken bende de şiir yazmak hevesi uyandığını söylüyordum. Geçmiş gün, yanılmıyorsam bir yerinde de şöyle diyordum: "Ben şiir yazacağım da siz benimle alay etmek için yeni bir fırsat ele geçireceksiniz, diye hemen sevinivermeyin. Yapmam öyle şey, bilirim ben boyumun ölçüsünü. Ancak size, bu gençlerin insana şiiri sevdirdiklerini, dünyaya bir şair gözü ile bakmayı öğrettiklerini, çevremizde umulmadık güzellikler sezdirdiklerini söylemek istiyorum." Kitabı karıştırırken gene durdum o ilk şiirlerin üzerinde. Bilmem, ama bana öyle geliyor ki biri de yitirmemiş tazeliğini: *"Robenson", "İnsanlar", "Bayram", "Hicret"*.. Hepsi de şiir yazmak hevesini uyandırıyor gene bende, hepsi de, *Oktay Rifat*'ın bir şiirinde söylediği gibi, benim için gökyüzünü birdenbire başlatıveriyor, bu dünyayı bağışlayıveriyor.

Küçük bir kitap, ama bir şairden, gerçek bir şairden kalma bir kitap, neler, neler var içinde...

CESARET İSTER...

Gene bir eski özlemdir gidiyor. Yeniye kötü kötü bakıyorlar, mânâsı yokmuş, güzel değilmiş, düşünmekten, çalışmaktan kaçınan kimselerin ne yaptıklarını bilmeden ortaya attıkları şeylermiş. Geçmişin büyük eserlerini inceleyip de onlardan örnek almalıymışız...

Oysaki asıl yeni zordur, yeninin mânâsını anlamak, güzelliğini duymak zordur. Bunun için alışkanlıklarımızı aşmak, dikkatimizi işletmek gerektir. Yalnız eskiyi, örneğin *Fuzuli*'nin, *Nedim*'in şiirlerini beğenip de bugünkü şairlerden hoşlanmayanlar, yalnız kendilerine öğretilmişle yetinen, yeni bir zevkin kendini tattırmak için istediği emeği ağır bulup korkan kimselerdir. Ya bütün o uğraşmaları boşuna çıkarsa? *Fuzuli*'yi, *Nedim*'i okurken güzellikle karşılaşacaklarını biliyorlar, herkes öyle söylemiş kendilerine, okuldayken öğretmenleri de belletmiş. *Fuzuli*'nin, *Nedim*'in şiirlerindeki güzelliği anlamasalar bile anlamış gibi görünürler, karşılarındakiler de kendileriyle birlik olur, hep bir ağızdan över dururlar. Sonra da birbirleri için: "Anlıyor doğrusu şiirden!" derler. Böyle kolayca bilgili, ekinli, ince adam diye geçinmek dururken yeninin tadına ermeye özenmenin ne yeri var?

Yeniye dudak büküp de ille eskiyi, eskiye benzeyeni isteyenler cesaretsiz adamlardır. Bilmedikleri yollara bir türlü sapamazlar. Ama o yollarda ötekilerden de üstün güzeller bulunurmuş, istediğiniz kadar söyleyin, dinletemezsiniz. Yahut bir eleştirmecinin öne düşmesini beklerler. Eleştirmeci fener çekecek, kılavuzluk edecek, şurada şu güzellik, burada bu ustalık vardır diyecek... Biraz da kendileri eleştirmeci olmaya kalksalar ya! Arasınlar, o bilmedikleri yollara sapıp ayaklarını taşlardan incitmek, elleri boş dönmek bahasına da

olsa kendi beğeneceklerini kendileri bulmaya çalışsınlar. Hayır, yapamazlar bunu, çünkü bunun için kafalarını işletmeleri gerektir, onların ise en çekindikleri şey kafalarını işletmektir. Ezberleyecekler, bütün hakikatleri, bütün güzellikleri bir başkasından öğrenip ezberleyecekler, geçmişin önünde ya da eleştirmecinin önünde diz çökecekler, onların ağzından ne çıkarsa onu benimseyecekler...

Eskiyi iç çekerek, göz kaydırarak anıp da yeniyi küçümseyenlerin çoğunda, hemen hepsinde bir kendini beğenmişlik vardır, ama inanmayın buna, o halleri gerçekten kendilerini beğenmelerinden değil, ukalalıklarından gelir. Kendilerine güvenleri yoktur. Olsa, başkalarından öğrendikleriyle yetinmez, kendi kendilerine de ararlar. Bilirler, bir başlarına kaldıkları zaman anlayamayacaklarını, güzelliği seçemeyeceklerini, gözlerinin, iç gözlerinin kör olduğunun kendileri de farkındadır.

Zaten, dikkat ediniz, beğeneceği, inanacağı şeyleri başkalarından öğrenmeyip de kendi kendine bulmuş, seçmiş insan onlar gibi kesin konuşamaz: "Bence bu doğru, bu hoş, ama bilmem," der. Onlar ise böyle konuşmayı onurlarına yediremezler, ille kesip atacaklar, güzellik adına, ta başlangıçtan gelip sona kadar değişmeden sürecek doğru adına söz söylemek merakındadırlar. Yukarıdan bakacaklar, yargılayıverecekler: "İşte şunları almalı, ötekileri atmalıyız, bizim dediklerimize baş eğmeyenler hiç şüphesiz yanlış yoldadır, bir değerleri de yoktur."

Yalnız edebiyat, sanat alanında mı böyledir? Hayır, hangi alanda olursa olsun eskiye bağlanıp yeniyi istemeyenler, çağlarının istediği araştırmalara girişmeye cesaret edemeyen, kendilerine güvenemeyen insanlardır.

NE HAKLA?..

Çok oluyor, bir gün bir yerde üç beş kişi konuşuyorduk, ben, bilmem hangi ünlü şairimizin eserlerinden hoşlanmadığımı söyledim. Oradakilerden biri kızdı: "Siz ne hakla beğenmiyorsunuz o şairi?" dedi. Önce şaşırdım, ne diyeceğimi bilemedim. Evet, ne hakla beğenmiyordum ben onu? Benim de herkes gibi onu göklere çıkarmam, pöhpöhlü adlarla anmam gerekmez miydi?

Sonra düşündüm: beğenmemeye hakkım yoksa beğenmeye neden hakkım olsun? Beğenmemek bir hak olacak, bunun için birtakım dayanaklar isteyecek de, beğenmek sadece bir vazife mi olacak? "Falan şairi neden beğeniyorsunuz, efendim? – Beğenmek vazifem de onun için beğeniyorum." Böyle olunca şairlerin, sanat adamlarının sözlerini açmamak gerektir, hangilerini beğenmek boynumuzun borcu olduğu bildirilir, hepimiz de o buyruğa uyarız. Zaman zaman da bir araya toplanıp hayranlığımızı bağırırız, olur biter.

Hayır, ne kadar büyük olursa herhangi bir şairi, herhangi bir sanat adamını beğenmemek, eserinden hoşlanmamak herkesin hakkıdır. Ama benim beğenmediğim bir şair için söylediklerim saçma imiş, ben onu anlayamadığım için küçümsüyormuşum, gerçek büyüklüğünü göremiyormuşum, o da olabilir, ne yapalım? Herkes her büyüklüğü seçemez, her güzelliği tadamaz ki! Adam vardır, *Shakespeare*'i, *Stendhal*'i beğenmez de kalkar abuk-sabuk sözler söyler. Bakın, şimdi biri çıkmış, *Homeros*'a da dil uzatıyormuş, o şairin destanları artık kimsenin okumadığı şeylermiş, onlarla uğraşmaya, onları Türkçeye çevirmeye kalkışmanın faydası, lüzumu yokmuş. Dilin kemiği yok a! Söyler adamcağız. Mademki kendisi okumuyor *Homeros*'u, okumaya kalksa bile bir tad alamı-

yor, üç beş sayfadan sonra başına bir ağrı giriyor, demek ki kimse okumaz onları, okuyamaz. Kendisi zevkin, anlayışın ölçüsüdür, insanoğlu için gerekli bilgilerin hepsini özünde toplamıştır, *Homeros* destanlarını Türkçeye çevirmeli mi, çevirmemeli mi, bunu kesin olarak söyler atar. Onun *Homeros* destanlarını kötülemeye kalkmasını bir suç mu sayıyorum? Hayır, ben *Homeros* destanlarını severim, hele *Odysseus* koçaklamasına, yani *Odisseia*'ya bayılırım, ama o da söylesin kendi düşündüğünü, onun beğenmemeye hakkı olmazsa benim de beğenmeye hakkım olmaz. O: "Çevrilmesin bunlar Türkçeye!" diyemezse ben de: "Biz bu memlekette Avrupalı anlayışıyla bir edebiyat kurulmasını gerçekten istiyorsak, *Homeros* destanlarına kadar çıkmalıyız, onlardaki erdemleri, faziletleri içimize sindirmeliyiz," diyemem.

Hani bilen de söyler, bilmeyen de söylermiş, başka çare yoktur. Yalnız bilenlerin söylemesini isterseniz bu sefer de kimin bilip kimin bilmediğini sorarlar, onun içinden hiç çıkamazsınız.

CİDDİLİK

Okurların çoğu ağırbaşlı yazarlardan hoşlanır. Onlardan öğrendikleri, öğrenecekleri varmış... Somurtun, yüksekten atın, sizde gerçek bir büyüklük sezerler. Gülmeye, güldürmeye kalkmayacaksınız, ciddilikten nasibiniz yok derler de önemsemezler dediklerinizi, sizin o söylediklerinizi düşündüğünüze de inanmazlar. Belli, alay ediyorsunuz, gönül eğlendiriyorsunuz, alayın, eğlencenin altında sahiden bir düşünce olur mu hiç?.. Şöyle yukarıdan alarak konuşun, birtakım koyu koyu bilim sözleri kullanın, bunları yabancı dillerden seçerseniz daha iyi edersiniz: söylediklerinizin mânâsı, ipi sapı olmasa da karşınızdakiler saygıyla, hayranlıkla dinler. "Neler de biliyor!" dedirtirsiniz. Anlamadıklarına aldırmazlar, anlamadıklarını söylemek değil, düşünmek dahi güçlerine gider. Kendilerini anladıklarına kandırmaya çalışırlar. Kişi bir yol kanmak sevdasına düşmesin, neye, nelere kanmaz ki! Hele koltuklarını kabartacak şeylere daha da çabuk kanar. Onlar da inanırlar anladıklarına, sizden öğrendikleri o yüksek sözleri şurada burada savurup kendi adlarını da bilgine, düşünüre çıkarırlar. Çok kişiyi bahtiyar edersiniz, hani velinimetlerinden olursunuz insanlığın!

Ağırbaşlı, somurtkan yazıların alay eden, güldüren yazılardan daha çok beğenilmesi yalnız bugüne vergi değildir, bütün çağlarda öyle olmuştur: *Voltaire*'in pek de bir güzelliği olmayan acıklı oyunları, *Candide*'den, *L'Ingénu*'den, *Le Dictionnaire Philosophique*'in kafaları kurtaran yazılarından yıllarca üstün tutulmuş. Niçin? Bunlar güler, güldürür de onun için. O gülmenin, alayın altındaki ciddiliği, düşünceyi yıllarca anlayamamışlar. *Stendhal*'in uzun zaman anlaşılmaması, büyük yazarlar arasında sayılmaması da belki bütün yazılarında

sezilen gülümseme yüzündendir.

Gülümsemenin, gülmenin altında bir saygısızlık vardır: yerleşmiş kanımlara, ciddiye alınan yalanlara, çürümüş fikirlere saygısızlık. *Lukianos*'ta, *Rabelais*'de, *Molière*'de, *Voltaire*'de, *Stendhal*'da hep bu saygısızlığı bulursunuz. Yanlış, yalan diye bildikleri kanımlara neden saygı göstersinler? Onları bir an önce devirmek, ortayı temizlemek gerektir: bunun için de en iyi silah, gülmektir, alaydır... Ama çevrenizdekiler sizi ciddiye almayacaklarmış, varsın almasınlar, asıl ciddinin ne olduğunu anlayamıyorlar ki!..

AKIL

Okurların sizden hoşlanmalarını, sizde gerçek bir büyüklük sezmelerini istiyor musunuz? İkide bir aklı kötüleyin. "Akıl da nedir ki? Eksik, yarım bir alet... Bakın, geçmişin en büyük sayılan bilginleri, en akıllı denen kimseleri de yanılmışlar. Hepsi de birer masal söyleyip uykuya varmışlar... Bize doğruyu, değişmez doğruları asıl bulduran, bizi ışığa asıl götüren gönlümüzdür, içimizdir, ruh kuvvetidir," dediniz mi, dinleyenler bayılıyorlar. Nasıl bayılmasınlar? Böyle sözlerden nasıl hoşlanmasınlar? Herkesin büyük bir aklı olamaz ki! Herkes aklı ile övünmez demiyorum, ama ne de olsa kendini şu ya da bu büyük bilginle de karşılaştırır: "Onun bulduğunu ben bulamadım, onun anladığını ben anlayamadım, demek onun aklının benimkinden bir üstünlüğü var," dediği de olur. Kolay mı buna katlanmak? Aklı kötüleyip ruhu, gönlü övenler onu bu dayanılmaz küçüklükten kurtarıyor. Mademki akıl eksik, yarım bir alettir, mademki bize asıl büyük, önemli doğruları bulduran gönül gibi, sezgi gibi, ne oldukları pek bilinmese de herkeste bulunan şeylerdir, öyle ise hepimiz, içimizde akılca en zayıf olanı bile, günün birinde en büyük doğruyu bulabilir, o en büyük doğru bilmem hangi gücün bir bağışı olarak onun içine doğuverir. Aklı kötülediniz mi, insanları kolayca birbirleriyle eşit ediverirsiniz.

Aklı kötülemenin bir iyiliği daha vardır: görüyoruz, biliyoruz ki insanın aklı günden güne ilerliyor, genişliyor. Bugün kolayca başarabildiğimiz birçok işleri, bundan önceki çağların en akıllı kimseleri dahi bulamamışlar, anlayamamışlar, demek bugünün aklı, dünkü akıldan üstündür. Bugünün aklı dünkünün eseri değildir demiyorum, dünün büyük adamları olmasaydı, onlar arayıp birtakım şeyler bulamamış olsa-

lardı, bugünün bilginleri, akıllı adamları da başardıkları işleri başaramazlardı. Ama bugünün insanının bilgi bakımından, çözümleyici, yaratıcı akıl bakımından dünkü insandan üstün olduğu şüphe götürmez. Ama bunu kabul edince yarınki insanın da, bilgi bakımından, çözümleyici, yaratıcı akıl bakımından bugünkü insandan üstün olacağını kabul etmemiz gerektir. *Aristoteles* ile *Einstein, De Broglie* arasında ne fark varsa bundan yirmi beş yüzyıl sonraki âlemin bilginleriyle bugünkü bilginler arasında en az o kadar fark olacaktır. Onlar bugünkülerin bilemedikleri, belki şüphe dahi etmedikleri birçok şeyleri bulacaklar, bilecekler... Demek ki biz, bilgimiz ne olursa olsun, yarınki insanla karşılaştırılınca, birer bilsiziz. Buna da katlanamıyoruz. Bugünkü halimizle, tabiatın bütün sırlarını kavrayamayacağımızı düşünmek bizi sinirlendiriyor, gücümüze gidiyor. Bütün o yüzyılları aşmadan, aklımızın o kadar ilerlemesini beklemeden bütün sırları anlayacağız, haber vereceğiz... Bunu aklımızla yapamayacağımıza göre akıldan üstün bir kuvvetle, ruhumuzun, gönlümüzün anlaşılmaz, eşsiz, emsalsiz kuvvetliyle yapacağız. Örneğin, ben bütün bilgisizliğimle, belki de bilgisizliğim yüzünden, bir gün içime doğacak, ancak otuzuncu yüzyılda bulunacak bir âleti, bir ilacı şimdiden haber vereceğim! Öyle adı ile, açıkça söylememe de hacet yok, şöyle çıtlatmak yetişir, anlayanlar anlar onu. Yeter ki onların da gönlünde, ruhunda o eşsiz emsalsiz kuvvetten bir parça bulunsun... Hayır, efendim, bugünkü uçak, *Bin Bir Gece Masalları*'ndaki uçan seccade değildir. İnsanoğlu ne başarmışsa ancak aklı ile başarmıştır, aklı da günden güne ilerlemektedir, yarın neler başarabileceğini bugünden bilip haber veremeyiz. Olsa olsa, gene aklımıza dayanarak, bazı tahminlerde bulunabiliriz, onların da çoğu yanlış çıkar.

Bu yazımda *ipsiz sapsız* deyimini kullandım. Doğrusu *epsiz sapsız* olduğunu sanıyorum. *Ep* Türkçede *sebep* demektir, *sap* da bir söze verilen cevapta sıra, düzen gözetme demektir. Böyle olunca "ipsiz sapsız", yahut "epsiz sapsız konuş-

mak", bir sebep aramadan, düzen gözetmeden abuk sabuk konuşmak demek olur. "Sebep" demek olan "ep" dilimizden kalkmış, "sap" da düzen, sıra anlamını yitirmiş, gene de o deyimde kalmış. Bu da gösteriyor ki bizim bugün öldü, kalktı, unutuldu dediğimiz Türkçe sözlerin çoğu, birtakım deyimlerde yaşamaktadır. Ama kullandıkları deyimlerin kökünü, kaynağını araştırmayanlar bunu anlayamıyorlar. Siz Arapça "sebep" yerine "ep" dediniz mi, başlıyorlar bağırıp çağırmaya. O düşünmeyen kimseleri dinlerseniz, dilimizi ilerletemezsiniz. Dilin ilerlemesi, genişlemesi de ancak akılla, akla dayanacak bilgi ile olur, beğeni, yani zevk gibi gönüle doğuveren anlaşılmaz güçlerle değil.

YAZMAK

Bu ay gelen Fransızca dergilerin birinde *Les écrivains gagnent-ils de l'argent?* (Yazarlar para kazanır mı?) adlı bir makale vardı. Geçmişin birçok yazarlarından açarak bilgiler veriyor, hoş bir yazı, sonuna kadar sıkmıyor insanı, okunuyor... Ama benim niyetim size o makaleyi hülasa etmek değil: Fransa'da yazarlık para kazandırır mı, kazandırmaz mı, bize ne? Biz Türk yazarlarının haline bakalım...

O yazıyı hülasa etmeye, (*Özetlemek*, büsbütün uydurma da olsa, şu *hülasa etmekten* iyi değil miydi? Neyse! Kapatalım şimdi, kızarsınız, ben de hastayım, cenkleşmeye gelemem.) o yazıyı hülasa etmeye kalkmayacağım ya, yazarı *Monsieur Charles Clerc, Sainte-Beuve*'ün bir sözünü anıyor, onu söyleyeceğim. XVII. yüzyılın en büyük Fransız yazarlarından *La Bruyère*, başkaca geçineceği olduğundan kalemiyle para kazanmak istemezmiş, kitabını *Les Caractères*'in müsveddesini kitapçı *Etienne Michalet*'ye götürdüğü gün, "bir kâr olursa onunla kitapçının küçük kızına çeyiz yapılmasını" söylemiş. Kız gelinlik çağına geldiğinde o hesap iki yüz bin frankı bulmuş... Bugünün değil, XVII. yüzyılın iki yüz bin frankı, şıkır şıkır on bin altın... *Sainte-Beuve* bunu düşünür de: *La Bruyère* kalemiyle geçinmek zorunda olsaydı acaba bir kitap daha, bize bıraktığından da da üstün bir kitap daha yazmaz mı idi?" dermiş.

Hoşuma gitti bu söz. Hani: "Bir söyleyeceğin varsa, o zaman yaz, para kazanmak için değil," diyenler vardır, hikmet savurduklarını sanırlar, onlara iyi bir cevap oluyor. Biliyorum, *Sainte-Beuve*'ün sözünü çürütecek misaller gösterilebilir: *Goethe* kalemiyle geçinmek zorunda değilmiş, uzun ömrünün sonuna kadar yazmış durmuş, *Marcel Proust* koca kita-

bını ekmeğini çıkarmak için yazmamış, yokmuş para kazanmaya ihtiyacı. *Duc de Saint-Simon* hatıralarını bastırmak için mi yazmış? Değerini, büyük bir yazar olduğunu, kitabının yüzlerce yıl sonra da okunacağını sezermiş, bilirmiş elbette, ama para kazanmak için yazmamış. *La Bruyère* de yazabilirdi, gönlü istememiş...

Ama haklı *Sainte-Beuve:* kalemiyle geçinmek zorunda kalmak, hatta sadece zengin olmak hırsı da yazar için iyi bir kamçıdır. İşte *Balzac,* işte *Hugo... Nedim, III. Ahmet*'e yahut *Damat İbrahim Paşa*'ya sunduğu kasidelerin en güzelini acaba sıkıntılı bir gününde yazmamış mıdır? "Bir söyleyeceğin varsa yaz..." Boş söz! İri lakırdı! Yazar mutlaka bir diyeceği olan adam değil, yazmayı kendisine iş edinmiş adamdır. Gerekince bulur söylenecek söz. Bir bakar çevresine, gördükleri üzerine düşünür. Söyleyeceği bir şey olan adam demek, duyguları, düşünceleri, birtakım bilgileri olan adam demek değil midir? Bunlar da az çok bulunur herkeste. Öyle ise yazarın, yazmayı kendine iş edinmiş, yazmaya alışmış kimsenin, bir konu bulmak için kendini yoklaması yetişir. Daha olmazsa kendini anlatır. İçinde bulduklarının hepsini söyler mi? O başka... Hepsini söylemez, bir süzgeçten geçirir onları, kendisindeki güzellik ölçüsünün süzgecinden geçirir, başkalarını da ilgilendirecek olanları seçer. Öyle yazarlar vardır ki kendilerinde ne buluyorlarsa hepsini söylüyorlar hissini verirler. İşte *Montaigne,* işte *Monsieur Gide...* Aldanmayın, onlar belki hepimizden çok seçerler, ama belli etmezler seçtiklerini, parçalara bir bütün süsü vermesini bilirler. Ustadır onlar. Bu "usta" sözünü kötü bir manada kullandığımı sanmayın, tam tersine: hepimizin en büyük dileğimiz, tuttuğumuz işte usta olmak değil midir?

Belki de içinizde: "Bu adam sadece makalecileri, denemecileri düşünüyor, onun için yazar kendini araştırsın, elbette söylenecek bir şey bulur diyor. Hikâyecileri, romancıları, tiyatro yazarlarını hesaba katmıyor," diyenler bulunur. Yanılırlar öyle diyenler. Hikâyeciler, romancılar, tiyatro yazarları

için de öyledir. Ne demektir romancı? Ne demektir tiyatro yazarı? Dünyayı, çevresini, kendi kendini bir roman, bir tiyatro oyunu konusu olarak gören adamdır. O da konusuz kalmaz. Daha olmazsa bir roman, bir tiyatro oyunu yazmak isteyip de bir türlü konu bulamayan adamın romanını yazar. Son günlerde şöyle bir kitap okudum: *Jean Cau* adında bir Fransız yazarının - belli, daha bir delikanlı - *Coup de Barre* adlı romanı. Ben pek beğendim, çok şirin şey. Yazar neler koymamış o romana! Bitirdiğiniz zaman asıl konuyu unutuyorsunuz: "Bu *Jean Cau* bugünkü Fransız edebiyatını hicvetmiş. Birtakım ne istediklerini bilmez, kudretsiz, kendilerini beğenmiş yazarların edebiyatı ile alay ediyor, yazarları ciddiliğe, bir medeniyet çökmek tehlikesi geçirirken kendilerinin de sorumlu olduklarını düşünmeye çağırıyor. Bir devrim havası var bu kitapta," diyorsunuz. Hani *Monsieur Maurois*'nin *"Au pays des articoles"* adlı uzunca bir hikâyesi vardır, onu andırıyor, ama *Monsieur Maurois*'ninki hoş-sohbet bir "académicien" şakası idi, *Jean Cau*'nunki ise çok daha ileri gidiyor. Fransızca bilen okurlarıma öğütlerim, okusunlar o kitabı, eğlenirler. Ama Türkçeye çevirmeye kalkmasınlar, hem zorluk çekerler, hem de o kadar önemli değil.

"Bir söyleyeceğin varsa yaz." Sadece boş bir söz, sadece iri bir lakırdı mı? Bir de bu öğüdü tutmaya kalkan yazarın halini düşünün. "Hayır yok benim bir söyleyeceğim," deyip de sussa iyi! Öylesine can kurban! Ya: "Var benim bir söyleyeceğim, herkes de dinlemelidir," diyeceklere ne buyurursunuz?" "Söyleyeceğin varsa yaz..." diyenler kimseyi susturamaz, olsa olsa ukalaları özendirir.

Neler söylemek istiyordum, oysaki neler söyledim! *Monsieur Charles Clerc*'in *Hommes et Mondes* dergisindeki makalesi bana Türk yazarlarının halini düşündürmüştü, onu anlatmak niyetindeydim. Olmadı, onun yerine bu dağınık satırları karaladım... Dedim ya, hastayım. Hastalığın verdiği sıkıntılı düşünceleri, korkuları unutmak, kendimi oyalayıp avutmak için, bir de bu haftaki yazım eksik kalmasın diye, yavaş ya-

vaş, dinlene dinlene bunları çırpıştırdım. Beklediğinize uymadıysa kusura bakmayın. Zaten benim hangi yazımda beklediğinizi buldunuz?

2

Gelelim bizim yazarlarımızın haline... Bizde yalnız yazarlıkla geçinenler var mıdır? Zordur bu soruyu cevaplandırmak. Var, az da olsa birkaç kişi var, ama onlar da gazetelerde her gün yazarak geçiniyorlar. Gazete yazarlığı da yazarlık değil midir? Olmaz olur mu? Gazete yazarlığını edebiyatın, sanatın dışında sayanların ne demek istediklerini hiçbir zaman anlamadım. Her gün yazmak zorunda olan kimse öyle özenerek yazamazmış, makalesini ya da fıkrasını çırpıştırıverirmiş, diyeceklerinin üzerinde uzun uzun düşünemezmiş... Lakırdıdır bütün bunlar, kendi ellerinden gelmeyeni bir kusur, bir kabahat diye göstermeye kalkanların uydurdukları lakırdılardır. Bizde olsun, başka memleketlerde olsun, gazete makalecileri, fıkracıları, *reportage*'cıları arasında çok iyi usta yazarlar göstermek kabildir.

Ancak her yazar gazeteci olamaz. Şairdir, hikâyecidir, romancıdır; düşünüşü, mizacı, kafasının işleyişi gazete makaleleri, fıkraları yazmaya elverişli değildir. Bir kitap hazırlıyor, onun üzerinde aylarca, belki yıllarca çalışmak ister, çalışması gereklidir. Öyle yazarlar yalnız yazılarıyla geçinebiliyorlar mı? Bu soruya insan hemen: "Hayır," demeye kalkıyor, ama o da doğru değil. Bizde şairleri, hikâyecileri devlet öteden beri koruyor, korumaya, onların geçimlerini sağlamaya çalışıyor, birer iş veriyor onlara. Demek ki onlar da: "Biz kalemimizle geçinemiyoruz," diyemezler, çünkü kendilerine verilen iş daha çok kalemlerinin hatırı içindir, rahatça çalışmalarına imkân vermek içindir.

Orası öyle ama: "Bizde gazeteci olmayan yazarlar, şairler, romancılar kalemleriyle geçinebilir mi?" sorusuna insan gene: "Evet," diye cevap veremiyor. Bizde yazarlık, serbest

yazarlık başlı başına bir meslek olamamıştır da onun için. Falan şair, filan romancı, bir şair, bir romancı oldukları için devletçe, hükümetçe korunuyor, belki de başaramayacakları şu ya da bu işe getirilip geçinmeleri sağlanıyor, ama sadece şiirlerinden, romanlarından kazandıkları ile evlerini geçindiremiyorlar. Demek ki yazarlık bizde bir meslek olmamıştır.

Çocuğunuza: "Sen ne olmak, ne iş tutmak istiyorsun?" diye soruyorsunuz. "Romancı olacağım," diye cevap veriyor, diyelim ki tüyleriniz ürpermiyor, hatta siz de edebiyatı sevdiğiniz, bir toplumda edebiyatın gerekli olduğuna inandığınız için seviniyorsunuz, gene de: "İyi, ama romancılıktan başka ne iş tutacaksınız, ne ile geçineceksin?" diye sormaz mısınız? Bunu sormanız da sizin romancılığa bir meslek, başlı başına bir meslek diye bakmadığınızı gösterir. İyi bir şey, toplum için lüzumlu bir şey, ama bir süs, bir ziynet, mutlaka karşılanması gereken bir ihtiyaç değil...

Edebiyatın, sanatın bir toplum için karşılanması mutlaka gereken bir ihtiyaç olduğunu da herkese kabul ettiremezsiniz. Söylersiniz, yazarsınız, söylediklerinize, yazdıklarınıza inananlar, sizi alkışlayanlar bulunabilir. Ama yeter mi bu? Bütün yurttaşlar şiir okuyacak, böylece de ülkemizde şairlik, romancılık bir meslek olacak diye kanun çıkaramazsınız ya? Size inandığını söyler, kendi de inandığını sanır, sizin dediklerinizi: "Haklı doğrusu," diyerek eşine dostuna anlatır, gene de gidip kitap almaz. O kitap almayınca da yazar yalnız yazısıyla geçinemez, bizde yazarlık bir meslek olamaz.

Bu derde bir deva mı buldum? Ne haddime benim? Sadece yakınıyorum. Bütün okur-yazarlarımızdan, hani şu *aydın* (münevver) denen kimselerimizden, kendi kendimizden, kendi kendimden yakınıyorum. Doğrusunu söyleyelim, bizim okur-yazarlarımız, aydınlarımız, yani bu yazıyı okuyan siz, yazan ben, bizim bütün benzerlerimiz kitap almanın, kitaba para vermenin boynumuza borç olduğunu bilmiyoruz. "Efendim, ortada pahalılık var, aldığımız para ekmeğimize zor yetişiyor, endimize üst baş yapamıyoruz, bir elbiseyi dört yıl

giyiyoruz, kitaba nasıl para ayıralım?" gibi sözler söylüyoruz. Masal bütün bunlar! Evet, yıllardan beri pahalılık var, geçim zorlaştı, ama biz bütün eğlencelerimizden vazgeçtik mi? Elbette azalttık eğlencelerimizi, büsbütün bırakmadık. Onlara para bulduğumuz gibi kitaba da bulabiliriz. "Eğlence de bir ihtiyaçtır, insan eğlencesiz yaşayamaz," diyeceksiniz, yerden göğe kadar haklısınız, eğlenmeyi kötülemeye kalkanların dediklerine inanmayın, hatta dinlemeyin onları, ne dediklerini bilmeyen ukala kimselerdir. Ancak siz bana: "Eğlence de bir ihtiyaçtır, insan eğlencesiz yaşayamaz," diyerek kitaba para bulamayanları savunmaya kalkarsanız, kitabın bir ihtiyaç olmadığını kabul etmiş olursunuz. Ben de onu söylüyordum: biz okumayı, kitap almayı gerçekten bir ihtiyaç saymıyoruz, onun için bizde yazarlık, romancılık, şairlik bir meslek olamıyor diyordum.

Bir de: "Bizde çıkan kitapların çoğu değersiz şeyler, bizim için okumak bir ihtiyaç, ama biz o ihtiyacı Avrupa dillerinde yazılmış kitaplar okuyarak gideriyoruz," diyenler var. Ben de, ne yalan söyleyeyim, onlardanım, Fransızca roman, dergi alırım da Türkçelerine para vermem. Bizler de ne yaptığımızı bilmiyoruz. Türkçe yazılmış kitapları değersizdir diye almamakta, onlara ilgi göstermemekte devam edersek bizim edebiyatımız gelişebilir mi? Bizde hiç kitap okumayanlar kadar yalnız başka dillerde yazılmış kitapları okuyanlar da edebiyatımızın gelişememesinden, bizde yazarlığın bir meslek olamamasından sorumludurlar, onların da suçu vardır.

Birtakımları da: "Biz kitap alıyoruz, ancak okuyabileceğimiz, sevebileceğimiz kitapları alıyoruz," diyorlar. Bence onlar kitap almanın, edebiyata ilgi göstermenin ne demek olduğunu anlamıyorlar. Evet, insan ancak sevebileceği kitabı, kendisini eğlendiren kitabı okur. Hiç kimseyi bir kitabı esneye esneye, sıkıla sıkıla okumaya mecbur edemeyiz. Ancak sizin beğenebileceğiniz kitap on kitap, on beş kitap arasında bir tanesidir, onunu, on beşini alacaksınız ki içlerinde aradı-

ğınızı bulasınız. Sizin o beğeneceğiniz kitabın basılabilmesi için beğenmeyeceğiniz, okuyamayacağınız kitapların da basılması gerektir. Kitap daima pahalı bir şeydir, en ucuz satıldığı zamanlarda dahi pahalıdır, edebiyatı gerçekten sevenler bunu bilirler, bir yığın kitap alırlar, içinden ancak bir ikisini okur, onları beğenirler. Ama kendi sevebilecekleri kitapların basılabilmesi için bu masrafı göze almaları gerektiğini anlamışlardır.

Bizde işte böyle okurlar bulunmadığı için edebiyatımız gelişemiyor, yazarlık başlı başına bir meslek olamıyor. Bunu nasıl düzeltmeli? Bilmem orasını, ancak şunu söyleyebilirim: bizde öyle bir okurlar sınıfı belirmedikçe, yazarlara devlet ne kadar yardım ederse etsin, edebiyat bir meslek haline gelemeyecek, bizim toplumumuzda olsa da olur, olmasa da olur bir süs, bir ziynet sayılacaktır.

EDEBİYAT ÂLEMİ

Bir edebiyat âlemi var mı bizde? Edebiyatçılarımız yok demiyorum, olmaz olur mu? İşte şairler, hikâyeciler, denemeciler. Ara sıra eleştirmeye özenenler de görülüyor. Edebiyatçılarımız var, edebiyat âlemimiz yok. Edebiyatçılarımız birbirlerini bilmiyor, bilmek istemiyor, bilmeyi gerekli bulmuyor da onun için. Hepsi de kendi içlerine büzülmüş; bir kendilerini düşünüyorlar, gözleri bir kendilerine dikili.

Her biri kendi yazdıklarının okunmasını, önemlenmesini, adının boyuna anılmasını istiyor. Okuyacaksınız yazılarını, hem de beğeneceksiniz, öveceksiniz. Beğenmezseniz, ufacık da olsa bir kusur bulursanız, yandınız, yargıyı giyiyorsunuz, anlamıyorsunuz edebiyattan, gerçek güzel, gerçek yeni nedir seçemiyorsunuz. Yahut kıskanıyorsunuz, sanat dışı kaygılarınız var... Buna bir diyeceğim yok. Her yazar, kendi elinden çıkanın güzel, kendi düşündüklerinin doğru olduğuna inanır; güzelliği, o doğruluğu sezmeyenlerin de anlamadıkları, anlamayacakları kanısındadır. Ama kendileri için beklediklerini başkaları için neden yapmıyorlar? Ben sizin yazdığınızı okuyayım, ilgileneyim size, peki, siz benim yazdıklarımı neden okumuyorsunuz, siz bana neden ilgilenmiyorsunuz? Kendimi öne sürmüyorum, benim yazdıklarımı okusunlar demiyorum, birbirlerinin yazılarım neden okumuyorlar?

Bir edebiyatçı ile konuşuyorsunuz, çok şeyler bildiği, çok şeyler yaptığı sanısında. Günümüzün yazarları, edebiyatı üzerine, çoğu kötüleyici, neler neler söylüyor! Siz bir şairin, bir hikâyecinin adını anıyorsunuz. Şaşıyor. Daha ilk duyuyormuş adım. Kimmiş o adam? Pek de yeni değil o sizin andığınız yazar, on, on beş yıldır dergilerde yazıları çıkıyor, bir iki de kitabı var. Birini görmemiş, görmediği için de o yazarın bir değe-

ri olabileceğine bir türlü inanamıyor. Değerli yazarlar onun gözünden kaçar mı hiç? Ben böyle edebiyatçılar arasında *Fazıl Hüsnü Dağlarca*'nın, *Sait Faik Abasıyanık*'ın adını duymamış olanları gördüm. Birtakım densizlikler etmiş olmasa, *Necip Fazıl Kısakürek*'in de kim olduğunu bilmeyecekler.

Ama kimi biliyorlar? Yenilerden geçtik, eskilerle uğraşmışlar mı? *Fuzuli, Baki, Nedim, Galip, Abdülhak Hamit, Fikret, Cenap...* Ağızlarından düşmüyor bu adlar. Ama inanmayın. Biraz araştırdınız mı, onların kitaplarını da yıllardır açmamışlar. Nedir okudukları? Okumuyorlar. İçlerine büzülmüşler, büyüklüklerini, çok şeyler bildiklerini düşünüyorlar, işte o kadar. Bir de bakıyorsunuz, kimsenin bilmediği çok eski bir şairden açıyorlar. 15. yüzyılda bir *Safderî* varmış, önemli kişiymiş, dört tane gazeli ile bir de kırk beyitlik mesnevisi kalmış, eski bir mecmuada gözlerine ilişmiş. Bir anlatıyorlar onu, parmak ısırıyorsunuz. O dört gazelle, kırk beyitlik mesnevi üzerinde çalışıyorlarmış, bitirsinler, yayınlayacaklarmış, yayınlayacaklarmış da bütün ülkeyi, bütün dünyayı aydınlatacaklarmış. *Safderî* aşağı, *Safderî* yukarı. Bir de o *Safderî*'nın şiirlerini görmek istiyorsunuz, birbirinden tatsız, eciş-bücüş mısralar...

Yaşlılar, kırkı, elliyi aşmış olanlar böyle de gençler böyle değil mi? Onlar da edebiyatın, dünyanın kendileriyle bittiğini sanıyorlar. Otuzuna yeni basmış bir şairle konuşuyorsunuz, bir dergide yeni okuduğunuz bir şiiri söylüyorsunuz. Kimmiş onu yazan? Ha! Biliyormuş, daha yirmi sekizinde bir delikanlı, bir türedi, uğraşılır mıymış onunla? Kendisiyle, kendi yaşındakilerle uğraşırsanız, yazdıklarını okursanız, o başka, onlar tanınmış şairler, ünlü yazarlar... Sakın o şaire: "Siz de daha dün tanınmıyordunuz, o delikanlı da dünkü siz gibi, iki yıl sonra sizin yaşınıza gelecek, o da belki sizin gibi adını duyurur, ün kazanır," demeyiniz, dudak büküyor size, zaten siz nerede yenilik varsa ona ilgilenirmişsiniz, güzel olsun, çirkin olsun... Hani ilkokullarda üçüncü sınıf öğrencileri o yıl gelenlere şöyle bir yukarıdan bakarlar, bizim yazarları-

mız da öyle birer çocuk olmaktan kurtulamıyor. Kendileri önemli kişiler, kendilerinden sonra gelenler size, sözü edilmeye değmez, ellerinden bir şey gelmez, ancak şunu bunu kandırmaya çalışan birtakım züppe. Okumayın onların yazdıklarını, adlarını ağzınıza almayın, yoksa şımartırsınız.

İşte bunun için bir edebiyat âlemimiz yok. Küçük küçük öbekler görülüyor, bir yaşta beş on şair, beş on yazar birbirlerini tutuyor, birbirlerini övüyor, bir çığır olduğunu sanıyorsunuz. Değil, onların birbirlerine ilgilendikleri yalan, ancak kendi kendilerine ilgileniyorlar, birbirlerini tutmaları da salt kendilerini düşünmekten, bu dayanışma kendilerine yarayacak diye. Biri ötekinde ufacık bir kusur gördü mü, maazallah! Bütün o hayranlıklar, bütün o çığır çöküveriyor.

Bir edebiyat âlemimiz yok, çünkü edebiyatçılarımız uğraşlarına, yani mesleklerine gerçekten bağlı değil. Bağlı olsalar, kendilerinden önce ne yapılmış, kendilerinden sonra ne yapılıyor, onu merak ederler. Şairler şiiri sevmiyor, ancak kendi şiirlerini, kendi şairliklerini seviyor, yani kendi kendilerini seviyor. Çıkamıyorlar kendilerinden, uğraşlarına bağlayamıyorlar kendilerini. Sözlerini etmezseniz, kızıyorlar: "Bu ülkede eleştirmeci yok. Bu ülkede edebiyatı seven kimse yok," diye yakınıyor, bağırıyorlar. Bir kere edin sözlerini, beğendiğinizi söyleyin, biraz övün, başka kimsenin adını anmasanız da yetiyor onlara, bu ülkede nedense eleştirmeci de, edebiyatı seven, edebiyattan anlayan adam da kendiliğinden türeyiveriyor.

Bu yazıyı yalnız başkalarını yermek, başkalarına taş atmak için mi yazdım? Ben onlara benzemez miyim? Benzemez olur muyum hiç? Bir toplumda bir kişi ötekilerden ayrı olur mu? Onlardaki kusurlar, onların eksikleri elbette bende de var. Yalnız insan kendisini göremiyor da çevresindekileri daha iyi gördüğünü sanıyor. Komşumuzun kusurlarını söylemeye kalkıyoruz, iyice bakarsak anlıyoruz ki kendimizinkileri de birlikte söylemişiz.

ELEŞTİRMECİ

İkinci genel savaş hızlanmadan önce yurdumuza Fransa'dan her hafta üç beş edebiyat gazetesi, her ay da birkaç dergi gelirdi. Onları okuduğumuz için çoğumuzun ne yazarsak onlardan aşırıp yazdığımızı sananlar vardı. Fransa'dan yıllarca kitap da, gazete ile dergi de gelmedi, biz gene susmadık, iyi kötü bir şey karaladık... Ama, doğrusu, üzülüyorduk, söylenecek söz bulmak zorlaştı diye değil, Fransızca yazının tiryakisi olmuştuk da onun için üzülüyorduk. Dünyanın fikir, sanat işlerinden haber alamamak da kafalarımızı tembelleştiriyordu. Kişi, çevresinde olup bitenleri anlayabilmek için de sınırların ötesinde neler geçtiğini, neler üzerinde çalışıldığını öğrenmek ister. Kendi içimize kapanmış olmak, değerlerimizi de eksiklerimiz de görmeye bırakmıyordu.

Kitap daha nazlı, ama artık Fransa'dan her hafta çeşit çeşit gazete geliyor. Ne kadar da çok!.. Hangilerini seçeceğimizi bilemediğimiz için ne bulursak hepsini alıyoruz. Okuyoruz demiyorum: koca koca sayfaların çoğu, Fransa'nın iç kavgalarının yankılarıyla dolu, okusak da iyice anlayamıyoruz. 1939'dan önceki Fransa'yı biraz bilirdik, şimdi yeni yeni adlar, yeni yeni yüzler var. Bildiklerimiz de değişmişler: dünkü düşmanlar barışmış, dün yan yana gördüklerimiz bugün birbirlerine diş biliyor... 1940 ile 1945 arasında o ülkede neler olduğunu iyice öğrenmeden Fransa'nın gazetelerini pek anlayamayacağız.

Birçok kitaplar çıkıyormuş, bize ancak birkaç tanesi gelebiliyor. Ötekiler üzerine bir fikir edinebilmek için gazetelerdeki eleştirmeleri okuyorum. Güzelleri, ilgi uyandıranları oluyormuş... Şimdilik bekliyoruz.

Geçen gün kitapçıdan gene bir yığın haftalık gazete al-

mış, kitap eleştirmelerini okuyordum. Keziban.

-Ne yapıyorsunuz öyle? diye sordu.

-Görüyorsun, Keziban, gazete okuyorum, okuyamayacağım kitaplar için söylenenleri okuyorum.

-Ne olacak onları okuyacaksınız da?

-Ne mi olacak, Keziban? Bir fikir edineceğim, bugünkü Fransız yazarları içinde beğenilenler hangileriymiş, onu öğreneceğim.

Keziban bana bir acıma gülümsemesiyle baktı:

-Yani eleştirmeciler o kitapları birer hap haline koymuşlar, siz de o hapları yutuyorsunuz, öyle mi? dedi... Ama dikkat edin, dokunur o haplar. Hapları yutayım derken hapı yutarsınız karışmam!

-Bilirsin, Keziban, hoşlanmam böyle tuhaflıklardan. Geldin, bana gazetelerimi bıraktırdın, bari doğru dürüst konuş. Ne demek dokunur?

-Dokunur ya! O hapları yutunca, yani eleştirmecilerin o kitaplar üzerine söylediklerini okuyunca siz de o kitapların ne olduğunu biliyorsunuz sanırsınız. Bir gölge yakalayacaksınız... Gölge yakalanmaz, ama öyle diyelim. Elinizdekinin bir gölge olduğunu bilmeyerek, sahiden bir şey edindiğinizi sanacaksınız. Bir kitabın ne olduğunu öğrenmek istiyorsanız, o kitap için söylenenleri değil, o kitabı okuyun...

-Kitabı bulamıyorsam ne yapayım?

-Ne yapacaksınız, okumazsınız, o kitabı bilmemeye katlanırsınız. Bilmediğiniz kitaplar az mı dünyada? Bırakın bunlar da onlara karışsın... Ama duramazsınız, zamanınız edebiyatım ille öğreneceksiniz! Geçmiş yüzyılların nice büyük yazarlarım bilmeseniz de olabilir, ama bu yıl Fransa'da yazılmış bir kitabı hiç bilmeseniz olmaz, değil mi?.. Sizi gören de yaşınız ilerlemiş, aklınız başınıza gelmiş sanır!.. Çocukluk derler sizinkine, çocukluk! Ukalaca bir çocukluk...

-Sen düşünmeden söyleniyorsun, Keziban: "Ukalaca çocukluk," olur mu. Ukalalıkta bir yaşlılık, bir ihtiyarlık vardır.

-A! Çocuklar ukala olmaz mı? O gün öğretmenden duyduklarını evde ille anlatmak isteyen çocuğunki ukalalık değil midir? Ama çocuklarda ukalalık şirin olabilir, sizinki öyle olmaz.

Kızmıştım, Keziban'a söylenecek şöyle ağır bir söz arıyordum. Ben o sözü araya durayım, Keziban gazetelerden birini aldı, karıştırdı, sonra kahkaha ile:

-Şuna bakın! dedi. Bu gazetenin baş eleştirmecisi bir hafta içinde bakın kaç kitap okumuş! Hepsi için düşündüklerini de bir yazıda anlatıveriyor... Siz de o yazıyı okumakla bir şey öğreneceğinizi sanıyorsunuz!

-Adamcağız ne yapsın, Keziban? O ülkede çok kitap çıkıyormuş, her hafta beş altısını okumasa bitiremez, okurları ondan öğüt vermesini, salık vermesini istiyor, o kadar çok okumasa üzerine aldığı işi başaramaz... Kendini bilen eleştirmeci öyle olur işte! Durmaz okur, haftalık yazısı için gereç toplar.

Keziban yüzüme baktı, sonra:

-Siz benimle alay mı ediyorsunuz, Allah aşkına? diye sordu.

-Neden alay edeyim? Doğruyu söylüyorum. Eleştirmeci, gerçekten eleştirmeci işte öyle çalışmalıdır. Yoksa okurlarını aydınlatamaz. Öyle çalışmazsa zamanının edebiyatını kendi anlayamaz, kendi öğrenemez ki başkalarına öğretip anlatsın.

Bu sözlerime kızdı mı, nedir, bu sefer Keziban kaşlarını çattı:

-Sizinle ciddi konuşalım, dedi.

-Buyur. Ben de onu istiyorum.

-Bir roman, bir şiir niçin yazılır? Niçin okunur? Siz bana onu söyler misiniz? Sanat eseri bir şey öğrenmek için mi, fayda için mi okunur. Bir şey öğretebilir, belki bir faydası olur. Ama siz bir romanı ya da bir şiir kitabını açtığınız zaman önce faydayı mı düşünürsünüz? Önce zevkinizi düşünmez misiniz?

– Evet, önce zevkimi düşünürüm. Ne olmuş?

– Öyle ise bırakın bu eleştirmecilerin söylediklerini. Onlar okudukları romanları, şiirleri zevk için okumuyor. Sizin dediğiniz gibi üzerlerine aldıkları işi görmek, o işi başarmak için okuyorlar. Demek ki onlar birer sanat eseri okuru değildir. Sanat eserini zevk almak için okumuyorlar, sanat eserinin asıl ereğini *yadsımış* (inkâr etmiş) oluyorlar. Nasıl inanırsınız o adamların dediklerine?

– Sen saçmalıyorsun, Keziban. Eleştirmeci birçok kitapları zevki için okumuş adamdır, zevk için okumanın ne olduğunu öğrenmiştir, artık iyi kitabın, okura zevk verecek kitabın ne olduğunu bilir...

– Peki siz de zevki için okuduğu kitaplar üzerine ne düşündüğünü sorun, ona karışmam. Ama onu sormuyorsunuz ki! Eleştirmeci olduğu için, kitaplar üzerine söz söylemeyi kendine iş edindiği için okuduğu kitaplar üzerine ne düşündüğünü soruyorsunuz. Bir kitap eğlendirmek için, kelimenin sanattaki manasıyla eğlendirmek, zevk vermek için yazılıyor, sonra bir adam çıkıyor, kitap okumayı kendisine iş edindiği için, o kitabı okuyor, belki beğenmiyor, sıkılıyor, her sayfayı okurken: "Ben bunun üzerine ne söyleyeceğim? Ne söylemeliyim?" diye düşünüyor, kendisini zevkine de, sıkıntısına da bırakmıyor, yani durumu, sanat eseri karşısında asıl gereken durum olamıyor... Öyle bir adamın söylediğinin ne değeri olur?.. Siz tiyatroya gidiyorsunuz, gülüyorsunuz, ağlıyorsunuz, sahnede olanlara yarı inanıyorsunuz; eleştirmeci gidiyor, gazetesine vereceği yazıyı düşünüyor. Tiyatro eseri karşısında, sorarım size, sizin durumunuz mu doğrudur, onunki mi?

– İkimizinki de doğru olabilir. O, yani eleştirmeci, uyanık bir seyircidir.

– Hayır, ikisi birden doğru olamaz. Tiyatroda gülen, ağlayan adam uyanık bir seyirci değil midir? Uyanık olmasa gülmez, ağlamaz, ilgilenmez... Uyanıktır, ama kendini tiyatroya bırakır. Roman, şiir okuyan adam da uyanıktır, okudu-

ğu romana, şiire ne kadar dalıyorsa o kadar uyanıktır. Elindeki kitaptan başka bir şeye kapıldı mı, uyumuş, sanata uyumuş demektir. Kapıldığı şey isterse not almak gibi, okuduğu romanın başka hangi romana benzediğini aramak gibi bir iş olsun, gene uyumaktır, sanat eserinin götürmeyeceği bir durumdur... Bunun için eleştirmecilerin söylediklerine inanmam.

-Öyle ise, Keziban, sen eleştirmeyi kabul etmiyorsun.

-Nasıl kabul etmem? Eleştirme her okurun, her seyircinin başlıca hakkıdır. Ben bir kitabı okuyacağım, bir tiyatro oyununu seyredeceğim, sonra da beğenip beğenmediğimi söylemeyeceğim... Olur mu öyle şey? Elbette söylerim, beğendimse başkalarının da beğenmesini isterim, beğenmedimse başkalarının da beğenmemesine çalışırım. Dünyada ilk sanat eseri doğduğu gün eleştirme de onunla birlikte doğmuştur...

-Öyle ise deminden beri söylediklerin neydi?

-Eleştirme herkesin, sanata ilgi gösteren her kişinin hakkıdır, ama sizin eleştirmecileriniz o hakkı hak diye değil, bir çeşit ödev diye ileri sürüyorlar. İyice düşünürseniz anlarsınız ki onların yaptıkları sanatı da, eleştirmeyi de yadsımaktır, çünkü sanat eserini, bir sanat eserinin istediği kendini verme, kendini kaptırma ile okumuyorlar, beğenip beğenmediklerini söylemekle kalmıyor, birtakım sebepler göstermeye kalkıyorlar.

-Yani eleştirme yazılarını okumayalım mı, Keziban?

-Okumayın dedim mi ben size? Ne karışırım ben? Okuyun, onları okumakla bir şey öğrendiğinizi sanarak avunun!.. Ama ben, bir kitap üzerine bir fikir edinmek istedim mi, o kitabı kendim okurum. Sonra, o kitabı benim gibi zevkleri için okumuş kimselerle konuşmaktan da hoşlanırım, sizin eleştirmecilerinizle değil, kendilerini bırakıp okuyanlarla konuşurum...

Bunu söyledikten sonra gülümsedi:

-Doğrusu, dedi, eleştirmecileri de okurum, sözünü et-

tikleri kitap üzerine bir fikir edinmek için değil, öyle bir şey aramam onlarda, ama içlerinde tatlı tatlı yazan, hoş sözler bulup söyleyen adamlar vardır, onları okumak hoş olur. Sizin anlayacağınız, eleştirmeyi de bir sanat eseri diye, zevkim için okurum.

Keziban gitti, ben gene gazetelerimi açtım.

ÖLÜLER

Yaşlandıkça hoş görürlüğümün artacağını umardım, yanılmışım. Bağnazlaştım, müteassıplaştım sanmayın, benim gibi düşünmeyenler, benim inandıklarıma inanmayanlar susturulsun, sürülsün, ne bileyim, asılsın, kesilsin dediğim yok, kimsenin, en sevmediğim kişinin bile canına da, hürriyetine de kıyamam. Ama birtakım fikirler, kanımlar üzerinde tartışmaya girişmek şöyle dursun, onları dinlemek dahi elimden gelmiyor, sinirleniveriyorum.

Tanıdıklardan biri vardır, asıl adını söylemeyeceğim. Hasan diyelim, kendini beğenir ya, o da kusur sayılır mı? Kimde yok? İyi adamdır doğrusu, temiz yüreklidir, sık sık değilse de ara sıra görüşmekten hoşlanırım, bir çeşit şiiri sever, kendi de, beceremediğini anlayamaz, yazar. Şundan bundan, onun da, benim de tanıdığımız kimselerden, biraz da edebiyattan konuşuruz. Dediklerimiz birbirine pek uymaz, varsın uymasın, hepimizin dediğimiz bir olursa yaşamanın tadı mı kalır? Karşınızdakinin de tıpkı sizin gibi söyleyeceğini bilirseniz oturup da konuşabilir misiniz?.. Doğrusu, bulunuyor öyle insanlar, hepsi birörnek düşünüyor, birörnek söylüyor, gene de bir araya geldiler mi, doyamıyorlar konuşmaya. Ben onlardan değilim, aynaya bakmayı sevmem, hele her yanı ayna olan bir odada, öyle sanıyorum ki bir dakika oturamam.

Geçenlerde Hasan'ı bir yerde gördüm, görünce de yüzüm güldü, dedim ya, arkadaşımdır, severim. Ama o kalktı, *Atatürk* öncesi değerlerden açtı, onları savunmaya, onları övmeye başladı. Bir tuhaf oldum. Ninenizle, bundan yıllarca önce öldüğünü bildiğiniz ninenizle karşılaşırsanız, düşünün bir kere, ne yaparsınız? "Ben seni tanımıyorum," diyemezsi-

niz ki! Tanırsınız elbette, çocukluğunuzda size masallar anlatmıştır, "Yavrumun yavrusu!" deyip sizi bağrına basmıştır, o sizi sevmiştir, siz de onu sevmişsiniz. Bütün o sevgiden, bütün o saygıdan içinizde bir iz, şöyle belli belirsiz, belli belirsiz olduğu için de daha çekici bir koku kalmamış olabilir mi? Nice hatıralar canlanıverir... Ama siz gene de sevinemezsiniz, "Ah benim nineciğim! Gene kavuştuk, sen bana gene masallar anlatacaksın, gene bağrına bastıracaksın beni!" diyemezsiniz. Yıllarca onun ölmüş olduğu düşüncesiyle yaşamışsınız, dünyayı onsuz görmeye alışmışsınız, çocuklarınıza onun sözünü etmişseniz bile: "Nereden, nasıl anlayacaklar? Karşılaşmadılar ki onunla, bilmezler ki onu!" deyip kısa kesmişsiniz. Ninenizin hatırasına saygınız olabilir, ama onun selvileri altında kalmasını istersiniz. O selviler de artık onun bir parçası olmuştur, selvilerden ayıramazsınız onu, dirilmesine, yaşamasına katlanamazsınız. "Aman! Bu bir gerçek olmasın! Bu rüya çabuk bitsin!" dersiniz...

Hasan'ın o günkü sözlerini dinlerken ninemle karşılaşmış gibi oldum. O *Atatürk* öncesi düşünceleri büsbütün anlamadığımı, onların bende gene de bir teli titretmediğini söyleyemezdim. Ama biliyordum onların öldüğünü, bir daha dirilmemek üzere öldüğünü. Karşımda birer hortlak gibiydi onlar. Bir hortlakla, dünyada en sevdiğiniz insanın hortlağı ile karşılaştığınıza sevinebilir misiniz? Onun size gözükmesi, gece rüyanızda değil de güpegündüz gözükmesi gerçeğe, hayata bir sataşma değil midir? Ölülerimize, mezarlarında kalırlarsa saygımız olabilir, dirilmeye, gözümüze gözükmeye, aramıza karışmaya kalktılar mı, bizi ancak ürpertirler, korkuturlar.

Atatürk öncesi çağın değerleri sizin ninenizin öldüğü gibi mi öldü? Gömüldü de büsbütün kalktı mı ortadan? Bunu bana sormayın, kendi içinizi yoklayın: onların yaşadıklarına sahiden inanabiliyor musunuz?.. Bazı insanlar varmış, daha çok hikâyelerde okuruz, ama gerçekte de bulunduğu olurmuş ölülerini gömmezler, yakmazlar, ilaçlayıp evlerinde sak-

larlar, günde bir iki saatlerini olsun onların yanında geçirirlermiş. Anlaşılmaz bir hal değildir bu: insan pek sevdiğini kara toprağa vermeye kolay kolay razı olur mu?.. Ama bir yalandır onlarınki, kendi kendilerini aldatmak için uydurdukları bir yalandır. O ilaçlanmış ölüye sevgilerini söylerken bir cevap alabilirler mi? Onu öperken alnında, yanaklarında bir sıcaklık duyabilirler mi? Onun karşısına geçtikleri her sefer, iç çekmekten, ağlamaktan, ahlarla dövünmekten kendilerini alabilirler mi? *Atatürk* öncesi değerler bugün büsbütün gömülmemiş olsalar bile ancak ilaçlanmış olarak ortada duruyorlar, canlılığın verdiği ateş kalmadı onlarda, onların yaşadıklarına inanmak isteyenler kendilerini zorluyorlar, onların ölmüş olduğunu seziyorlar, biliyorlar, ama hayallerinde canlandırmak istiyorlar. Sevdiğiniz bir insanın ölüsünü ne kadar zaman saklayabilirsiniz? Olsun olsun da siz yaşadığınız müddetçe o da ortada kalsın, sizden sonra gelenler, çocuklarınız, torunlarınız, onları sizin gibi sevemeyecekleri için, onlara bakmakla kendilerinde hiçbir hatıra uyanmayacağı için, evlerinde de tutmazlar, gömdürüverirler.

Atatürk öncesi çağ bilelim ki edebiyatıyla, musikisiyle, töreleriyle ölmüştür artık, bizlerin içimizde birtakım hatıraları olduğu için daha bir zaman hayalimizde yaşatabiliriz onları, divanlardan gazeller okuruz, hatta kendimiz de gazeller yazarız, saz âlemlerine gidebiliriz. Ama çocuklarımıza, torunlarımıza bakın, onlar şaşıyorlar bize, ne dediğimizi anlamıyorlar. Nasıl anlarlar? Biz onlara ölülerimizi anlatmaya kalkıyoruz.

AŞIRIYIM BEN

Aşırılık kötüdür demişiz bir yol, artık ne olursa olsun kaçacaksınız aşırılıktan. Dilimiz yıllardır değişiyormuş, değişecek, yeni *ister*'lere uymak için, daha kolay anlaşılır bir dil olmak için değişecek, birtakım Arapça sözlerin anlaşılması güç, söylenilmesi güç, onları atacak, yerlerine Türkçelerini koyacağız. Dilin değişmesi, Türkçeleşmesi iyiymiş, gerekliymiş ya, onda da aşırı olmayacaksınız, bütün sözleri Türkçeleştirmeye kalkmayacaksınız. Ilımlı olacaksınız efendim, ılımlı... Ha! *Ilımlı* da demeyeceksiniz, beğenmiyorlar onu, güzel değilmiş, anlaşılmıyormuş, *mutedil* diyeceksiniz, *mutedil* yerine *ılımlı* demek de aşırılıkmış. *Müfrit* yerine *aşırı* diyebilirsiniz, demelisiniz, o olur, beğenirler sizi, alkışlarlar. Ancak durun orada, ılımlı demeye kalkmayın, buruşturuverirler, ekşitiverirler yüzlerini. Bulaşık bir sayrılığa tutulmuşsunuz gibi uzaklaşırlar sizden. Bakın, *sayrılık* demek de olmaz, İstanbul aydını bilmez sayrının ne demek olduğunu, *Fuzuli*'yi de okumadığı için bilmez, bilenleri de sevmez, siz *hastalık* diyeceksiniz, yoksa aşırılık damgasını yediğiniz gündür. Ilımlı olacaksınız, karmakarışık bir dil kuracaksınız, karmakarışık bir dil kurulmasına çalışacaksınız. Yarı eski, yarı yeni. Biraz Türkçe, biraz Arapça, biraz da Frenkçe. Bunu yaptınız mı, buna katlandınız mı, ılımlısınız, sizden iyisi yok, uslu kişisiniz, dil devrimini anlamışsınız, bütün yazarlara, bütün gençlere örnek diye gösterirler sizi. "Aşırılar ile ılımlılar," diye yazmayacaksınız. "Müfritler ve mutediller" demek gibi kötü o, dil devrimini baltalamak olur, "aşırılar ve mutediller" diyeceksiniz. *Ve*... Ne de güzel söz: içini açıyor kişinin! Bir Türk kulağı için ondan tatlı söz mü olur bu yeryüzünde? *Ve*'yi Türkçeden kaldırdınız mı, Türk'ün geçmişi, geleceği, nesi var nesi yoksa

hepsi yitmiş demektir. Günümüz yazarlarının koca koca *betikleri* (kitapları) yarıya değilse de dörtte birine iner. Daha anlatamadık mı? Aşırılık edip *betik* demeyeceksin, *kitap* diyeceksin...

Ne yapayım? Elimde değil, aşırıyım ben, bu dil işinde aşırı olmaktan başka çıkar yol göremiyorum. "Aşırılar ve mutediller," demek bana bir aykırı geliyor. O ne öyle? Deli kızın gelinlik bohçasına benziyor. Hani 'altı kaval, üstü şişane' derler, o işte. Ilımlıların *beğenisi*, sizin anlayacağınız *zevki, sel, sal* ekini götürmüyormuş, onu duydular mı, kulakları tırmalanıyormuş, toplumsal, ya toplumsu diyemezlermiş, görürsünüz, yakında toplumî diyecekler, *î*'nin güzelliği var mı *sel*'de, *sal*'da? Onların beğenisi *sel*'i, *sal*'ı götürmediği gibi benim beğenim de Arapça, Türkçe, Frenkçe sözlerin el ele, kol kola verip karşımda kırıtmalarını götürmüyor. Kulağımı tırmalamasına tırmalamıyor doğrusu, şaşırtıyor beni, düşüncesizlikten, anlayışsızlıktan doğmuş gibi geliyor. *Mutedil* kalacaksa *müfrit* sözünün ne suçu var? Birbirlerine yakışıyor, onlar ikisi de bir soydan, birlikte kurulmuşlar, bir çağın çocukları, birini anlayan ötekini de anlar, anlaması gerektir. Değil "müfritler ve mutediller", "müfritûn u mutedilûn" dahi bence "aşırılar ve mutediller" demekten yeğdir, bir yana bağlı, bilerek, düşünerek eskiyi seçmiş, eskiye dayanan bir kişinin sözüdür de onun için. "Aşırılar ve mutediller" demek ise, kişinin bir yanı seçemediğini, bir yana tutunamadığını, eski ile yeni arasında bocaladığını gösterir.

Bugünkü yazarların çoğu, hepsi de diyebilirim, o bocalama içinde, bir türlü seçemiyorlar, yeni dille mi gidecekler, eski dili mi sürdürecekler, kestiremiyorlar, ikisi arasında ne yapacaklarını bilemiyorlar. İşte bunun için hepsinin de dilleri çirkin, dayanıksız. Kullanacakları sözleri elemiyorlar, yorularına, manalarına, köklerine, kaynaklarına göre incelemiyorlar, gelişigüzel söyleyi söyleyiveriyorlar. İyice bakın, birinde bile bir özen, gerçek bir özen göremezsiniz. Hepsi de: "Bu kişinin dedikleri birbirini tutmuyor," dedirtiyor. Bir karışık-

lık, bir düzensizliktir gidiyor bütün yazılarımızda. Başka türlü de olabilir mi? Sözlerini seçmeyen yazar, düşüncelerini de seçmiyor demektir, kullandığı sözlerin birbirine uymasına özenmeyen yazar, düşüncelerinin de birbirine uymasına aldırmıyor demektir. Söz, yazı, düşüncenin *gözgüsüdür*, İstanbul aydınının anlayacağı, *aynasıdır*. Söz karışıksa, sözde bir arılık, bir düzen yoksa, onun yankıladığı düşüncelerde de bir arılık, bir düzen yok demektir.

Hep aşırılık korkusundan geliyor bu. Aşırılıktan çekinmek düşüncelerimizin sonuna dek gitmekten çekinmek demektir. Düşüncelerinin sonuna gitmekten çekinen kişi ise, türlü düşünceleri, türlü görüşleri birbirine karıştırıyor, birini öteki ile körletiyor demektir. Aşırı olmayacaksınız, öyle ise bir yanı yeğlemeyeceksiniz, türlü düşünceler arasında bir bir yana, bir bir yana gülümseyeceksiniz, hepsini tutacaksınız, birine bağlanmayacaksınız. *İsa*'yı da darıltmayacaksınız, *Muhammed*'i de. Ne var ki ikisini de darıltmak istemeyen, kendini ikisine de sevdiremez, ikisinden de iyilik, yardım göremez. Bir işe yaramaksızın geçer gider bu yeryüzünden.

Eskinin sürebileceğini, yaşayabileceğini sanıyorsanız, bence yanılıyorsunuz ya, karışmam size, tutun eskiyi, savunun. Yok, eskinin süremeyeceğine, yaşayamayacağına inandınızsa, yeninin eskiyi yeneceğine, yenmesi gerektiğine inandınızsa, aşırı olmaktan korkmaksızın girin yenilik yoluna, bırakın, atın büsbütün eskiyi, yeniyi seçtiğinizi, yeniye bağlandığınızı açıkça gösterin. "Aşırılar ve mutediller," demeyin, "aşırılar ile ılımlılar," deyin, önce yadırgansa da giderek alışılır, anlaşılır. O sözler uyar birbirine, birleşmelerinden de açıklık doğar, ışık doğar. "Aşırılar ve mutediller," demek ise düşüncenizin gölgeli olduğunu, bocaladığınızı, bir türlü bir yanı seçemediğinizi gösterir.

Bilirim dinlemezsiniz benim dediklerimi, güçtür bu yolu tutmak da onun için. Dinlemezsiniz ya, ben bir yol söyleyeyim. Daha da çok söylerim.

DEĞİŞME

İkide bir duyarsınız, şunun bunun için değişti, fikir değiştirdi diye bir söz çıkarırlar. Çoğu öfkeyle karşılar bunu, dudak büker, kınayıverir, kimi de üzülür, vefasızlığı içi götürmez. Bana sorarsanız, ne yalan söyleyeyim? Ben çabuk çabuk inanmam öyle şeylere. Kolay mı fikir değiştirmek? Herkesin harcı mı? Bir kere bir fikri olacak kişinin. Bir de yetmez, en aşağı iki: birini bırakacak, öbürünü savunacak. Nerede o bolluk?.. (Az kaldı "savuracak" diyordum. Bizdeki tartışmalara bakılınca "savurmak" da yakışmıyor değil: fikir savurulmasa da laf savuruluyor.)

Benim bildiğim, gördüğüm, bu yeryüzünde pek az kimsenin bir fikri vardır, pek az kimse fikirlerle uğraşır. Kişioğlu düşünen bir varlıkmış, düşünebilir demek daha doğru olur. Canı isterse düşünür. Yapacak başka bir iş bulamayıp pek bir bunalınca düşünür. Düşünür, düşünür ya, çıkarını düşünür, gemisini kurtarmayı düşünür, gününü gün etmeyi düşünür, başı sıkışınca arpacı kumrusu gibi düşünür, kötü kötü düşünür, fikirler üzerinde düşünmez. Ne diye yorsun kendini? Düşünmeyi uzmanlara ısmarlamıştır. Onların dedikleriyle yetinir. İnanır, sımsıkı inanır, gerekirse –gerekmese de– öldürüp ölmekten bile çekinmez, gene de kendi kendine düşünmeye katlanmaz. Düşünmek de göze alınacak şey midir? Bakacaksınız, birbirine uymaz türlü türlü fikirler, hepsinin de az çok bir doğruluğu var, içlerinden birini seçeceksiniz... Diyelim ki birini daha bir çekici buldunuz, ya o da sizin menfaatlerinize uymazsa? Adamın biri de çıkmış: "Bir kimsenin düşünceleriyle çıkarları arasında bir ayrılık, bir uzlaşmazlık görmezsem, inanmam ben onun gerçekten düşündüğüne," diyor. İyisi mi, siz de tatlı tatlı yaşamaya çalışırsınız. Bakın en

büyük diye tanınmış yazarların, şu düşünme uzmanı sayılan kimselerin çoğu da işi parlak parlak cümlelere boğup sıyrılıveriyorlar. Kişioğlu düşünen bir varlıkmış... Hem düşünmez, hem de kendisi için böyle denilmesinden hoşlanır. Hazır hazır basmakalıp fikirleri körü körüne benimser, sonra da kurum kurum kurulur: "Ben düşünüyorum işte!" diye.

Çok kimsenin fikir değiştirdiği söylenildiğini duydum, ama: "Ben fikrimi değiştirdim, şimdi eskisi gibi düşünmüyorum," diyen adam az gördüm. Bugün söyledikleri dünkü dediklerine uymayanlar bile: "Ben değişmedim, dün de böyle düşünüyordum, değiştiğimi sananlar beni yanlış anlamış," derler. Dün birlikte çalıştığı kimselerden ayrıldığını öne sürün, cevapları hazırdır: "Ben değişmedim, baktım ki onlar değişiyor, çıktım aralarından..." Bunu söylerken, biliyorum, çoğu samimidir, kendilerinin değişmediklerine, dün ne diyorlarsa bugün de onu savunduklarına inanırlar. "Dün de düşünmemişlerdir, bugün de düşünmüyorlar, onun için değiştiklerini anlamıyorlar," diye kesip atmayın. Ne biliyorsunuz? Acaba haklı değil mi onlar? Belki de gerçekten siz değişmişsinizdir de onları değişmiş sanıyorsunuz. "Hayır, ben değişmedim, dün ne diyorsam gene onu diyorum," demeye kalkmayın, tıpkı onlar gibi konuşmuş olursunuz. İkiniz de böyle söylerseniz ben hanginize inanayım? "Kendin bak, kendin incele, hangimizin değiştiğini anlarsın" da demeyin, bakalım ben onun dünkü dediklerini de, bugünkü dediklerini de iyice anlıyor muyum? Onda bir değişme görmekle acaba ben yanılmıyor muyum? *Vauvenargues, "İki sözün birbirini tutmadığını kesin olarak söyleyebilmek için aralarında en ufak bir uzlaşma olamayacağını göstermek gerektir,"* diyor. Onu bulup göstermek de kolay iş değildir. Bunun içindir ki herhangi bir kimsenin değişmiş, fikir değiştirmiş, olduğunu söylemekten çekinirim.

Salt çıkarını arayan bir kişinin fikir değiştirmiş olması beni ilgilendirmez. Zaten öyle bir kimse değişemez ki! Hep çıkarına bağlıdır, bugün başka bir yol tutsa dahi gene dünkü

amacına doğru yürür. Böylelerinin hayatı bakılmaya, incelemeye değmez demeyeceğim, içlerinde çok işler başarmış büyük adamlar da bulunabilir. Ama onlar birer fikir eri olarak bizi ilgilendirmez.

Ötekilerin, fikir erlerinin, çıkarlarını değil de doğruyu, iyiyi, güzeli arayanların fikir değiştirmelerine elbette ilgileniriz, çünkü onların bütün dediklerinde bizim için de bir pay vardır. Deneyleri, düşünce alanındaki çalışmaları bütün insanlığa dokunur. Biz onlar gibi düşünmesek, onların dediklerine uymasak, bazı bakımlardan onlarla çarpışsak dahi dediklerini, yaptıklarını hiçe sayamayız: biliyoruz ki yalnız çıkar kaygısında, günlerini gün etmek kaygısında değillerdir. Fikre ilgilendiğimiz nisbette onların değişmelerine de ilgileniriz. Ama onların değişmelerini bir kusur, bir vefasızlık sayamayız. Doğrusu onlar da değişmezler: dün doğruyu aradıkları gibi bugün de doğruyu arıyorlar, ancak dün inandıkları ilkelerin bugün yanlış olduğunu anlamışlar, yalnız görünüşte yol değiştirirler, yoksa onların da asıl yolları dün ne ise bugün de odur.

Şu da söylenebilir: bir kimsenin, ister çıkarına, ister doğruya bağlı herhangi bir kimsenin fikir değiştirmiş olmasından bize ne? İnsanlara mı ilgileniyoruz, fikirlere mi? İnsanlara, onların huylarına, şu ya da bu olay karşısındaki tepkilerine ilgileniyorsak, bir hikâyeci gibi ilgileniyorsak fikirlerine pek bakmayız onların, ancak kişilikleri üzerinde o fikirlerin, o fikirler üzerinde de kişiliklerinin etkisine bakarız, kendilerini anladığımız nisbette de değişmelerini tabii buluruz, hatta o değişmeyi önceden sezip haber verdiğimiz de olur.

İnsanlara değil de fikirlere ilgileniyorsak, onları öne sürenlerin kim olduğu üzerinde niçin duralım? Beğendiğimiz, inandığımız bir fikri savunan kimse dün de öyle mi düşünüyordu? Yoksa dün tam tersini söylüyordu da bugün mü, ne sebeple olursa olsun, değişiverdi? Bundan bize ne? Bizi söyleyen değil, söylenen ilgilendirir: beğenirsek, doğru bulursak alırız, beğenmezsek, doğru bulmazsak onunla çarpışırız, söyleyen kişi ile değil, söylenen sözle, ileri sürülen fikirle...

GENÇLERE ÖĞÜT

Geçen gün *Suut Kemal Yetkin,* 'Politika ve Edebiyat' adlı bir yazısında, yeni yetişmekte olan hikâyecilerimizle romancılarımıza öğütler veriyor, tuttukları yolu beğenmediği için onları o yoldan çevirmeye çalışıyordu. Gençler o öğütlere uyacaklar mı? Bilmem, doğrusunu isterseniz ben, gençlerin öğüt dinleyenlerinden hiç hoşlanmam, bir gün doğru yolu bilabileceklerine inanamam. Hangimiz yanılmadık? Hangimiz bu yaşa geldikten sonra da gene boyuna yanılıp durmuyoruz? Doğru, yanlıştan yanlışa atlayarak, yanlışlar içinde kalıp yanarak varılacak bir erektir. Bir yolun, bir düşüncenin yanlışlığını, başkalarından öğrenerek değil, ancak kendimiz deneyerek anlayabiliriz. Bırakın, gençler de yanılsınlar, içlerinden iyileri, değerlileri bir gün o yanlış yollardan kendi kendilerine kurtulur, belki de o yanlış yollara saplandıkları halde gene ereklerine, yani güzel, kalacak bir eser vermeye ulaşabilirler.

Suut Kemal Yetkin'in dediğine göre o genç romancılarla hikâyecilerin çoğu *"İşsiz güçsüzlerin, düşkünlerin, küçük tasalı insanların yaşayışlarına, duygularına ve düşüncelerine ilgi gösteriyor,"* sanki: *"Rahatlatlarından başka bir şey düşünmeyen burjuvalar, roman dünyasında birer kahraman olarak yıllarca yaşayıp durdular, onlardan usanmayan kalmadı artık. Halk ile ilgilenmenin, onun silik de olsa gerçek olan tasalarına eğilmenin zamanı gelip çatmıştır. Hayatta olduğu gibi sanatta da onun elinden tutmak lazımdır,"* diyorlarmış. *Suut Kemal Yetkin* yeni yetişen yazarlarımızın halkın, yoksulların yaşayışına, duygularıyla düşüncelerine, tasalarına ilgi göstermesini kötü bulmuyor, hatta: *"Hayatta olduğu gibi hikâyede onun* (yani halkın) *elinden tutulduğunu kim görmek istemez!"* diyerek o

gençleri yüreklendiriyor. Ama o genç yazarlar, birtakım düşüncelerin ister'lerini göz önünde tuttukları halde sanatın *ister*'lerini hiçe sayıyorlarmış, bunun için de *"şimdiye kadar sanat eseri adına layık bir şey"* verememişler, *Suut Kemal Yetkin* işte buna kızıyor, gençleri sanatın *ister*'lerini de düşünmeye, belki her şeyden önce onları düşünmeye çağırıyor.

Neymiş sanatın ister'leri? *"On dokuzuncu yüzyılda Balzac, Stendhal, Flaubert, Tolstoy, Dostoyevski, Dickens gibi romancılar bugün bütün canlılıklarıyla hâlâ yaşıyorlarsa, insan ruhunun derinliklerine inen büyük sanatlarıyla yaşıyorlar,"* demesine bakılırsa *Suut Kemal Yetkin*'e göre sanatın ister'lerini, insanın değişmez, her toplumda, her çağda gene kendi kendinin tıpkısı kalan ruhunda aramak gerektir.

Burada biraz durmak isterim. İnsan ruhunda bir değişmezlik olduğunu kabul edelim; bizlerin, yirminci yüzyıl kişilerinin de Homeros'un anlattığı kişilerinkine benzer, onlarınkinin tıpkısı olan birçok hallerimiz, duygularımız, düşüncelerimiz var. Sanatın asıl konusunun da ancak bunlar, yani *Aldous Huxley*'in "büyük doğrular" dediği şeyler olabileceğine inanalım... Ama biz o "büyük doğruları" yalın olarak, çırılçıplak görmüyoruz, göremiyoruz ki! Bütün "büyük doğrular", bizim o yüzyıllar boyunca değişmemiş, bundan böyle de değişmeyecek olan hallerimiz, duygularımız, düşüncelerimiz hep "küçük doğrular" altında, yani yarın unutulup gidecek, değişip tanınmaz olacak olaylar altında gizlidir. Belki bir bilgin, hatta belki bir şair, büyük doğrulardan birini, örneğin açlık duygusunu, aşk tutkusunu, kimsesiz kalmış bir kişinin duygularını yalın olarak alıp anlatabilir, bir romancı, bir hikâyeci bunu yapabilir mi? Romancının, hikâyecinin düşünüşünde toplumun daima bir yeri, büyük bir değeri vardır. *Emma Bovary* salt düşler kuran, kendi yaşayışını, kocasını, oturduğu evi beğenmeyen, daha yüksek yaşayışlarda gözü olan bir kadın değildir, on dokuzuncu yüzyıl Fransa'sında bir taşra kentinde böyle olan bir kadındır, *Flaubert*'in romanından *Emma Bovary*'nin çevresini kaldırın, *Emma Bovary* de kalkar, sili-

nir, yok olur. *Flaubert, Balzac* gibi, *Zola* gibi toplumcu bir roman yazarı olmayabilir, ama o da bir kişiyi göstermek için o kişinin yaşadığı toplumu da göstermek zorunda kalmıştır.

Bundan şu sonucu çıkarabiliriz: romancı, hikâyeci, topluma bakmak, topluma ilgilenmek zorunda olan bir sanat eridir, kendisi ancak "büyük doğruları" söylemek isteyen bir kişi dahi olsa gene "küçük doğrular" üzerinde, bir toplumun geçici türlü olayları üzerinde duracaktır. Bir duyguyu, bir tutkuyu arılaştırarak, içlerinde geliştiği olaylardan ayırarak anlatamaz, *Daphnis ile Chloe*'de dahi toplum vardır, çevre vardır. Romancı, hikâyeci, ancak kendi düşünde bulunan bir toplumu anlatabilir, ama böyle olunca da gene bir toplumu anlatmış olur, yani ne yaparsa yapsın, ne isterse istesin romanının, hikâyelerinin kişilerini bir toplumun çocukları olmaktan kurtaramaz. Ödevi bize bir toplumu göstermek, dolayısıyla da o toplumdaki kişileri, onların duygularını, düşüncelerini anlatmaktır. Bize anlattığı kişilerin, o kişilerdeki duygularla düşüncelerin birer büyük doğru olmasını nasıl sağlayabilir? Bunu şimdiye dek kimse anlayamamıştır. Bazı romancılar, hikâyeciler, belki kendileri ancak kendi çevrelerini anlatmak istedikleri halde bize değişmez kişioğlunu gösterebilmiş, bazıları da büyük doğrular'ı göz önünden hiç kaçırmadıkları halde o ereğe ulaşamamışlardır. Öyle ise gençleri sanatın isterlerini düşünmeye çağırmak boştur, çünkü onları düşünmeleri kendilerinde zaten bulunmayan bir gücü doğuramaz.

Çoktandır gençlerin yazılarını, hele hikâyeleriyle romanlarını okumuyorum, daha doğrusu okumak istesem de okuyamıyorum, dilleri, Türkçeleri hoşuma gitmiyor da ondan. Bunun için *Suut Kemal Yetkin*'in onların çoğunu, sanattan çok birtakım toplum sorunlarıyla uğraşıyor göstermesi ne kadar doğrudur, bilemem. Ama *Suut Kemal Yetkin*, yazısının sonlarına doğru: *"Sanattan başka bir şey düşünmeyen gerçek romancı, yazdığını bir iç baskısının tesiriyle yazar. Bir meseleyi ortaya atmak, bir düşünceyi yaymak veya savunmak için yazıl-*

mış tek bir sanat eseri gösterilemez," deyince ben bir duruveriyorum: gençleri savunacak değilim, ancak böyle öğütlere kapılmamalarını da isterim. Çünkü, *Suut Kemal Yetkin*'in söylediğinin tersine olarak: "Tek bir sanat eseri gösterilemez ki bir meseleyi ortaya atmak, bir düşünceyi yaymak ya da savunmak için yazılmamış olsun," demek belki daha doğrudur. İşte bize ilkçağ Yunanlılarından kalmış olan tragedialar, komedialar: hangisi bir meseleyi ortaya atmak, bir düşünceyi yaymak ya da savunmak için yazılmamıştır? Yoksa *Aristophanes*'in komeadialarını birer sanat eseri saymayacak mıyız? Ya *Balzac*, ya *Stendhal*, ya *Zola*, ya *Dostoyevski?* Onların romanları da birtakım sorunları, hem de gündelik, geçici sorunlarla dolu değil midir? Evet, gerçek romancı bir iç baskısının etkisiyle yazar, ama biricik düşündüğü şey sanatı değildir: *Dickens* roman yazmaktan, birtakım kişiler yaratmaktan başka bir şey düşünmez mi? Yoksa gerçek bir romancı mı değildir? *Milton, Yitirilmiş Uçmak*'ı (Cennet'i) yalnız sanat kaygısıyla mı yazmıştır? Ne bileyim? Sağ yana da, sol yana da dönsem hep topluma işlemek için, birtakım düşünceleri yaymak ya da savunmak için, birtakım görüşlerle çarpışmak için yazılmış eserler görüyorum. Gençliğinde kralcılıkla geleneği bir yaştan sonra da cumhuriyetçiliği, yeniliği, dünden çok yarına inanmayı yaymak, savunmak için yazmış olan *Hugo*'yu *Suut Kemal Yetkin* sanattan atı mı veriyor? Soruyor: *"Genç hikâyecilerimiz, genç romancılarımız insanlığın şerefi olan büyük eserlerin izinde yürüyecek yerde bilmem neden bugünün moda olan meseleli eserlerini benimsiyorlar?"* Bunu da gençlere *Gogol*'un bir hikâyesini örnek diye gösterdikten sonra söylüyor. Gençler o hikâyeden örnek alacaklar da topluma işlesin, toplumu düzeltsin diye yazılmış *Ölü Canlar*'a, *Revizor*'a ellerini sürmeyecekler mi?

Gençlerin tuttukları yol yanlış, hatta tehlikeli olabilir, ele aldıkları sorunlar belki kendilerinin sandıkları gibi önemli değildir ya da gençler o sorunların önemini gereğince gösteremiyorlardır. Ona bir diyeceğim yok. Ama gençleri, tut-

tukları yanlış yoldan çevirmek için toplumun sorunları üzerinde durmaktan vazgeçirmeye çalışmak da doğru değildir.

Suut Kemal Yetkin gençlere eski eserleri okumalarını, onlardan örnek almalarını öğütlüyor. Dilerim, gençler bu sözünü dinlesinler: doğunun, batının, dünün, bugünün bütün güzel kitaplarını okusunlar, bu arada kötülerini, çirkinlerini de okurlarsa, ona da sevinelim. Bizim kötü ya da çirkin bulduğumuz bir kitabın onlara iyiliği de, güzelliği de öğretmeyeceğini ne biliyoruz?

Gençler, bütün o kitapları okurlarsa onlardan bir şey öğreneceklerdir: büyük yazarlar, hepsi değilse de çoğu, gerçi bir sorunu ortaya atmak, bir düşünceyi yaymak ya da savunmak için yazmışlardır, ama bunu ustaca yapmışlardır, doğru bildiklerini söylerken güzel söylemek gerektiğini de gözden kaçırmamışlardır. Benim anladığıma göre bizdeki genç romancılarla genç hikâyecilerin yazılarında, çok kimsenin sinirlerine dokunan bir acemilik var ki bazan savundukları düşüncelere de kötülüğü dokunuyor. Dünün büyük eserlerini, ustaların kitaplarını okumakla işte o acemilikten kurtulabilirler.

SUUT KEMAL YETKİN'E MEKTUP

Saygıdeğer Bay *Yetkin,*

Emeğinizi esirgemeyip yazmak *kayrasında* (lütfunda) bulunduğunuz o inceliklerle, güzelliklerle dolu mektubunuzu... Olmayacak, iki gözüm, elimden gelmeyecek, bunca yıldır sen dediğim bir dostla, şimdi siz diye konuşamayacağım. Ne söyleyeceğimi zaten pek bilmiyorum, sonra büsbütün şaşırırım... Siz demeyi de nereden çıkardın Allah aşkına? Yoksa kızdın, darıldın mı? Mektubunun bir yerinde: *"Her beyaz dediğime siz kara demişsiniz,"* demene bakılırsa benim o *Gençlere Öğüt* adlı yazım senin canını sıkmış biraz. Yanılmışsın dostum, ben seni gücendirmek istemedim. Bir kişiyi gücendirmeyi göze aldım mı, ne dil kullandığımı bilirsin. Senin her ak dediğine kara demek aklımdan bile geçmedi, yalnız baktım ki senin düşündüklerinle benim düşündüklerim birbirlerine pek uymuyor, sen kendi düşündüklerini söylemişsin, ben de benim düşündüklerimi söyleyivereyim dedim, işte o kadar.

Senin her ak dediğine benim kara demeye kalktığımı sanıyorsun, ama bir yerde de benim dediklerimin senin dediklerinden başka olmadığını söylüyorsun. *"Yukarıya aldığım sözleriniz benimkilerin neresini düzeltmektedir? Dediklerimi –Tabii o güzel deyişinizle– tekrarlamaktan, geliştirmekten başka ne yapıyorsunuz?"* diyorsun. Bana öyle geliyor ki, *Suut,* bunda da yanılıyorsun. Kırgınlığını gidermek için senin dediklerinden başka bir şey demediğime inanmak isterdim, ama iş öyle değil. Sen, *Politika ve Edebiyat* adlı yazında olsun, bana yazdığın mektupta olsun, romancıyı, hikâyeciyi bir toplumun yetiştirdiğini, demek ki toplumun romancıya, hikâyeciye ister istemez işleyeceğini söylüyorsun, ben ise her romancının,

her hikâyecinin topluma işlemek dileğinde olacağını söylüyorum. Bir de romancının kişilerini bir toplum içinde gösterdiğini, demek ki ister istemez bir toplumu, hiç değilse kendi düşünde kuracağı bir toplumu önemlediğini söylüyorum. Bana bunlar büsbütün ayrı şeyler gibi geliyor. Sen, yazarın topluma işlemek dileğini hoş görmüyorsun, onun ancak sanatının isterlerini düşünmesini, çevresini düzeltmeye girişmeyip yalnız insan ruhunun derinliklerini anlatmasını istiyorsun. Yazılarının ikisi de bunu söylüyor, *Suut*'çuğum... *"Evet, ama..."* diyorsun, dönüp dolaşıp hep ona geliyorsun. *M. François Mauriac*'ı da kendine tanık dikmişsin. Mektubunu okudum, *Suut,* hatırın için o *M. Mauriac*'ın sözlerine de katlandım, ama sen de, ben de artık yaşlandık, *M. Mauriac*'ın sözleri üzerinde durmak gibi çocukluklar bundan sonra bize yakışmaz. Gene sen bilirsin ya... Ama bak, o senin *M. Mauriac*'ın da artık değişti, şimdi yurt-yönetimi üzerine yazılar yazıyor, kendi gibi düşünmeyenlere çatıyor, kavgalara girişiyor. O düşünceleri, o kaygıları romanlarında da belli olmuyor mu dersin? Sanmam. Bir kişinin roman, hikâye yazarken başka, yurt yönetimi üzerine yazarken başka olabileceğine doğrusu inanamam.

Senin istediğin gibi yazarlar yoktur demiyorum, *Suut,* hele bizde, divan şiirimizde olsun, halk şiirimizde olsun, bizde çok vardır, ben de onlara bayılırım. *Baki* ile *Nefi* de, *Karacaoğlan* ile *Zihni* de çevrelerine işlemeye, toplum işleri üzerine düşündüklerini söylemeye kalkmamışlardır, hiç olmazsa şiirlerinde kalkmamışlardır. Nedim bir kasidesinin girizinde devletin nasıl olması, ne türlü güçleri bulunması gerektiğini anlatır, ama o yolda durmamış, gene gazellerine, gene şarkılarına dönüvermiş. Bizim şairlerimiz *sanatın sanat için olduğuna* inanırlar, başka bir ereği olabileceği akıllarına bile gelmez. Batı acununun şairleri, yazarları ise, benim anladığıma göre, öyle değil, onlar hep bir şey söylemek, topluma, benzerlerine az çok işlemek istemişlerdir. Bizim şairlerimiz eserlerine kendilerini karıştırmamışlardır, Batı acunundakiler ise

kişilikten kaçsalar bile gene düşündüklerini, kaygılarını, öfkelerini söylemeye çalışmışlardır... Hem bugün yeryüzünde büyük bir değişiklik var, *Suut,* bak, her yanda yeni üretim araçlarına uygun yeni bir düzen kurmak için didiniyorlar, dünün birçok inanları, birçok kurumları yıkılıverdi, çöküverdi, hiç değilse sarsıldı. Bugünün yazarının bu çalışmalara katılmaması, "Bunlardan bana ne? Ben insan ruhunun değişmez derinliklerine ineceğim, oraları aydınlatacağım," diye direnmesi olacak şey midir? Toplumun yazar üzerinde etkisi olduğunu söylüyorsun, yazarın çevresine bakması gerektiğini söylüyorsun, gene de bugünkü yazarın dünkü güzellik değerlerine bağlı kalıp onlara göre yaratmasını istiyorsun. Olur mu öyle şey, *Suut*? Olsa bile istenir mi böyle şey? Dünün kurumları ile birlikte güzellik ölçüleri, değerleri de değişiyor, biz bunlara gözlerimizi kapamak istiyoruz... Durgun çağlarda, yani devrimler olmayan, kurumları yerleşmiş çağlarda senin dilediğin gibi yalnız sanatlarının isterlerini düşünecek, güzellik yaratmaktan başka bir şey dilemeyecek yazarlar gelebilir, ama bizim çağımızda gelir mi hiç? Devrimsiz çağlar da, doğrusunu istersen, ancak Doğu acununa vergidir; Batı acunu ise ilkçağdan beri boyuna kaynaşmaktadır; her türlü inanlar, kurumlar üzerine durmadan tartışmaktadır, onun için o acunda bizdeki gibi sanat için sanat hiçbir zaman olmamıştır. Diyeceksin ki "Sanat sanat içindir" sözünü biz çıkarmamışız, Avrupalılar uydurmuş, demek ki o kuram, nazariye bizim değil, onlarındır." Hayır, onların değil, bizimdir, onlarda öyle bir şey olmadığı için özlemini duymuşlar, çekişmelere girişmişler, bizim mesela divan şairlerimizden birini uyandırıp: "Sanat sanat için midir?" diye sorsan, bu sözün ne demek olduğunu anlatsan sana: "Elbette! Ya başka ne için olacak?" der. Bizde sanat sanat içindir kuramı, öz şiir isteği çok eskidir, bütün topluma işlemiştir, onun için de birer adları yoktur. Ama Batı acununu tanıdığımızdan, oradan gelen düşüncelere kapılarımızı açtığımız günden beri bizde de sanat sanat için olmaktan çıkmış, bütün kişilere, bütün topluma

birşeyler aşılamaya çalışmıştır... Gene de söylüyorum, *Suut:* "Romancı eserini birtakım meseleleri (ben *sorun* diyorum) savunmak ya da yaymak için yazar." Kendisi bilmese dahi onun için yazar. Sen: *"Roman sorundan çıkmaz, sorun romandan çıkar,"* diyorsun, bunu söylemekle, belki kendin farkında olmadan, bizim yana yardım etmiş oluyorsun. Sorun romancının içinde değilse, romancı o sorunun varlığını duymuyorsa, romanına koyabilir mi? Romancının bilerek, yahut bilmeyerek koymadığı bir şeyi de romandan çıkarabilir misin? Bilmeyerek koyduysa benim için daha iyi: Kendisi hep o sorunla yaşıyor, çevresinde ister istemez onu görüyor, onun çözümlenmesine uğraşıyor demektir.

Mektubundan bir yeri olduğu gibi alacağım: *"Ölü Canlar'ın toplumu düzeltmek için yazıldığını ilk defa sizden işitmekteyim. Bu eser Pouchkin'*in (neden *Puşkin* diye yazmıyorsun?) *Gogol'*a anlattığı bir hikâyeden, nüfus kütüğünde hayatta görünen *Ölü Canlar'*ı satın alıp onları ipotek ederek para kazanmaya çalışan bir hırsızın hikâyesinden çıkmıştır," diyorsun. Bu satırları yazdıktan sonra bir daha okudun mu? Okudunsa *Ölü Canlar'*ın toplumu, toplumdaki bir bozukluğu düzeltmek için yazılmış olduğunu sen kendin de söylediğini anlamadın mı? Birtakım canlar, köleler ölüyor, öldükleri kütükte hemen gösterilmiyor, gösterilmediği için o ölü canlarla hırsızlık edilebiliyor... *Ölü Canlar* yalnız bu değildir, yalnız bu değildir, ama yalnız bu bile toplumdaki bir bozukluğu düzeltmek gereğiyle yazılmış olduğunu göstermeye yeter.

Benim "propaganda edebiyatından yana" olduğumu bilmezmişsin, öğrenince de üzülmüşsün... Değilim, *Suut,* üzülme, propaganda edebiyatından yana değilim. O propaganda sözü sinirime dokunuyor. Türkçe bir karşılık aradım, onu da bulamadım. Yayma diyebiliriz ya, şimdilik demeyelim de propaganda diyelim. Benim dediğimle bugün propaganda edebiyatı denilen şey bir değildir. Bilirsin ki, *Suut* ben *bireyciyim* (fertçiyim), ılımlı bir bireyciyim, ama bireyciyim; bir kişi-

nin şu ya da bu yana bağlanıp yalnız o yanın doğrularını savunmaya kalkması, kendi kendine düşünebildiklerine, görebildiklerine gözlerini yumması benim seveceğim şeylerden değildir. Propaganda edebiyatı diye işte o çeşit yazılara deniyor, mesela *Balzac*'ın, *Stendhal*'ın, *Zola*'nın, *Dostoyevski*'nin, bugün *M. Gide*'in yazılarına kimsenin propaganda edebiyatı dediği yok. Ben işte o çeşit yazından yanayım.

Mektubumu karmakarışık buldunsa kusura bakma, seni cevapsız bırakmak istemedim. Bunları zaten gene konuşuruz, belki ömrümüz oldukça konuşacağız. Sen bana gene bir cevap yazarsan istediğini söyle, ama kuzum: siz demeye kalkma, ne olduk diye şaşırıveriyorum. Hoşça kal, iki gözüm.

2

Kardeşim *Suut*,

Sana geçen hafta yazdığım mektubu sonradan okuyunca beğenmedim: "Bu değildi, başka söyleyeceklerim vardı benim ona," dedim, bir mektup daha yazmayı düşündüm. Ne idi o söylemek isteyip de söyleyemediklerim? O gün bulamadım, bugün bulup da söyleyebilecek miyim?.. Ummuyorum. Daha doğrusu biliyorum ki düşündüklerimin, şöyle ta içimden duyup düşündüklerimin gene de ancak çevresinde dolaşmaktan, yarın bana dahi yabancı gelecek birtakım sözler sıralamaktan başka bir şeye varamayacağım. Susmak da olmuyor... Böyledir kişioğlunun alınyazısı, düşüncesinin özünü söze geçiremeyeceğini bilecek, bile bile o düşün arkasından koşacak, sonra da *"Çıktım erik dalına anda yedim üzümü,"* diye dövünüp... avunacak.

Suut, sırasında geldi o mısra aklıma... Ne demektir, iyice biliyor muyuz? Kendimize göre yorumluyoruz: ben şunu yapmak istedim, büsbütün başka bir şey yapmışım demekmiş... Hakkın var: biz o mısraı anlamı için değil, güzel bir şekil olduğu için seviyoruz. *M. Gide* de söylüyor ya? Sanat eri

şekilden başka bir şey düşünmemeli, nasıl güzel bir ev müşterisiz kalmazsa, güzel bir şekil de anlamsız, içsiz kalmaz; güzelliğini anlayanlar ona anlamı, içi kendiliklerinden getirir, katıverirler... Peki, ama o güzel şekil, ancak içini, müşterisini bulduktan sonra tamamlanıyor, müşterisiz kalamıyor, ortaya: "Bende ancak şekil güzelliğini görünüz!" diye çıkamıyor, yaratanın kaygısı ne olursa olsun, biz onda, şekil güzelliğinin altında, içinde, şekil güzelliğiyle kaynaşmış olarak bir anlam, bir iç, bir öz görüyoruz, onu o anlamı, o iç, o öz için seviyoruz... Haksızsın *Suut:* "Sanatın biricik ereği güzel şekiller yaratmak değildir, sanat erinin başka kaygısı olmasa bile yarattığı eserle karşılaşanlar bir öz, bir iç, bir anlam aramaktan kurtulamıyorlar.

Kurtulmuş olanlar da çıkıyor... Ama kimler? Sanat erleri, boyuna sanatla uğraşanlar kurtulabiliyor. Bir İngiliz kadın yazarının, *Mrs. Dorothy Bussy*'nin anlattığına göre *Paul Valéry: "Ben, kitaplar yazan bayın duygularını öğreneceğim diye kitap okumam. Komşumun duyguları umurumda değildir benim. Var benim de duygularım. Ben okuduğum kitapta söylemenin yollarını ararım* "Ce quie je lui demande ce sont des moyens)" dermiş. Hepimiz *Paul Valéry* gibi olamayız ki! Her okurun bir *Valéry* olmasını isteyemeyiz ki! Okurların çoğu, kitaplar yazan bayın duygularını öğrenmek, daha doğrusu okudukları kitaplarda kendi duygularının birer yankısını bulmak isterler. "Okurlar kalabalığının yaptığına ne bakarsın? Sanat eseri karşısında asıl bir *Valéry*'nin *davranımı,* (comportement'ı) doğrudur," mu diyeceksin? Yani sanatın müşterileri ne diliyor, ne bekliyor, onu büsbütün hiçe sayacağız da yalnız yaratıcıların kaygıları üzerinde mi duracağız? Sanat anlayışımızı, yargılarımızı hep ona göre mi kuracağız?.. Böyle mi diyorsun, bilmiyorum, ama söyleyeyim sana, böyle dersen sana uyamayız, olmaz öyle şey. Doğru değildir de onun için olmaz. Sanat kapalı bir alan değildir, sanat eseri *herkes için, bütün toplum için* yaratılır. Herkesin güzellikten anlamasını istiyorsak, herkesin dileklerini göz önünde tutalım. Herkes

güzelden anlamaz, kara kamu gider de en çirkini seçer, güzelliği onda bulur... Ah! *Suut*'çuğum, biliyorum bütün bunları, kamuya gerçek güzelliği sezdirmenin zorluklarını görmüyor değilim. Gene de o zorlukları yenmeye çalışmak gerektir. Yalnız toyunların, rahiplerin anlayabileceği dinler çağı nasıl geçmişse yalnız sanat erlerinin anlayabileceği eserler yaratmak çağı da öylece geçmiştir...

Biraz duralım burada. Sen ya da başka biri çıkıp da bana şunu söyleyebilirsiniz: "Senin gözlerin kör mü? Yoksa çevrene hiç mi bakmıyorsun? Her yanda birçok sanat erleri, hem de en iyileri, kendi gibilerden başka kimsenin anlamadığı, beğenmediği, çokluğun alaya aldığı eserler yaratıyorlar. Sen nasıl kalkar da yalnız sanat erlerinin anlayabileceği eserler yaratmak çağı geçmiştir dersin?.." Doğru, çağımızın şiirini de, resmi ile musikisini de çokluk anlamıyor. Ama öyle olması benim dediğimi çürütmez ki! Bugünün sanat erleri, şairleri, ressamları, musiki yaratıcıları daha arıyorlar, herkesin anlayabileceği *bir gizem,* (bir mystère) olmayan güzelliği arıyorlar. Gördüğümüz kargaşalık dahi bir çağın değişmiş olduğunu söylüyor.

Şairlerin: *"Etti zülfün tek perişan halimi halin senin,"* gibi söz oyunlarıyla yetinebilecekleri günler geçmiştir, *Suut*... Hepsi de yarattıkları eserlerde sanattan başka bir şey arıyorlar. *M.Gide: "Benim eserlerimi ancak sanat bakımından yargılayın,"* diyor, ama inanma, onu söyledikten sonra kalkıyor, *Voyage au Congo*'yu yazıyor, Rusya yolculuğuna çıkıyor, *Retour de l'U.R.S.S.* diye bir kitap yazıyor, *Oedipe*'i yazıyor, *Thésée*'yi yazıyor: günümüzün birçok sorunlarına, hemen her sorununa dokunan o eseri yalnız sanat bakımından yargılamak olur mu?.. *Paul Valéry*'nin yalnız şiirlerini okuyacağız da *Regards sur le monde actuel*'ini kapatacak mıyız?.. Son yılların eleştirmelerinde en çok kullanılan söz "message" sözü değil midir? Büyük yazarların eserleri incelenirken yalnız sanatları düşünülmüyor, ne söyledikleri, öteki insanlara ne bildirdikieri ne gibi öğütler verdikleri aranıyor.

Savaştan birkaç yıl önce idi, bilmem hangi devletin yöneticilerinden biri: *"Yazarlar birer ruh mühendisidir,"* diye bir söz söyledi, o söz birçok dergilerde, gazetelerde uzun uzun yorumlandı. Doğrusu, şekil bakımından gülünççe bir sözdü: ruh mühendisi, ruhlar mühendisi... Köprü gibi bir şey mi ruh dediğin?.. İri lakırdılara benziyor... Ama o devlet yöneticisi de ne yapsın? Yapım, technique gibi, mühendis gibi sözlerin çok kullanıldığı, her konuşmaya sokulduğu bir zamanda yaşıyor, sözlerini de elbette her gün duyduğu konuşmalardan, okuduğu yazılardan alıyor. O söz, şekil bakımından gülünç olsun, özü bakımından çok kimselerin düşündüğüne uygun değil mi? Günümüzün yazarları arasında en büyük bildiklerimiz, sağda olsun, solda olsun, ruhlara, kafalara işlemeye çalışmıyorlar mı? Hepsinin de birer message'ı yok mu? Sana bir şey sorayım, *Sıuut:* Sen de bugün bir romanı, mesela *Sartre*'ın, *Huxley*'nin ya da ne bileyim? *Henry Miller*'in bir romanını okurken, ararken yalnız hikâyesini mi merak ediyorsun? Nasıl yazılmış, yalnız ona mı bakıyorsun? O yazarların dünya görüşlerini öğrenmek istemiyor musun? Bir yazarın dünya görüşünde günün sorunları bulunmayacak da ne bulunacak?

XIV. Louis'nin *Racine* için söylediğini bilirsin: şairin bilmem hangi devlet işi üzerine söz söylediğini duyunca: *"Bu adam, ökeliği, (dehası) vardır diye bakan mı olmak ister?"* demiş. *XIV. Louis*'ye hak veren, yani *şairin devlet işlerine karışmamasını, yalnız sanatını düşünüp güzel şekiller yaratmasını isteyen günler olmuştur, ama bugün doğru bulamayız. XIV. Louis*'nin dediğini: bugünün yazarı, kendinde ögelik olduğuna inansın inanmasın, bakan olmaya kalkmıyor, ama devlet işlerine karışmak, büyük sorunlar üzerinde kendi düşündüklerini de söylemek istiyor. Yalnız kendisi istemiyor, onunla birlikte okurları da istiyor, ben de istiyorum, sen de istiyorsun. Herhangi bir ülkenin yurt yönetiminde önemli bir değişiklik olunca, herhangi bir ülkede, sağa ya da sola doğru bir devrim olunca: "Yazarlar acaba hangi yandan?" diye soruş-

turmuyor muyuz? 1940 Haziranından sonra, Fransız yazarları arasında sevdiklerimizin Almanlarla işbirliği edip etmediklerini merak etmedik mi?

Hepimiz, bütün yazarlar, yurt yönetimi işlerinin içindeyiz, *Suut,* bundan çıkamayız, sanat eri yalnız kendi sanatına baksın da başka işlere burnunu sokmasın diyemeyiz. Yeni bir acun kuruluyor, hepimizin yaşayıp yaşamamamıza, sevdiğimiz, inandığımız değerlerin kalıp kalmamasıyla ilgili binlerce sorun karşısındayız: bize böyle yakından dokunan işler üzerine düşünmeyecek miyiz? Düşündüğümüzü söylemeyecek miyiz? Kavgalar çağındayız, dostum, güzel şekiller davası arkasına ya da ruhun derinlikleri arkasına sığınıp ortaya çıkmaktan kaçınmayalım.

Sevgiler, saygılar.

FUZULİ'Yİ OKURKEN

Bırakayım artık divanları, ne açıp okuyayım, ne de sözünü edeyim diyorum, olmuyor bir türlü. Nedir bilmediğim bir şey var içimde, komuyor beni onlardan ayırmaya. Kasidelere, sıra sıra gazellere, murabbalara, muhammeslere daldım mı, eski şiirimizi sevmemek, o kitapları büsbütün kapatmak için aklıma gelen, hepsinin de doğruluğuna inandığım sebepleri unutuyorum, tutuluyorum onların büyüsüne de günümüzden, sanki dünyadan uzaklaşıveriyorum.

Günümüzden çıkıyorum da geçmişe mi dönüyorum? Arkamda bir kaftan, başımda bir kavukla mı hayal ediyorum kendimi? Hayır, zamanı yoktur. Divan şiirinin, gerçekte olmadığı için olaylar etkisinin erişemeyeceği bir âlem yaratmaya özenir. Kişiden kişiye değişmediği gibi çağdan çağa da değişmez. Bir gazelin hangi yüzyılda yazıldığını anlasanız bile içindeki düşüncelerden, duygulardan, sanat, güzellik ölçülerinden değil, ancak dilinden anlayabilirsiniz. Düşünceler, duygular, sanat, güzellik ölçüleri bütün o şiirlerde birdir, yüzyıllar boyunca başkalaşmamış, kıpırdamamıştır. Divan şairi bir kimseden de, bir çağdan da haber vermez. *Fuzuli*'nin, *Baki*'nin, *Nefi*'nin divanlarını okurken o şairleri gözümün önüne getirecek bir şey yok ki kendimi de onlar gibi giyinmiş, onlar gibi yaşıyor sanayım. Divan şiiri, yalnız günümüzden değil, her türlü zaman kavramından, zaman kaygusundan uzaklaştırır kişiyi. *Hamdi Tanpınar: "Ne içindeyim zamanın / Ne de büsbütün dışında,"* diyor, bu sözleriyle belki de kişinin, ne denli dilerse dilesin, çağından ayrılamayacağını, onun damgasını taşıyacağını kendi de pek bilmeden söylemiş oluyor. Divan şairi zamanın büsbütün dışındadır, öyle olduğunu sanır. Bizi alıp götürmek istediği âlem gerçeğin ötesin-

de, değişmeyen, durgun bir âlemdir. *Yahya Kemal Bey*'in anlattığı vuslat âlemi, aşk âlemi gibi: *"Her mevsimi bir yaz ve esen rüzgâr başka."*

Ayrılamıyorum divanlardan, ama size önce onlardan niçin ayrılmak, onları niçin büsbütün kapatmak istediğimi söyleyeyim. Bizim artık bağlı olmadığımız, günden güne de uzaklaştığımız bir dünya görüşünün ürünleridir de onun için. Alaturka musiki gibi. Bundan sonra ne yapsak yaşatamayız onu, ölmüştür, gömülmüştür. Yaşıyor, ortada dolaşıyor gibi gördüğümüz bir hayaletten başka bir şey değildir. Üç beş gönüldaş bir araya geldik mi, *Fuzuli*'den, *Baki*'den, hatta *Neşati* ile *Nazîm*'den beyitler, gazeller okuyoruz, sohbetin, içkinin yardımıyla onlar coşturuyor bizi. Daha doğrusu coşmak için bahane arıyoruz da o şiirlerin bizi sardığını sanıyoruz. Aldanmayın, ayıldık mı, hepimiz de biliyoruz onların ölmüş, geçmiş olduğunu, bizim onları hatırlamamız bir alışıklıktan başka bir şey değil. Gençler artık hiç anlamıyor onları. Önce aruzun tıkırtısını ahenk sanıp bir kapılsalar bile çabucak usanıyorlar. Gerçekte bir şeyin karşılığı olmadığını anlıyorlar. O beyitler gençler için sevgiliye söylenecek birer söz de değil. Nasıl söylersiniz? Gençseniz bir deneyin, sevdiğinize: *"Etti zülfün tek perişan hâlimi hâlin senin,"* deyin, anlaşılmamasından korkarsanız bugünkü Türkçeye çevirerek söyleyin, sevdiğiniz gülüverir size. Hem de gönlünüze umutlar saçıveren gülümseme ile değil, sizi kıracak bir kahkaha ile gülüverir. Hakkı da olur, çağımızın sözleri değildir o sözler, çağımızın düşünceleri değildir o düşünceler. Bize dünün sözleri, dünün düşünceleri gibi de gelmiyor. Gençlere belki en uzak ülkelerin aşk sözlerini anlatabilirsiniz, onlardaki ateşi sezdirebilirsiniz, ama: *"Şöyle ra'nadır gülüm serv-i hirâmânın senin / Kim gören bir kez olur elbette hayranın senin"* beytinin bir aşk sözü olduğuna inandıramazsınız. Bana, benim gibilere bakmayın, bizler: *"Pâre pâre dil-i mecruh u perişanımdan / Ser-i kûyunda gezen her ite bir pâre feda"* beytinde, mananın, mazmunun dışında, ürpertici bir çığlık, aşk yolunda ölüme bir çağrı

sezeriz, bunu duymayanlara da kızarak acırız. *"Beri oldum Fuzuli gayrdan ol dilrüba ancak / Enisim munisim yârim nigârım nâzeninimdir"* gibi bir beyit bize kendi gönlümüzü aydınlatmış gibi olur. Bakmayın, kanmayın siz bize, bizler yanlış yoldayız, bir yalanla, kendi kendimize anlattığımız bir masalla avunuyoruz. Bunları anlamayan, sevmeyen gençler doğru yoldadır. Bizim bunları bırakmamız, unutmamız gerektir. Bunlara bağlı kaldıkça, bunları okuyup okuyup coştukça asıl gitmek istediğimiz yolu, Batı âlemi yolunu tutamayacağız, o âlemle bizim aramızda bir perde olacak bunlar.

"Yazık bütün o güzelliklerin unutulması!" mı diyeceksiniz? Bence değil. Bütün o beyitlerde, o gazellerde bizim sesimiz var, sözleri anlamasak bile o sesi işitiyor, anlıyoruz. Bizim ulusumuzun insanları söylemiş onları, gene bizim ulusumuzun insanları yüzyıllar boyunca okuyarak zenginleştirmiş. Doğru, doğru bütün bunlar, doğru ya, gene de yazık değil onların unutulması. Bize çok ağır da gelse söylemeliyiz: Boş bütün o şiirler, insanı gerçekten insan eden, yöresine ilgilendiren, başka insanları da, dünyayı da anlamaya götüren güç yok onlarda. Hepsi de eskimiş. Bir daha tazelenmemek üzere eskimiş. Yalnız dilleri bakımından değil. *Homeros*'un, *Vergilius*'un dilleri *Fuzûli*'nin, *Nef'i*'nin, dilinden de eskidir. Ama o şairlerin görüşleri yaşıyor, düşünceleri tazeliğini yitirmemiş. Onları okurken insanoğluna bir yakınlık duyuyoruz, *Fuzuli*'nin, *Nef'i*'nin şiirleri ise öyle değil, onlarda sadece bir ustalık, bir hüner gösterme dileği var. Okuduk, ezberledik mi, bize bir şey katmıyor onlar. Daha doğrusu, onların bize bir şey katabileceklerini, insanı gerçekten insan edebileceklerini ancak Batı edebiyatıyla uğraştıktan sonra, Batı âleminin şiir, güzellik anlayışını az çok kavradıktan sonra sezebiliyoruz. Kendi kendine yeter bir edebiyat değildir bizim divan şiirimiz. Bunun için kapatmalıyız onu, *Fuzuli*'yi de, *Baki*'yi de, *Neşati* ile *Nazîm*'i de unutmalıyız. Onları çocuklarımıza belletmemiz gerekli değildir. Çocuklarımıza gerçekten edebiyat sevgisini, güzellik kaygusunu aşılamak istiyorsak onlara, Yu-

nanlılarla Latinlerden başlayarak Batı âleminin şiirlerini, eserlerini öğretelim, benliklerini onlarla yoğuralım.

Bilmesinler *Fuzuli* gazellerini. Bir gün gelir, belki kendi kendilerine bulurlar o gazelleri. Bir Batılı görüşüyle okurlar onları, bizim bugün iyice sezemediğimiz güzelliklerini görürler de yeniden diriltiverirler. Şimdilik biz o divanlardan uzaklaşalım.

Böyle diyorum da gene uzaklaşamıyorum. Ne yapayım? Düşüncelerim başka, duygularım başka benim. Onları birbiriyle uzlaştırmaya, düşündüğüm gibi duyup, duyduğum gibi düşünmeye özenmiyorum. Doğrusunu söyleyeyim, bu ikilik hoşuma gidiyor benim. Bir kalıp olmak iyi mi sanki? Kimi düşüncelerime bırakırım da kendimi bir yana, kimi duygularıma bırakırım da öte yana giderim, iki yanın da ayrı ayrı güzellikleri var, ayrı ayrı hazları var, hepsini tatmaya çalışırım. Bunun içindir ki istemeye istemeye açıyorum divanları, istemeye istemeye açıp da bayıla bayıla okuyorum. Göstermeyelim gençlere, gizleyelim onlardan, ama biz, o âlemin bizden uzaklaşmasına ne de olsa üzülenler, *"Ikd-i engûr gibi bir araya baş çatıben"* açalım, okuyalım *Fuzuli* divanını, beyitler arayalım onda, bulduğumuz güzelliklerle coşalım.

MELETOS

Eski Yunanlıların yararlığı ne denli büyüktür, bilirim. Onlar olmasaydı, bir tarih başı koymayı dahi akıl edememiş Hintlilerin sayıklamalarından, İsrail oğullarının masallarından belki de silkinemezdik. Bir nesneye, bir olaya bakıp görülen neyse onun üzerinde düşünmeyi, o düşünüleni de ışıklı bir deyişle bildirmeyi buyuran düzeni onlar kurmuştur. Onlara borçluyuz medeniyeti. Bunun içindir ki bizim çocuklarımıza da onların dilinin belletilip onlardan kalma kitapların okutulmasını, içlerine onlardaki araştırma, inceleme merakı sindirilip benliklerinin öylece uyandırılmasını, beslenmesini isterim.

Gene eski Yunanlıların yaşayışlarına imrenen, o günleri bir altın çağı diye anan yazarlara şaşarım. *Sokrates*'in savunmasını okumuyorlar mı? Unutuyorlar mı *Meletos*'u? Ülkenin en üstün insanını, nice kimseleri saplandıkları yanlışlardan kurtarmış bir feylesofu, bir *Meletos,* yerleşmiş inanlara, yalanlara körü körüne bağlı bir adam, yargıç katına sürüklüyor. Neymiş suçu? "İçimde bir Tanrı vardır benim, o bana yolumu gösterir, doğruyu buldurur," demiş, böyle demekle ülkenin tanrılarına bir Tanrı daha katmış oluyormuş, bu da gençler için kötü bir örnekmiş, onları baştan çıkarır, birliği bozmaya götürürmüş. Budalanın biridir *Meletos,* olsa olsa gülünür onun sözüne. Ama Atina'nın ulu yargıçları, On-Birler gülmüyorlar onun dediklerine, dinliyorlar onu, beğeniyorlar, onlar da onun gibi düşünüyor, onun dileğine uyup yargılıyorlar *Sokrates*'i: baldıran şerbetini içecek, ölecek... Atina kenti istemiyor *Sokrates*'i, onunla övüneceğine atıyor onu, öldürüyor, bir sözünü, içindeki seçme gücünü bir Tanrıya benzetmesini bahane ederek yurttaşlar arasından çıkarıveriyor. Bu

mu altın çağı?

"Böyle şey olmaz, bir kişi öyle bir söz yüzünden ipe çekilmez. *Sokrates*'in yaşayıp yaşamadığı da belli değildir. Feylesofların hayallerinde yarattıkları bir insandır o, ölümünün de böyle olmasını istemişler" demeyin. *Platon* yazıyor bunu, demek ki onun yaşadığı günlerde böyle şeyler olağanmış. *Sokrates* gerçekten yaşamamış, *Platon* bunu bir hikâye diye uydurmuş olsa dahi elbette gerçeği göz önünde tutarak uydurmuştur, dinleyenlerin inanmasını, omuz silkip: "Amma da yaptın ha!" dememelerini istemiştir. Belki de *Sokrates* diye bir feylesof gelmemiştir, bir *Meletos*'un yobazlığı yüzünden baldıran şerbetini içmemiştir, ama şüphesiz olarak biliyoruz: *Platon*'un çağında böyle şeyler olabilirmiş. Ondan biraz önce yaşamış başka bir feylesofun: "Güneş bir Tanrı değil, kocaman, kızgın bir taştır," dediği için ölüm yargısını giymesi gibi...

Ölümsüzdür *Sokrates,* baldıran şerbetini içer, gözlerini kapatır, ama binlerce yıl sonra da gene anılır, gene yaşar. O ölümsüzdür de *Meletos* ölümlü müdür? O da değildir. Hem o sadece adı anıldığı için yaşamaz, gerçekten yaşar. Bir bakın yeryüzüne, her yanda cıvıl cıvıl *Meletos*'ların kaynaştığını görürsünüz. *Sokrates* baldıran şerbetini içince hemen yerine geçecek bir insan ya bulursunuz, ya bulamazsınız; oysaki bir *Meletos* ölünce yerine bin tanesi türer. Öyle de değil, sonsuzdur *Meletos*'ların sayısı. Sonsuz sayıdan bir çıkarılınca bir şey eksilmiş olur mu?

Kimdir *Meletos? Meletos* bağnazlığın uyuğu, taassubun timsalidir. Bağnazı kaldırabilir misiniz yeryüzünden? Bağnazı kaldırabilmek için yeryüzündeki bütün kişileri düşünür, kendi kendilerine düşünür birer varlık etmek gerektir. Onu da ummak bile zordur. Sizin aklınız kesiyor mu bunun olabileceğini?

Düşünen kişi bağnaz olamaz. Bütün düşüncelere, kanılara saygısı vardır demeyeceğim. Her türlü düşünce, her türlü kanı doğru değildir ki hepsine de saygısı olsun. Birtakımı,

belki çoğu yanlıştır, zararlıdır, bunu bildiği, iyice gördüğü, şüphesiz olarak anladığı için çarpışır onlarla, neden yanlış, neden zararlı olduklarını açıklar, onları çürütmeye, yıkmaya çalışır. *Sokrates* bilir *Meletos*'un yanıldığını, onun düşüncesine, kanımına saygısı yoktur, söyler bunu, gene de *Meletos*'un öldürülmesini, sürülmesini istememiştir. Hiçbir *Sokrates* bir *Meletos*'un öldürülmesini istememiştir. *Meletos*'un öldürülmesiyle o yanlış, zararlı düşüncenin, kanımın yok olmayacağını bilir. *Meletos*'la çarpışmaz o, *Meletos*'un düşüncesiyle, kanımıyla çarpışır. Bağnaz, fikirleri inceleyip doğrularını yanlışlarını ayırmaya değil, kendisinin yanlış diye bellediği, kendisine yanlış diye öğretilmiş fikirleri savunan kimseleri ortadan kaldırmaya çalışır. Sanki onlar ortadan kalkınca o fikirler de uçuverecek! Yasak edilmiş hiçbir fikrin, hiçbir kanımın büsbütün kaybolduğu görülmemiştir, bir gün gelir, o gene uyanır. Ancak yanlışlıkları anlatılmış, gösterilmiş fikirler kaybolur, bir daha da dirilmez.

Bağnaz kendi kendine düşünmeyen adamdır. Neyin doğru olduğu kendisine söylenilmiş, belletilmiştir. O da incelemeden, doğruluğunu bir kere kendisi denemeden inanmış, kabul etmiştir. Bağnazın gerçekten bir düşüncesi, bir kanımı yoktur, kendisine dışarıdan aşılanmış birtakım inanları vardır. *Meletos* nereden düşünsün? Niçin düşünsün? Düşünse, düşünebilse *Sokrates*'in sözünde bir kötülük görür mü? Onun kızması *Sokrates* öyle söylediği için değil, düşündüğü içindir. Bir kişi ne demeye düşünecek? Doğru olan kendisine bildirilmiş ya! yeter. Düşünüp de, yeni doğrular arayıp da, eskilerinin yanlışlığını gösterip de ne olacak sanki? Herkesin rahatını kaçıracak... Bağnaz şu ya da bu düşünceye değil, düşünen kişiye, düşünmeye garazdır. Sokrates o sözü söylemeseydi *Meletos* gene bir yolunu bulur, yargıç katına sürüklerdi onu.

Eski Yunanlıların yaşayışına imrenenler, o günleri bir altın çağı diye iç çekerek ananlar yalnız *Sokrates*'i, *Platon*'u düşünüyorlar. Hayır, bir altın çağı değildir o günler... Ama bir

altın çağının geleceğinden umudumuzu kesmeyelim, böyle bir "melale düşersek" *Meletos*'ları uyarmaya, yola getirmeye kim çalışır?

AHLAK

Ahlak yerine *aktöre, sağtöre* desek bence daha iyi ederiz ya, ne yapalım, istemiyorlar. Bir kavrama Türkçe bir ad bulmaya özendiniz mi, kızıyorlar. Anlamıyorlarmış, kimse anlayamazmış, Arapçadan, Frenkçeden almak dururken Türkçe *tilcikler*, (kelimeler) kurmanın ne yeri varmış? Öyle doğrusu, Türkçe de dil mi sanki? Büsbütün atıp da bir kurtulsak, işlerimiz düzelecek, başımız göğe erecek... Neyse, gene açmayalım bu konuyu, içime dokunuyor benim. Peki, uyayım ben de onlara, uyayım da ahlak diyeyim.

Pek sevmem ahlak sözü etmeyi. Ne bileyim? Bana öyle geliyor ki ahlak, asıl temiz ahlak, ahlak sözü etmeyi bırakmakla başlar. Nerede "ahlak... ahlak..." diye konuşulduğunu duysam, "Acaba gene kimin işine karışacaklar? Kime eziyet etmeyi kuruyorlar?" derim de bir korku sarar içimi. Boyuna ahlak sözü edenler, yalnız kendi görüşlerinin doğru olduğuna inanmış, başkalarının da ille kendilerine uymasını isteyen kimselerdir. Buna ulaşmak için bir şeyden çekinmezler, bağırırlar, söverler, ortalığı karıştırırlar, bütün yurttaşların bir yılgı içinde yaşamasını isterler. Ötekinin berikinin inletilmesine, öldürülmesine bile sevinirler.

Bence ahlak değildir onlarınki. Bence ahlakın bir ilkesi, bir kökü vardır: "Sana yapılmasını istemediğini sen de başkasına yapma." Bu buyruğun doğru olduğunu içinize sindirdiniz, siz de düşünerek, daha iyisi düşünmeksizin ona uyuyor musunuz, artık, korkmayın, ahlaklı bir insansınız, kimsenin size ahlaksız demeye hakkı yoktur. Adam öldürmezsiniz, kimsenin malını çalmazsınız, kimseye yalan söyleyemezsiniz, kimseyi rahatsız etmezsiniz.

Sana yapılmasını istemediğini sen de başkasma yap-

ma... Kolay gibi gözükür, ama kolay değildir bu. Birçok kimselerin "ahlak... ahlak..." diye yasalar, kurallar uydurmaya çalışmaları da zaten bunun kolay olmaması yüzündendir. Size yapılmasını istemediğiniz işi siz de başkasına yapmayacaksınız, yani kendinizi onun yerine koyacaksınız, bencilliğinizden silkineceksiniz, sizin bir etiniz, kemiğiniz olduğu gibi onun da bir eti, kemiği olduğunu, onun da acılar duyabileceğini düşüneceksiniz. O kadar da değil: sizin, size yapılmasını istemediğiniz birtakım şeyler var, siz de onları kimseye yapmıyorsunuz, yetmez ki bu. Belki o adam kendisine başka şeylerin de yapılmasını istemiyor, sizin aldırmayacağınız bazı şeylerden de sinirleniyor, kendinizi onun yerine koyacaksınız, o sinirlenmeyi anlayacaksınız, acısını hayal edeceksiniz, artık o adama o işleri de yapmayacaksınız.

Siz yapmayacaksınız, ama sizin yapmamanız da yetmez. O adama başkalarının eziyet etmesine katlanıyorsanız, "Bana dokunmuyorlar ya, bana ne?" derseniz, kendinizi gerçekten onun yerine koymuyorsunuz demektir, size yapılmasını istemediğinizi siz başkasına yapıyorsunuz demektir. Çünkü siz bir haksızlığa uğrarsanız, başınıza bir sıkıntı, bir felaket gelirse, size istemediğiniz bir şey yapılmasına çevrenizdekilerin kayıtsız kalması gücünüze gider, toplum içinde, bütün dünyada yalnız kalmış olursunuz. Öyle ise size yapılmasını istemediğinizi siz başkasına yapmamakla yetinmeyeceksiniz, başkasının uğradığı, çektiği sıkıntıyı, sizin yüzünüzden olmasa dahi, gidermeye, hafifletmeye çalışacaksınız, hiç olmazsa onun acılarını siz de duyup ona yapayalnız olmadığını bildireceksiniz. Ahlak sadece kötülük etmekten çekinmek değildir, başkalarının edecekleri kötülükleri de önlemeye çalışmayı buyurur.

İnsanlar vardır, dünyanın neresinde, her kimin başına gelmiş olursa olsun, her kötülüğe, kendilerine edilmiş gibi üzülürler, yalnız kötülüğe uğrayana mı acırlar? Hayır kötülüğü edene de acırlar. Size yapılmasını istemediğinizi siz de başkasma yapmayın. Siz kötü olmak ister misiniz? Öyle ise

başkasının da kötü olmasına katlanamazsınız, onun ettiği kötülüğü, siz etmişsiniz gibi, sizin yüzünüzden edilmiş gibi, içinize yediremezsiniz. Fransız yazarlarından bir *Charles Louis-Philippe* vardı, o adamcağız dünyanın neresinde bir kötülük edildiğini, bir haksızlık işlendiğini duysa utanır, akşama kadar kimsenin yüzüne bakamazmış. "Kötülük eden ben değilim, ben iyiyim," diyorsanız, bu gururdan, bu en büyük suçtan kaçınmıyorsanız, bilin ki tamamiyle ahlaklı değilsiniz, kendinizi onlarla karşılaştırıp beğenebilmeniz için, koltuklarınızı kabartabilmeniz için yeryüzünde kötüler bulunmasına seviniyorsunuz, belki siz farkına varmadan seviniyorsunuz demektir. Ahlaklı adam, gerçekten ahlaklı adam, kendisine yapılmasını istemediğini başkasına yapmayan adam, bir haksızlığa, kötülüğe uğrayanın acısını kendinde duyduğu gibi haksızlık edenin, kötülük edenin utancını da kendinde duyan adamdır. Görüyorsunuz, "Sana yapılmasını istemediğini başkasına yapma," öğüdünü tutmak, o buyruğu gereğince yerine getirmek öyle kolay bir iş değildir, "Ben uyuyorum o öğüde, o buyruk gereğince yaşıyorum," diyebilmeniz için aklınızı, hayalinizi işletmeniz, benlikten, bencillikten silkinip başkalarını düşünmeniz, onların sevinçlerini, acılarını, utançlarını anlamanız gerektir. Şair: *"Erişmeyen vahdete / Vahdetteki lezzete / Girerse de cennete / Rabbin göresi değil,"* demiş. Siz de başkalarının halini kendinizdeymiş gibi duymuyorsanız, Latin şairi ile birlikte: "Ben bir kişi oğluyum, kişioğluna dokunan her şey beni ilgilendirir," demiyorsanız, bunu sadece güzel bir söz diye anmak yetmez, şöyle içinizden söylemiyorsanız, kendinizi suçsuz bulup gece rahat uyuyabilirsiniz, cennete girebilirsiniz, ama gerçek ahlaka ermemişsiniz demektir.

Zordur ahlaka ermek, zordur o yoldan gitmek, o zor işi içimizden kaç kişi gözüne alabilir? Ama ahlakın adı büyük, herkes o zenginliğin, o ululuğun kendinde de bulunmasını diler. Bunun içindir ki çok kimseler ona ermiş gibi bir hal takınırlar, koltuklarını kabartırlar, çevrelerindekilere öğüt verirler, ahlak yasaları, kuralları çıkarırlar: "İşte biz ahlaklı insan-

larız!" diye övünürler. Oysaki: "Ben ahlaklıyım," demek, ahlaksızlıkların belki en büyüğüdür, çünkü söyleyenin ahlakı kolay bir iş sandığını, kendisini bütün insanlardan sorumlu saymadığını, başkalarının acılarını paylaşamadığını, başkalarının suçlarından, haksızlıklarından, kötülüklerinden utanmadığını gösterir. *Fuzuli* bir gazelinde. *"Fuzuli âlem-i kayd içre sen dem urma aşkından / Kemâl-i cehl ile dâvi-i irfan eylemek olmaz,"* diyor. Ahlaktan dem vuranlara bunu söyleyeceği geliyor insanın: "Siz de benliğinizin ufacık, daracık âlemi içindesiniz, benliğinizle, övünmek dilekleriyle bağlısınız, bu kadar bilgisizlik içinde nasıl ahlaktan dem vuruyorsunuz? Bilmiyor musunuz ki ahlak, en büyük aşktır, bütün insanlara insanoğlu kavramına âşık olmak demektir."

Sevmem ahlak sözü etmeyi, sevmem ya, açtım bir kere, daha da diyeceklerim var.

2

Geçen yazımda, bence ahlakın kökü, temeli: "Sana yapılmasını istemediğini sen de başkasına yapma," buyruğu olduğunu, o buyruğa uymak için de insanın özgeyi, gayrı kendisi bilmesi gerektiğini söylemiştim. Bu ahlak, birtakım kurallar haline getirilip öğretilemez, bir kimseye *gücün* (zorla) kabul ettirilemez, belki örnek olmakla da aşılanamaz. Birinin o ahlaka ermesini mi istiyorsunuz? Bırakın, yeryüzünde bir başına olmadığını, başkalarının da kendisi gibi duyduklarını, düşündüklerini, sevindiklerini, acılar çektiklerini görsün, anlasın. Anlamazsa, bu hakikatı içine sindiremezse, siz ne yapsanız boştur. Neye varırsınız, bilir misiniz? Korkak edersiniz o insanı, bütün korkaklar gibi ikiyüzlü edersiniz, yalancı edersiniz, sinsi edersiniz, kendisini sıkılar altına alanlardan nefret eder de bütün çevresine, bütün insanlara düşman kesilir.

Bir kişinin ahlaklı olması için, o benim dediğim gerçek

ahlaka erişebilmesi için, bir iç âlemi olmalıdır. Yalnız yaşadığı hayatla yetinmeyecek, başkalarını yalnız kendileriyle olan ilintisi dolayısıyla düşünmeyecek, bir kimse aklına gelince: "Ben ondan ne isteyebilirim, o benden ne isteyebilir? O bana ne yapabilir, ben ona ne yapabilirim?" demeyecek, olaylara, dünyanın türlü işlerine kendi çıkarı, çıkarları için bakmayacak. Bir benliği olacak elbette, herkesin bir benliği vardır, ama o kendi benliğinin tek benlik olmadığını, sayısız benlikler bulunduğunu kavrayacak da kendi benliğini o benliklerle zenginleştirecek, zenginleştirmeye özenecek. İyi insanları da, kötü insanları da anlayacak, onları kendi içinde duyacak, onların iyilikleriyle övünüp kötülükleriyle yerinecek: "Yeryüzünde yalnız değilim, bana benzer, benden ayrı, kimi de bana hiç benzemez daha birçok insanlar var, ama hepimiz bir arada insanlığı kuruyoruz, benim bu küçücük benliğim de insanoğlu denilen varlığın bir parçası, koparılmaz bir parçasıdır, demek ben ötekilere bağlıyım, ötekiler bana bağlı," diyecek. Bir kimsenin iç âlemi vardır demek, işte bunu söylemektir. Kendi içine büzülüyor da dünyayı düşünmüyor, umursamıyor, büyüklenip de başkalarını görmüyor demek değildir.

Bir toplumda gerçek ahlakın gelişmesini diliyorsanız, insanlar arasında anlaşmayı, birbirini sevmeyi, birbirine acımayı, birbirini saymayı artırmaya çalışın. Bunun yerine yasaklar düşünüyorsunuz. İnsanların birbirini sevmelerini, saymalarını isterken de bunu bir ödev diye, bir borç diye gösteriyorsunuz, onu da bir yasağa çeviriyorsunuz: "Şunu, falanı seveceksin, sevmemen yasaktır." Neden sevmek bir ödev, bir borç olsun? Neden sevmemek yasak olsun? Bırakın, sevip sevmemekte serbest olayım ki kendiliğimden sevmeyi seçeyim, yoksa yüksündürürsünüz sevmekten, kurtulmaya özendirirsiniz.

İnsanları korkutacaksınız, yıldıracaksınız da öyle mi ahlaklı edeceksiniz? Dört yanlarını yasaklarla çevireceksiniz, gözlerini kaldırtmayacaksınız, kendine insanoğlunun başlıca şerefini, hür olmak, kendi kaderini kendi hazırlamak şerefini duyurmayacaksınız, sonra onu insanlığa sevgi, saygı duyan

bir varlık edeceksiniz... Başkalarını sevmesi, sayması şöyle dursun, özüne dahi sevgisi, saygısı kalmaz. Şaşarım size, siz yuvarlak dörtgenler, yumuşak sertler yapmaya kalkışıyorsunuz da haberiniz yok. Bırakın, insanlar birbirlerinden çekinmesinler, korkmasınlar, yılmasınlar, birbirlerini görünce: "Acaba ne kötülük edecek bana?" diye düşünmesinler, gülümsesinler birbirlerine, ancak böyle olursa birbirlerini severler, sayarlar. Yasakları çoğaltacağınıza azaltmaya, kaldırmaya bakın, ancak böyle yaparsanız onları çevrelerine ısındırırsınız.

3

Eğleniyorlar, zevk ediyorlar, süslenmeye, birbirlerine güzel görünmeye, yarın koyup gidecekleri şu dünyanın biraz da tadını çıkarmaya çalışıyorlar diye kızıyorsunuz, köpürüyorsunuz. Size ne? Dokunuyorlar mı onlar size? Öldürüyorlar mı? Çalıyorlar mı? Dövüyorlar mı? Ötekinin berikinin yüzüne kara mı sürüyorlar? Size ne onların eğlenmesinden? *Sakıp Dede* gibi: *"Külâh u hırka mey-âlûd, çârpâre be-dest, / Verâ-yi perde-i namus u âre dek gideriz"* diyerek ortaya fırlasalar bile, aldırmayın. Zaten yapmazlar onu, o gürültü belki başkalarını rahatsız eder diye yapmazlar. Ama siz yasak olduğu için yapmasınlar istiyorsunuz. Sizin yasağınız, gerçekten ahlaklı, başkalarını gerçekten sevip sayan insanın içinden duyduğu buyruktan daha iyidir sanıyorsunuz.

Söyleyin doğrusunu: Siz insanoğlunun ahlaklı olabileceğine inanmıyorsunuz, ahlaka inanmıyorsunuz. "İnsanoğlunun özünde bir kötülük vardır, ne yaparsa yapsın, ne denli yükselirse yükselsin o bozuk maya kendini gösterir. İyisi mi, biz onu yasaklarla kıskıvrak bağlayalım da doğru yoldan şaşmasın!" diyorsunuz. Bir kötümserlik bürümüş sizin içinizi. Şöyle bir yoklayın kendinizi, öyle pek de derinlerde değil, çabucak erişilecek bir yerde, insanoğlundan nefret bulacaksınız. Bir türlü güvenemiyorsunuz ona, her eğlencesini, her gülme-

sini bir kötülük diye karşılıyorsunuz: "Kimbilir gene hangi ödevinden kaçtı!" diyorsunuz. İnsanoğlunun kendisini, ta yaradılışından ilence, lanete uğramış bir varlık saymasını, bunun için de boyuna somurtup çabalamasını, didinmesini istiyorsunuz. Gözlerini kaldırmayacak, gülmeyecek, eğlenmeyecek, kendini güzelleştirmeye özenmeyecek, severse, şöyle biraz severse giderek, maazallah! âşık oluverir, aşk da en büyük suç, en büyük günah. Baksanız a! O sizin nefret ettiğiniz, mayasında bozukluk var dediğiniz insanoğlunun üremesine sebep oluyor... Yasak edin, yasak edin, ahlak adına değil, insanoğlundan duyduğunuz o nefret adına bütün eğlenmeleri, gülmeleri, süslenmeleri, sevişmeleri yasak ediniz, ta ki insanoğlu yok olsun da yaradılışındaki ilençten kurtulsun.

Ben inanmıyorum insanoğlunun yaradılışından kötü olduğuna. Evet, kötülükler vardır içinde, bir kere bencildir, her insan başkalarını ezmeye, başkalarına buyurmaya kalkar. Ama yavaş yavaş da olsa kurtuluyor o ifritlerden, kin yerine sevgiye özeniyor, gülmek isterse, başkalarıyla birlikte, hep birlikte gülmeye çalışıyor. Böyle sizin yasaklarla perçinlemek istediğiniz somurtkan ahlaktan silkinip güleç ahlaka erişecek. Sizin ahlakınız dövmeye, kovmaya kalkıyor, sevgiye dayanan gerçek ahlak ise: *"İn dergeh-i mâ dergeh-i nevmidî nist / Sad bâr eger tevbe şikestî bâza."* (Bu bizim dergâhımız umutsuzluk dergâhı değildir, bin kere tevbenden döndünse gene gel bize) diyecek. Siz de birer insan olduğunuz için, siz de insanoğlunun birer parçası olduğunuz için sizden de umudunu kesmeyecek. Gerçek ahlakta, kim olursa olsun, hiçbir insandan nefret olamaz.

4

Ahlakın, bize özgeyi kendimiz bilip acılarına, kaygılarına ortak olmamızı, onunla "hemhâl" olmamızı buyuran ahlakın başlıca kurucusu, yayıcısı edebiyattır. Bir kimsenin sıkıntılar çektiğini, yüreğinden yaralandığını anlamamız için ken-

disini görmemiz, diyeceklerini dinlememiz yeter sanırız, oysaki yetmez; görmek, dinlemek başka, anlamak, gerçekten anlamak başkadır da onun için. Anlarız, o kimse ne durumdadır, öğreniriz, bilgi ediniriz, ama bu bilgi içimize işlemez daima, bizi sarmaz. Bencildir insanoğlu, bencil olduğu için yalnız kendi dertlerini düşünür, yalnız onlara inanır, başkalarında gördüğü dertleri kendisininkiler gibi kavrayamaz. Onlara omuz silkmezse, gülmezse, eğlenmezse onlarla, gene iyi!..

Bizi bu bencillikten edebiyat kurtarır, şiirler, hikâyeler, romanlar, tiyatro eserleri, denemeler kurtarır. Öteki insanların içlerini bize onlar açıverir, bize başkalarını onlar duyurur. Bir kimseyi görüp de okuduğunuz romanlardan, gördüğünüz oyunlardan birinin bir kişisini hatırlarsanız: "Ah! Bu bir *Anna Karenina!* Bu bir *Julien Sorel!* Bu bir *Tartuffe!*" derseniz, başkalarını içlerinden anlıyorsunuz, onları kendi içinizde, hayalinizde gerçekleştiriyorsunuz demektir. İlim bize dışı öğretir, onun öğrettikleri bizim dışımızda kalır, sanat, edebiyat ise öğretmez, sezdirir, kavratır, ahlakın istediği de asıl bu sezme, kavrama gücüdür. Edebiyattan geçmemiş insanın hayali işlemez ki kendisinden başkalarının acılarına, dertlerine ortak olabilsin, onlarla "hemhâl" olabilsin.

Bir toplumda ahlakın ilerlemesini, düzelmesini istiyor musunuz? O toplumda edebiyat, sanat merakını uyandırmaya, geliştirmeye çalışın. Çocuklara, gençlere şiirler, hikâyeler, romanlar okutturun, onları tiyatrolara, sinemalara gönderin. O hikâyelerin, romanların, oyunların insanlarıyla tanışsınlar, onların hayatlarını hayallerinde yaşasınlar, öğrensinler onların içlerini, böylece gerçekteki insanları da daha iyi anlarlar. Çocuğunuz büyüyünce ne olacaksa olsun, küçükken siz ona edebiyatı sevdirmeye bakın, ilim, bilgi sonradan gelecektir, önce insanlığını kurmak, hayalini işletmek gerektir.

Doğrusunu isterseniz, bizim edebiyatımız bu işe yetmez. Ufacıktır bizim edebiyatımız, yoktur denecek kadar ufacık. Daha düne gelinceye dek bizim edebiyatımız şiirden baş-

ka bir şey bilmez, ne hikâyesi var, ne de denemesi. Şiirleri de yalnız deyiş, şekil güzelliğini arar, söz oyunlarıyla yetinir, insanoğlunu anlatmaz, anlatmaya özenmez. Biliyorum bu yargının çok su götürür bir yargı olduğunu, bizim eski şairlerimizin divanlarında, cönklerinde nice duyguları, düşünceleri açıklayıveren birçok beyitler vardır. Onları ben de gösterebilirim size. Bazan bir şekil, güzel bir şekil bize neler, neler sezdirir, ne anlatılmaz hakikatleri içimize sindiriverir. Unutmuyorum bunu, unutmuyorum ya, gene de bizim edebiyatımıza gerçekten bir edebiyat, tam bir edebiyat diyemiyorum. Güzellikleri, bu değerleri ne olursa olsun, bizim edebiyatımız okuyanları ahlaka, o benim dediğim ahlaka uyandıracak bir edebiyat değildir. Zaten bugünün gençleri onu anlamıyor, dili yüzünden anlamıyor, özü yüzünden anlamıyor, ona geçmiş, ölmüş bir şey diye bakıyor. Hakları da var, o edebiyat bizim şimdiki yaşayışımıza uymaz, bizim bugünkü görüşlerimize aykırıdır, onun gücün yaşatamazsınız, kapatacaksınız, kendi kendine kapanacak o.

En iyi yol, çocuklarımıza Yunanca ile Latinceyi öğretip yarın o dillerin eserlerindeki görüşe, anlayışa uygun bir Türk edebiyatı kurulmasını sağlamaya çalışmaktadır. Buna gitmiyorlar, biliyorum, daha uzun yıllar da gidilmeyecek. Öyle ise şimdi çocuklarımıza Avrupa dillerinden çevrilmiş hikâyeleri, romanları, hani şu *soyyapıt,* (classique eser) denen kitapları okutalım. Milli Eğitim Bakanlığının yıllardan beri çıkarttığı kitapları okutalım. Birçokları istemiyorlar onları, türlü sözler söylüyorlar. *Ziya Paşa*'nın: *"Bulunduk biz dahi dariişşifa-yi Bâb-i Âlide / Felâtunu beğenmez anda çok divâneler gördük"* beytini unutup *Eflâtun*'a *(Platon*'a) dahi dil uzatıyorlar. O kitaplar bizim milli ahlakımızı bozarmış... Oysaki ahlakı kuran, yayan asıl o kitaplardır. Bir milletin ahlakı soyyapıtlarla bozulacaksa, vay o milletin haline!.. Bunu söylerlerken bu milleti küçülttüklerini anlamıyorlar mı? Medeni âlemi yaratmış olan eserlerin bize kötülüğü dokunabilir mi? Hani bir zaman: *"Kim ki bilir farisî / Gider dinin yârisi"* diye acayip bir

söz vardı, onu söyleten bayağı düşünüş bugün de Avrupa dillerinden çevrilmiş büyük eserlerin bizim milli ahlakımızı bozacağını söyletiyor... Dinlemeyin o adamları da okutun o kitapları çocuklarınıza, belki hepsi iyi çevrilmemiştir, zarar yok, yarın daha iyisi çıkar, siz şimdiden okutun onları ki çocuklarınızın hayali işlesin, gelişsin, başka insanları kavrayabilsin.

5

Bitirmeden şunu da söyleyeyim: ahlaka, gerçek ahlaka götüren başlıca yollardan biri de aşktır. Evet, aşk, hani şu beğenmedikleri, kızdıkları aşk. Kızları oğlanları ayıracaklarmış da birbirlerini sevmelerini önleyeceklermiş, kadının yüzünü örteceklermiş, böylece ahlaka hizmet edeceklermiş... Hiç mi âşık olmamış bu adamlar? Aşk bizi bencilliğimizden temizler. Sevdiğimizi kendimizden üstün görürüz, ondaki değerlere erişmeye çalışırız, artık kendimizi değil, hep kendimizi değil, onu, yani bizden başka olan birini düşünürüz, kendimizi de onunla karşılaştırarak düşünürüz. Demek ki âşık olduğumuz anda bizim içimize kendi benliğimizden başka bir benlik girmiştir, içimize bir benlik daha doğmuştur, başka birinin benliği, başka birinin gerçekliği. *Oktay Rifat* bir şiirinde: *"Düşünmeden sevdiğimiz bir anda / Birdenbire başlayan gökyüzü."* der. Yalnız gökyüzü değil, bütün insanlarıyla dünya içimizde birdenbire başlayıverir. Aşkın sayesinde, bizden başka bir kişinin var olduğunu anlamamız sayesinde bütün insanların da var olduklarını, onların da bizim gibi duyduklarını, düşündüklerini anlayıveririz, kavrayıveririz, böylece gerçek ahlaka, insanoğlu sevgisine girmiş oluruz. Yasaklar ahlakına değil, başkalarını ezme ahlakına değil, özgeyi kendimiz bilip sevme ahlakına."

SON

BU KİTAPTA GEÇEN ÖZEL ADLAR DİZİNİ

Abdülbaki Gölpınarlı 50, 60, 113, 114, 115, 116, 117
Abdülhak Hâmit 39, 64, 142
Abdülhamit 39, 41
Agâh Sırrı Levend 52
Ahmet Hamdi Tanpınar 30, 44, 45, 46, 47, 173
Ahmet Haşim 54
Ahmet Muhip Dranas 36
Ahmet Paşa 52
Aksak Timur, 74
Alain 83, 85, 111
Albert Thibaudet 119
Aldous Huxley 160, 171
Anatole France 120, 121
André Gide 93, 120, 135, 168, 170
Aragon 74
Aristophanes 162
Aristoteles 132
Armstrong, Louis 99
Arthur Guy 60
Ata Bey 103
Atatürk 150, 151, 152
Avni Bey 63, 67
Bach 32
Baki 28, 29, 35, 36, 38, 43, 52, 53, 54, 60, 67, 68, 83, 95, 98, 110, 111, 113, 114, 116, 117, 142, 165, 173, 174, 175
Balzac 43, 135, 160, 161, 162, 168
Baudelaire 20, 36, 51, 61, 63, 64, 118
Berdiyaev 20
Boileau 37
Bolivar 74

Breton, Andre 119
Cahit Sıtkı Tarancı 36
Cenap Şehabettin 51, 52, 68, 142
Charles Clerc 134, 136
Charles d'Orleans 118
Charles Louis-Philippe 183
Charlie Chaplin 42
Claude Farrère 118
Claudel, Paul 87
Damat İbrahim Paşa 135
Davud 86
De Broglie 132
Dede Efendi 99
Dickens, Charles 160, 162
Dorothy Bussy 169
Dostoyevski 160, 162, 168
Einstein 132
Eluard, Paul 74, 119
Emile Zola 54, 161, 162, 168
Emrah 83
Etienne Michalet 134
Fatih 47
Fazıl Hüsnü Dağlarca 142
Flaubert, Gustave 62, 160, 161
Francis Jammes 93, 94
François Coppée 40, 51, 52, 120, 121
François Mauriac, 165
F.T. Marinetti 74, 75
Fuzuli 38, 43, 66, 68, 99, 103, 104, 110, 111, 113, 116, 117, 124, 125, 142, 153, 173, 174, 175, 176, 184
Galip 52, 95, 116, 123, 142
Gedik Ahmet Paşa 47
Gerard de Nerval 118
Goethe 32, 68, 134
Gogol 162, 167
Hafız 60, 61

Halit Ziya 51
Henri Mondar 120
Henry Bataille 20
Henry Miller 171
Hitler 31, 34
Homeros 43, 44, 74, 96, 127, 128, 175
Hugo, Victor 36, 51, 63, 74, 95, 99, 118, 135, 162
II. Wilhelm 34
İsa 155
Jacques Feder 42
Jacques Rigaut 82
Jean Cau 136
Jules Soury 109
Kant 32
Karacaoğlan 38, 65, 99, 110, 116, 165
Kâzım Nami Duru 39, 40
La Bruyère 134, 135
La Fontaine 63
Lamartine 119
Lukianos 130
Mallarmé 36, 118, 119, 120, 121
Marcel Proust 134
Maurras 86
Maurois, Andre 136
Max Linder 42
Mehmet Akif 46
Meletos 177, 178, 179, 180
Melih Cevdet Anday 124
Mevlâna 102
Michaux 119
Milton, 162
Molière 57, 68, 92, 130
Montaigne 48, 96, 135
Muhammed 155
Muhibbi 102
Nabi 65, 117

Naci Efendi 60, 98
Naili 36, 67, 72, 95, 111, 123
Napoléon 99
Nazım 87
Nazîm 116, 124, 174, 175
Necati 52, 114
Necip Fazıl Kısakürek 40, 142
Nedim 35, 36, 38, 49, 50, 52, 60, 95, 110, 113, 116, 117, 125, 135, 142
Nef'i 35, 36, 38, 52, 67, 110, 111, 117, 165, 173, 175
Neşati 174, 175
Niemoeller 34
Nietzsche 34
Nizami 60
Oktay Rifat 61, 124, 190
XIV. Louis 171
Orhan Veli 119, 122, 123, 124
Paul Bourget 52
Paul Valéry 47, 85, 169, 170
Pierre Emmanuel 74
Pir Sultan Abdal 116
Platon (Eflâtun) 178, 179, 189
Prandello 21
Prinçesse Bibesco 100
Puşkin 167
Rabelais 130
Rachilde 107
Racine 36, 51, 171
Remy de Gourmont 84, 86
René Char 119
Rimbaud 95, 118
Ronsard 36, 99
Sadettin Nüzhet Ergun 99
Safderî 142
Sainte-Beuve 134, 135
Saint Simon 135

Sait Faik Abasıyanık 142
Sakıp Dede 186
Sami 61
Sartre 171
Schopenhauer 34
Seyrani 116
Shakespeare 57, 68, 127
Sokrates 177, 178, 179
Stendhal 43, 58, 86, 127, 129, 130, 160, 162, 168
Sully Prudhomme 51, 52, 102
Suut Kemal Yetkin 159, 160, 161, 162, 163, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172
Şükrü Paşa 75
Taşlıcalı Yahya 65
Tatyos Efendi 49
Tevfik Fikret 21, 39, 40, 51, 52, 100, 142
Thierry Maulnier 83, 85, 86, 87, 88
Thomas Mann 33, 34
Tolstoy 160
III. Ahmet 135
Vasıf 116
Vauvenargues 157
Vergilius 175
Verlaine, Paul 36, 63, 118, 170
Vigny, Alfred de 119
Villon, François 51, 95, 118
Voltaire 62, 129, 130
Walt Disney 42
Yahya Kemal 36, 37, 38, 45, 46, 47, 60, 61, 83, 85, 86, 87, 95, 116, 123, 174
Yaşar Nabi 81, 122, 123
Yavuz 47
Yunus Emre 65
Zahir Güvemli 40
Zihni 165
Ziya Paşa 51

İÇİNDEKİLER

Sunuş (Konur Ertop) 5
KARALAMA DEFTERİ 13
SÖZDEN SÖZE 79
Yeni Şiir 83
Aşk Şiiri 98
Vezin Başka, Şiir Başka 102
Düşe Çağrı 106
Kolay Şiir 110
Abdülbaki Gölpınarlı'ya Mektup 113
Mallermé İçin 118
Orhan Veli 122
Cesaret İster 125
Ne Hakla 127
Ciddilik 129
Akıl 131
Yazmak .. 134
Edebiyat Âlemi 141
Eleştirmeci 144
Ölüler 150
Aşırıyım 153
Değişme 156
Gençlere Öğüt 159
Suut Kemal Yetkin'e Mektup 164
Fuzuli'yi Okurken 173
Meletos 177
Ahlak 181

Ataç

KARALAMA DEFTERİ

SÖZDEN SÖZE

Ataç'ın (1898-1957) toplu yapıtlarına bir yenisini daha ekliyoruz: *Karalama Defteri* ile *Sözden Söze* adlı iki kitabını bir arada sunuyoruz. Yazılışlarının üzerinden yıllar geçse de, bu kitaplardaki düşünceler tazeliklerini koruyorlar. O her zamanki alçakgönüllü, ama öfkeli *Ataç*'tan bugün de öğrenilecek pek çok şey var. Şöyle diyor *Ataç*:

"Okursanız bu yazıları, aralarında bir birlik, bütünlük var mı? birbirini tutuyor mu? pek araştırmayın orasını. Bunlar da günlerin, birbirine uymaz günlerin getirdikleridir; kimi bir yana eğilir, kimi öte yana. Hepsini de inanarak, bir doğruyu söylediğimi sanarak yazdım. Sonra o doğrular beni bırakıp kaçmış olabilirler. Niçin koşayım arkalarından? Onların yerine başka doğrular geldi. Yel alıp götürecek bütün bu yaprakları. Hepsi de dağılıp çürümeden önce bir kişinin gözü bir tanesine bir an takılırsa... İşte budur bir yazarın bütün beklediği.

ISBN 975.510.306-6

KDV içindedir